

~~50884~~ 50910

D

MAGYAR ÍRÁS

I R O D A L O M
M Ű V É S Z E T
K R I T I K A

1937. JUNIUS

VI. ÉVFOLYAM

6. SZÁM

MAGYAR IRÁS

Irodalmi, művészeti, kritikai társadalmi folyóirat és figyelő.

Megjelenik július és augusztus kivételével minden hónapban.

Kiadja a szlovenszki Kazinczy könyv- és lapkiadó szövetkezet, Tornalja.

Előfizetési ára egy évre 80.— Ké- 18.— P., 400.— lei, 144.— dinár.

Egyes szám ára 8.— Ké, 2.— P, 40 lei, 15 dinár.
A Kazinczy Könyvbarát Társaság tagjai tagdíj fejében kapják a lapot.

A kedvezményes előfizetésről felvilágosítás a boríték 3. oldalán

VI. évfolyam

6. szám

1937 június

TARTALOM

Oldal

TAMÁS MIHÁLY: Elrepül a madár	427
SIMON MENYHÉRT: Verhovina alján, — Otthagyták a falut, — Kisebbségi kulturmunkás, — Gyermeink	432
MORVAY GYULA: Pálinka	435
DUDÁS KÁLMÁN: Nyár a faluban	451
CSONTOS VILMOS: A kenyér	452
SZILÁRD JÁNOS: Tücsökszó	453
KOVÁCS ENDRE: Csend felé	461
KISS LÁSZLÓ: Ha béke lenne . . . — Eső	462
BELLEY LÁSZLÓ: Regényrészlet	463
JAR. VRCHLICKÝ: Az élet szokása (Sipos Győző fordít.)	471
JIRÍ WOLKER: Ballada a kórházból (Berkó Sándor fordít.)	472
DUKA ZÓLYOMI NORBERT: Eötvös József társadalmi élete	474
BORSODY ISTVÁN: Az új Itália	481
VÁJLOK SÁNDOR: Petőfi és a cseh irodalom	488
HARMOS KÁROLY: Kritikus és kritikaszter	494
ROMHÁNYI ÁRPÁD: Természettudományi nevelésünk és műveltségünk	496
NARANCSIK IMRE: A turánizmus	503
ILLÉS ENDRE: Juhász Gyula	505
MANGA JÁNOS: A tűz szerepe mitológiánkban	508
DUKA-ZÓLYOMI NORBERT: Világrészek csavargó regényírója	512

ELREPÜL A MADÁR

A Csóri elég körülményes módon került a házunkba. Úgy, hogy a fiam bérbeadta egyik kitüntető megbízatását.

A kitüntető megbízatás az volt, hogy az iskolában minden óra végén és a szünetidő gyors mulásával neki kellett csengetnie. Az osztályuk külön épületben van, nincs több, csak az az egy osztály benne, nem telik szolgára, ennél fogva az osztályfőnök Kis Mihályra bízta a csengőt. Rozmán Laci is szeretette volna, ha ő csengethet, de hiába, a bizalom nem őfelé fordult, ellenben volt neki egy pucérbegyű, visítózó fiókszarkája, amelyre viszont a fiam vágyakozott. Így történt, hogy hosszas megfontolás után Mihály bérbeadta egy hétre a csengetést Lacinak.

A bér pedig a Csóri volt.

Kilyukasztott cipőskatulyában hozták haza Csórit és egyelőre a fürdőszobában helyezték el. A madár fiatal volt és eleven, éhesen tartotta szét a száját és reménykedő bizalommal nézett ránk, ahogy körülálltuk.

— Áztass neki kenyeret egy kis vízben — mondta neki az anya.

— Óh anyú, hát volna szíve olyan ízetlen ételt adni ennek a szegény állatnak? Azért, hogy állat, még...

Judit mondta ezt, a lányunk, aki már tizenhárom éves, mindig más véleményen van és mindig a maga módján nézi a dolgokat.

— Hát mit? Tán nem jó neki a kenyér?

Juci óvatosan simogatta meg a Csóri fejét. Csóri félreértette a mozdulatot és utána kapott az újjának. Azt hitte, étel.

— Igen, jó, de vízben? ... ne tessenék azt a kis tejet sajnálni...

Erre már Mihályban is ébredezett az igényesség.

— És zsemlét... az puhább.

Az anyjukat a konyhába hívták, otthagya a madarat. Elmenőben szólt csak vissza.

— Adjatok, amit akartok.

Így történt, hogy tejes zsemlével lakott jól Csóri és azontúl is legtöbbször tejes zsemlét evett. A skatulyába vatta került, mindennap tiszta gyógyvatta, amelyet viszont Olga nénitől szerzett Mihály, az özvegy tanítónétól, aki már évek óta gyűjtögette a vattát a gyógyalap receptjeivel, hogy majd egyszerre két paplant csináltathasson belőle. Ha az ember elgondolja, hogy hányszor kellett Olga néninek azért a két paplanért csúzt, fejjörcsöt, gyomorfekélyt, meg minden egyebet szimulálnia, hogy az orvos receptet adjon drága orvosságról és ő a recept drága orvosságát vattára cserélhesse be. De mert a bort még a paplannál is jobban szerette, hajlandó volt egy liter borért egy csomag vattát adni Mihálynak. A vattára való bort pedig úgy

szerelte meg tőlem Mihály, hogy hajlandó volt háromszor annyi tejet meginni, napokra beosztva, mint ahány liter bort utaltam ki neki az Olga nénnivel való csereüzlethez.

Ilyen áldásos hatása volt az állam szociális intézményének és ilyen messzire ágazó üzleti élnépséget hozott a házba a Csóri. De kára nem volt senkinek belőle, mert amíg a Csóri nőtt és gyarapodott, az alatt a Mihály sáppadt kis orcája is kezdett pirosabb színt kapni. Nekem ez volt a fontos, Mihálynak meg az, hogy Csóri nemsokára már türelmetlenül kezdte a szárnyát csapkodni.

Eleinte csak csapkodott a szárnyával, azután már kilibbent a cipős dobozból és ereje fogytán leült a fürdőszoba hideg kővére. Ebben olyan volt éppen, mint az ember, mert az ember is, ha nagyon jól megy a sora, mindig csap egyet a szárnyával és utána leül a fészke mellé a hideg kőre. De Csóri még tovább vágyakozott és amikor egy nap észre vette Mihály, hogy állhatatosan az ablak felé tekintget, sűrűn megkönyékezte a családi asztalost.

— Zsuppán bácsi, kalicka kéne a Csórinak...

Zsuppán sokat nevető nagy ember, két roppant kezével a levegőbe emelte Mihályt.

— Nem vagyok én drótos, hogy kalickát fonjak.

De Mihály megmagyarázta neki, hogy ő nem olyan drótból való kalickát gondol, hanem nagyobbbat, másfél métereset, amelyben kedvére röpködhet a Csóri. Minthogy pedig amit Mihály egyszer a fejébe vesz, abból előbb-utóbb lesz valami, ennél fogva a kalicka is elkészült. Lécből volt a váza és a vázára drótból való hálót szegeztek, ajtót pedig olyan nagyot, hogy Mihály kényelmesen be tudott menni rajta. Ház lett az már, nem is kalicka és a széles folyosó legvégén állították fel Zsuppánnaí, akire munka közben úgy átragadt a fiamról az izgalom, hogy a végén ő is mindenáron be akart bújni a kalickába. Dehát ez mégse ment.

Gazdagon ömlött a délelőtti nap, amikor először tette Mihály Csórit a kalickába. Ő magának is tett be alacsony ülökét és a két kis madár úgy nézett szembe egymással a kalickában. Csóri beszélt, Mihály hallgatott és igen jól megértették egymást.

— Ugye, hogy meleg van itt? Nagyon süt a nap, de majd segíték én...

Lombos ágakat tört az udvari fákról és tele árnyékolta velük a kalickát.

— Na látod Csóri, most már jobb...

Azután a kicsi macskát vitte be a kalickába. Fiatal volt a macska is, Csóri is, Mihály is, nem szállt még rájuk az öregség gonoszsága, így a Csóri barátságosan bökött csőrével a cica felé, az pedig lágy kis pehely-lábával pofozta vissza. Utána meg befeküdt mellé a vattára, karéjban nyúlt el a puha fekvőhelyen és akkor se mozdult, amikor Csóri a háta lágy prémjére fektette a fejét. Elaludt mind a kettő, Mihály meg halálos óvatosan bújt ki a kalickából és sokáig nézte a teremő Isten megvalósult szándékát.

Minden nap friss lomb került a kalickába, közben Csóri nőtt és tolasodott, már hetyke és hosszú volt a farka és a cica is reggelenként a deszkapalánkon fente a kancait. De azért nem lett semmi baj. Reggelenként, amikor Mihály kinyitotta a kalicka ajtaját és Csóri erős szárny-

csapásokkal repült a díszkert zöld gyepszőnyegére, a cica is nagy ugrásokkal rohant utána. Maga elé tartott két lábával vetette magát Csórira, Csóri meg a szárnyával csapkodta, összekapaszkodtak, a cica csodálatos lágyan fogta hegyes fogai közé a Csóri torkát, Csóri pedig mindig úgy ütött, hogy mégse üssön és végnélkül hempergöztek a zöld fűvön.

Délelőttönként Mihálynak iskolába kellett mennie, ilyenkor aztán, ha Csóri elunta a játékot, hirtelen felröppent és felszállt a konyha ajtajára, bekukkantott a konyhába megnézni, hogy mi fő ebédre. A szomszédokhoz is átrepült, ott is kunyorált valamit és hazajövet hozzám is nézett, az irodámba. Ha írtam, a tintatartóra ült és a tollat kapkodta a kezemből, ha meg gépen írtam, akkor a hengerre szállt és okos szemével a táncoló betűket nézte és élvezte, hogy a henger meg-megugrik alatta. De ha csapódott az utcai kapu és már a kapu alól felragyogott a Mihály tiszta kacagása, úgy szállt el tőlem Csóri, mintha riasztanám. Szállt a kapu felé, Mihály felé, a vállára és örvendező köszöntésképpen belekapott csőrével a fiam borzas hajába.

Délután, ha szép volt az idő, Mihály kifestődött a gyepre és hanyatt fekve olvasgatott valamilyen könyvből, a cica odakuporodott a teste hajlásába, a Csóri pedig legtöbbször a Mihály mellére telepedett és onnét csipkedte a könyv nyíló lapjait. Játéknak csak, nem bosszantásnak, ha Mihály egy lapot fordított, a Csóri mindenáron még egyet akart fordítani.

— Csóri, hagyd békén, ha olvasok...

Csóri buksi fejét a Mihály kis kezéhez dugta.

Értették egymást csodálatos módon, pontosan megtanulták egymás beszédét. Amíg egyszer...

Amíg egy reggel véres és megtépett volt a Csóri feje. Mi lehet ez, mi lehet ez? Rejtélyes eset volt, mert Csóri a kalickában aludt, este még Mihály zárta rá az ajtót, reggel Mihály nyitotta ki az ajtót, nem juthatott be hozzá senki. Mihály nyomozni kezdett.

Megnézte a cica körmeit, a cica körme tiszta volt és ahogy egymás mellé tette őket, a régi barátsággal nyúlt a cica Csóri felé. Játsszani hívta, Csóri nem ment, Csóri búsuit.

— Nézze, apu, a cica nem lehetett...

— Igaz, nem lehetett, de akkor ki volt?

Boris szót ki a konyhából.

— Én hallottam valamit ma hajnalba, mintha madárvisongás lett volna.

Mihály rátámadt.

— És miért nem nézte meg, maga szerencsétlen?

Boris békés egykedvűséggel nézett vissza rá.

— Mér' aludtam.

Másnap hajnalban Mihály az ágyamhoz jött és keltegetett.

— Apu, tessék jönni...

Felriadtam.

— Hová?

— Meglessük, ki bántja Csórit.

Óvatosan húzódtunk ki a folyosóra és meghúzódtunk a konyha ajtaja mellett. Friss és enyhe nyári hajnal volt, a nap még valahol a Ricsyék diófája mögött tápászkodott és a diófa tetején rigók fecsegték. Kettő, vagy három.

Csóri éberem ült a kalicka felső rúdján és izgatott apró mozdulatokkal várt valamire. De ha legalábbis tudnánk, hogy mire?

— Apu, apu!

— Mi az?

— Már fél a Csóri...

— Látom.

— De mitől?

Vártunk. Csend volt az udvaron, csend volt a kertben, csak a rigók fecsegték tovább a diófán. Már három volt, vagy tán öt. A kert felől éppen megint repült két rigó, ezek is leszálltak a diófára, a többi közé. Aztán a messzi szomszéd felől megint jött kettő, az is oda szállt.

— Nézze, apu, mennyi rigó!

— Látom, de légy csendben.

— Mit akarnak azok a rigók?

— Semmit. Beszélgetnek.

Egyszerre röppent fel minden rigó és egyszerre szálltak mifelénk, a Csóri kalickája felé. Csóri már várta őket a kalicka legfelső rúdján.

A rigók a kalickára repültek, ellepték a tetejét és a dróthálón keresztül a Csóri felé csapkodtak. Csóri bátran és elszántan állt, lejjebb is ugorhatott volna, a középső rúdra, ahová már nem érihették volna el, e Csóri állt a legfelső rúdon és elszántan mérte felfelé a csapásokat. A rigók fentről le, Csóri alulról fel. Néha összekoccant két csőr, de ártani nem tudtak egymásnak. Csak a drótháló, amelyhez oda-oda csapódott a Csóri feje, az vérezte meg olyan nagyon.

Álltunk ott és Mihály reszkető kézzel kapaszkodott a kezembe. Hideg volt a keze és egy szót sem szólt, csak nézett a madarak felé. Olyan volt az csakugyan, hogy az ember elfelejtett minden egyebet. Talán a fészket írgyelték Csórinak, a vattát, amely puha és a dróthálót, amely védi és a tegnapi ebéd maradékát, amelytől küzdelem nélkül jól lehet lakni.

Mihály feleszmélt és ki akart törni a rejtekhelyből.

— Apu, ezt én nem hagyom!

Megszorítottam a kezét.

— Várj még!

Vijjogás szállt a kert felől, szarkák cserregése. Két vén szarka, akit már napok óta figyeltünk, mert egyre gyakrabban állapodtak meg a kert fái, hirtelen rebbenéssel tört elő a kert felől és rászállt a tornác korlátjára. Rászállt a két öreg és csak nézett a rigóseregbe. Azok pedig megálltak, már nem csapkodtak, hanem hirtelen riadalommal menekültek. Messzire, túl a nagy diófán. Csóri ottmaradt egyedül és felhevülten nézett ki a dróthálón. Rápislantott a két öreg szarkára, azok visszanéztek rá, így álltak egy pillanatig, azután a két öreg elrepült, de csak a nagy dióféig. Onnét hangos cserregéssel üzentek vissza Csórinak.

Reggeli után, ahogy Mihály megnyitotta a kalicka ajtaját, Csóri kedvetlen unalommal bűjt elő, de hogy jobban körülnézett, fellebbent és csak a diófán állt meg. Ráült egy vékony ágra, hintáztatta magát és tollazkodott. Ebédig ült ott, és csak akkor repült le, amikor meghallotta a kapu felől a Mihály hangját. A vállára szállt, mint egyébkor, de a szeméből hiányzott a régi gyermek friss nevetése. A szeme riadt volt és öreg.

Délután a két öreg szarka a kocsiszín tetejére szállt és hangos cserregésbe kezdett. Azután még jött kettő és már négyen cserregtek. Csóri meghallotta, éppen a kalicka tetején bóbiskolt. Felrepült ő is a kocsiszín tetejére és együtt süttette magát a többivel a napon. De azért estére, mint rendesen, berepült a kalickába. Mihály mindjárt bebűjt utána.

— Mit akarsz velem?

Mihály fel se nézett rám.

— Viszem be, velem fog aludni.

Bevitte a cipőskatulyát, friss vattát tett bele és az ágyába tette, a lábához. Csóri meghittten ült a fészkében, nagyokat pislantott a lámpa fényébe. Úgy aludtak el, ketten.

Másnap újra jöttek a szarkák, Csóri újra velük volt egész nap és estére nem tért haza. Estére elrepült a társaság, lehettek már nyolcan is.

Mihály ezen az éjjelen keveset aludt. Másnap nem ment iskolába.

— Tetszik tudni, ha visszajön, itthon kell lennem. Az én kedvemért biztosan ittmarad.

Csóri el is jött, nem volt még dél, amikor leszállt a diófa tetejére. De csak a diófa tetejére. Mihály a fa alatt állt és a vesztos szülő fájdalommal szólt fel hozzá.

— Csóri, gyere haza!...

Csóri lepillantott rá, két nagy kerek szemében még így, a fa tetején is sok mindenfélét lehetett látni. Hosszút és hangosat cserregett Mihály felé és elindult, hogy lerepüljön, mint máskor is, a vállára.

Mihály kitárt két karral várta és az arcán földöntúli mosolygás volt.

Már tán méterre se lehetett Csóri, amikor hirtelen oldalra libbent, meglebegtette szárnyait Mihály felé, azután elrepült a kert irányába. A fák felé, a lombok felé, de nem állt meg ott se, ment, ment, ment, az ismeretlen levegőégben.

Kis Mihály megsemmisülten vánszorgott be a szobába és levetette magát a divány sarkára. Hosszú, hosszú időbe telt, amíg magához tért a bánatából. De a drága szép gyermekszemekből örökre eltűnt valami.

Egy árnyalatnyi csak, egy árnyalatnyi fény. És ami jön, az már az eredendő bűn örök bűnhődése.

VERHOVINA ALJÁN

Ott élek én, ahol hegyet-völgyet
Beborít a nyomor gyászos árnya
S a gyűlölet vitustáncát járja.

Ott élek én Kárpátok tövében
Nyolcféle nép vergődése között —
Csoda-e, ha bánatom mély, örök?

Csoda-e, Istent folyton kérdem:
Jöhet ide embersors, megváltás?
És a harcban lesz-e még megállás?

Csoda-e, ha elhomályosul itt
A léleknek legfényesebb szeme
S nem tükrözik csak vágyódás benne?

Vágy: pihenni ósvadon ölében,
Emberszót még messziről sem hallva,
Szomjasan a szabad madárdalra.

De itt talán még a madár is sír —
Zokognak a hegyek, völgyek, erdők,
Sötétebbek, mint máshol a felhők...

OTT HAGYTÁK A FALUT

I.

Földjét eladta idegennek,
Azóta itt a kisvárosban él —
Van házacskája, fuvarozgat
S tűnik felette a nyár, meg a tél.

De arcáról hol az öntudat,
Hová lett az a tempos járása?
Elment az is a pár hold földdel,
Most másoknak lett ő az igása.

Télen valahogy még csak nyugszik.
De úgy tavasztól, ha vetés zsendül,
Szívét a fájás megszorítja
S szemére önvád maró könnye ül.

Meg is indul a falu felé
Unneplőben, de nyakkendő nélkül —
A feleútról visszafordul,
Sorsával félig-meddig megbékül.

II.

Kenyértelenség verte be ide
A városnak egy nyomorodujába —
Hogy miből teng-leng, senki se kérdi,
Neki nem táruul szegények konyhája.

S már felesége, három gyermeke
Sínynli a kunyhó vizenyős talaját —
Ha orvosokra telne itt a pénz,
A fakilincset ők egymásnak adják.

Nincs olyan teher, amit ne húzna,
Csak lenne meg a kenyéradó napszám —
Nincs párt, emelynek ne ordítana,
Ha tüntetni kell a város piacán.

Egy a tömegből, kit éhség mozgat
És vért lihegő agitátor sereg —
Fonnyadt arcán csak bosszúvágy tüzel,
De könnye azért titkon megered.

És kérdezi, mit vétett Istennek,
Hogy falujából ide kihajtotta,
Nézi a három keserves kölykét
S szája kinyílik rettenő átokra.

KISEBBSÉGI KULTÚRMUNKÁS

Nem vonzza őt se rang, se cím,
Szárnyas híret-nevet sem áhít —
Megjárta már a magyar sorsnak
Tűzpoklait s kálváriáit.

A nép, melyből lett, befogadta
Sokat csalódott, jó szívébe
S azóta visszatért bizalma,
Ővé a munka és a béke.

A magyar dal intése nyomán
Száz ajakról kél zengve-zúgva —
Az Apostolt s a János vitézt
Ő hozta el a kis faluba.

Pusztul minden... sok megtört magyar
Álíg nyögi a sorsa termét,
De akik köré gyülekeznek,
Látják az élet szebb értelmét.

Érzik melegét nemzetkincsnek,
Mi eddig tőlük távol fénylett —
Sok ilyen lelkes, derék testvért
S száz vészen győz a magyar élet!

GYERMEKÜNK

az udvaron játszik,
Kacajával megtelik lelkem —
Száz kérdésre kell felelgetnem.

Az udvaron bimbók pattannak,
Mint a gyermek oly életcsodák
S dalolnak dús, nyíló orgonák.

Napfény... tavasz... kacagó gyermek —
A Teremtő ezt nézi-látja
S rügybontó napsugárral üzen:

Ez legyen az ember világa!

PÁLINKA

Harmincholdas egy ilyen urasági tábla. Mind a négy oldalát repedezett-héjú agacsok övezik. Azért repedezett a fák héja, mert túlkövért a fák földje. Az urasági állákon csak ritkán járnak napszámosok: nem gyűrják le a földet. Gyerekek nem tördelik le a fákat: messzire vannak a falvak.

A porcsfűvek és tamariska-bokrok alatt néha egy nyúl fészkelődik, vagy egy meghajszolt fogoly tollászkodik. Egy évben háromszor négyszer ibereskiáltások hangzanak ezen a néma úton, azután: csend. Aki élesebben figyel, az hallhatja az urasági kazlak rozsszálmájának száradó percegését.

Harminc-negyven tábla volt ezen a részen, de északra, délre újabb táblák pihentek egymás mellett. Nyár elején színes lepedökként világitottak ezek a földdarabok az égre. Egyik táblán a virágzó mák szinesedett: lila, fehér, bordó, piros és acélkék színű mákok bolyhosodtak, mellette sárga repcetábla lángolt, majd egy nagy tenger búzaföld következett. A renzia körül voltak a smaragdszínű lóherések. Rajtuk túl egészen a földbeesett falutoronyig: fekete és vetett, tarlós és nyíló földek jelezték az uraság kertjét-földjét, paradicsomát-vagyonát.

Abban az évben már vége volt a nyárnak: a kazlak bikaomloka ott feketedett a major végén, most már lilás ködök kúsztak a földek fölött. A kukoricát is behordták a szárítókba, a messze faluból odagyalogolt napszámosok bélelt kabátokban a szélső tábla első posztádján ásták a répát.

Hajnali három órakor találkoztak a falusi napszámosok a keresztútnál. Mikor együtt voltak, egyes libasorba mentek a major felé. Rovátkos nadrág, szürkére kopott bakancskéreg, sustyogó járás (ez a rovátkos nadrágtól volt), vastag kabát, fekete nyak, zsíros kalap: ilyen volt a répaásók fényképe. Mindegyikük maga előtt látta ezt az imbolygó képet, amint hajnali három órától reggel hatig mentek répába.

A majori istállókból már kijöttek a répahordó kiskocsik, amelyeket vastagsörényű lovak húztak. Hat-hét ilyen vagon húzott egy ló. Még korán volt: csuklott lábakkal bóbiskoltak a lovak, a szállító iberesek pedig a sáros, felhasadozott-deszkájú kis vagonokban aludtak a sarkokban, mert a rónán szünet nélkül zúgott a szél. Ebben a szélzúgásban észre sem vették a varjak sikoltását, nem is hallották a foglyok ijedt burrogását. A ló szundikált, a kisafát a szél a keskeny sínhez lódította: ilyenkor a béres felijedt, mert azt hitte, hogy az intéző szeges botja cserrent.

Az egyik répatáblán messziről feketített az ásó-erdő. Egymás mellett száz és száz ásónyél a reggeli világításban. Itthagyták a répaásók. Ki vinné el a répaásó ásóját, amely nyakig bele volt nyomva a sáros földbe? Kinek kellene az a sok cserbult, hasadt, vastagnyelű ásó, amellyel ezt a harmincholdas táblát szinte felásták a napszámosok,

mikorra kiásták a répát? Az ilyen földet éppen hogy csak meg kellett tukálni a kultivátorral és lehetett is bele vetni. Az éjjeli kőd ráakódott az ásonyelekre és reggelre kövér cseppekben szaladt le a víz a fekete földre. Senki sem karcolta meg ásóját, senki sem írta rá nevét: ismerték szerszámjukat. Némelyik még tarisznyáját is otthagya: ráakasztotta a nyélre és egész éjjel ott himbállódzott: senki sem gyalogolt volna be a tábla közepébe, hogy egy tarisznyát vagy egy szerszámot elvigyen. Minek? Hogy szegényné, répaásóvá avassa magát? Ha elvitte volna, hordania is kellett volna az ásót, egy lett volna ezer répaásóval.

A répatábla mellett két szántógép dolgozott. Ezek hajnali öt óta szántottak. A kazánt befűtötték, a lajtban volt víz: mehetett a munka. Az ekekormányos álmosan ült az ekéken és gépiesen forgatta a kormánykereket. Egyszer egyik, másszor másik gőzgép húzta az ekéket. Ki kíváncsi a hatalmas tábla közepére? A szélén nekikasztották az ekéket, kicsit leösztökélték a iógó pupancokat, perjéket, meg a gyökereket, azzal egy tompa huhhantás a másik gépnek és húzható is. A gépek füstje lapulva kúszott a kődös földön.

Matykó András béres a gőzgép szerelőkocsijának rúdján ült és egy darabig nézte, hogy hogyan másznak előre az ekék, de mikor a kőd elnyelte, elfordult. Csizmája sarkára magasra rakódott a ragadós föld: egy ösztökét, vagy botot keresett, amellyel letisztíthatná. Sehol nem talált. Végre odament a géphez, leakasztotta a szenes kutácsot és azzal kezdte csizmája sarkát tisztítani.

— Lejön az magától is — mondta neki a gépről a kormos gépész, aki széjjel repedt cigarettáját nyálazta újból össze, de a papír másik helyen szakadt ki és ujjait sütögette. „Rúgj egy nagyot a levegőbe és megvan.”

Matykó helyére akasztotta a kutácsot és lábával a levegőbe rúgott: a sarok a levegőbe röpült.

— Ez segített rajta — mondta Matykó.

A szerkocsiban még égett a lámpa. A szántók éjjel-nappal kint aludtak. Amint egyik táblát kiszántották, az esetlen testű gépekkel továbbmászta a másik földdarabra. Míg csak be nem állt a fagy, míg csak ki nem szántották a táblákat: nem mentek be a majorba. Az elbédet úgy hordták utánuk. A vizet a csobollós hordta. Fekvőhely a szerkocsiban volt, ahol egy faágyat csináltak, arra két lópokrócot vetettek és meg is volt. Alulról bezúdult a vad szél és Matykó vállaira panaszkodott, hogy megfáztak, mintha le akarnának esni.

— Az bennük a reuma — mondta neki ilyenkor a gépész.

— Lehet, de nagyon fáj.

— Úgy fáj, mint nekem? — kérdezte tőle a gépész. — Ha szél fúj, vagy ha hófelhő jön, akkor nem bírom emelni vállperecemet és hasogat. Neked is így fáj?

— Éppen így fáj.

— Reumánk van. Gyógyítani kellene.

— Az. Majd meggyógyít minket a temető.

— Magadnak kell magadat gyógyítani. Mit temető?

— Csak az, semmi más. Láttál beteg bérest? Nincs. Ha megbetegszik, meghal. Ki ér rá itt gyógyíttgatni? A vozárkocsik majd ott kattog-

nak az ablakok alatt és ő meg heverni fog a dunyha alatt, nem? Vagy dolgozik, vagy meghal, punktum. A rossz masinát is kivágják a ganajra, míg el nem viszi a rongyászsíódó, de nem javítják meg. Ilyen az ember.

Huhhantás hallatszott a túlsó végről. A gépész abbahagyta a beszédet és rákapcsolta a gépet. A hajtórudak sebesen motolláztak, a gép hasa alatt lévő drótkötéltartó lassú csikordulással forogni kezdett: az ekék errefelé mozogtak. Először csak a kormányos sapkája, majd az ágaskodó ekeszárny látszott a tompafényű reggeliben.

— Fújd el Matykó a lámpát és menj a majorba. Kérdezd meg, hogy melyik táblához húzassunk. Ezt délre kiszántjuk.

Matykó bement a szerkocsiba, elfújta a vilharlámpát és a két ió nyakába dobta a homótot és elkanyarodott a major felé. A réplatáblánál most gyülekeztek a napszámosok. Volt, aki az árokban rakta le tarisznyáját, kabátját, hogy a föld közepén ne legyen vele baj. Mindjárt a tábla szélénél kezdődtek a répalevél-hegyek, amelyeket a tisztítók hánytak össze, mert a kocsi csak a tisztított répákat szállították a föld végére, ahonnét síneken szállították tovább.

Alig szólt Matykó egy-két szót a napszámosokhoz, mikor a majorból az intéző jött a hinton. Télen-nyáron meg lehetett ismerni az intéző kocsiját, lovát, érkezését. Ilyenkor a munkásoknak, béreseknek elég idejük maradt abbahagyni a beszédet, a palléroknak elég idejük maradt a kissé elmaradtakat előresiettetni, hogy ha az intéző úr jön, mindenki egy vonalban ássa a répát. Hogy lássa az intéző úr: mellékes, hogy valaki hatvan éves, vagy 36 éves, az egész nap hajlongós répa-ásásban mindenki egyforma, mert mindenki egyforma bért kap. Egy posztád: ennyi és ennyi napszám. Másik posztád: ennyi és ennyi bér. Itt nem lehet akkordba, itt nem lehet sietve, előzködve dolgozni. Itt nincs az, hogy ha sietek, a magam munkája rendben lesz és míg a többiek elkészülnek, én addig pihenek, mert rájuk várok. Itt vagy együtt megy a munka, vagy sehogy. Hiába maradt el az egyik reszke-tőskezű öreg napszámos: nem mehetnek a következő posztádra, mert minden részt minden munkás egyszerre kezd meg. Egy tempó, egy ütem, egy akarat, egy karlendítés és egy szívdobbanás kell a répa-ásához.

A forduló előtt a szántógép füstje takarta el az intéző arcát, de amint az egyenes útra fordult, szemén tompán villant meg a monokli. A táblán minden rendben ment. A kiásott répák sűrűn röpködtek rakásba. A napszámosok keze óriási poliphoz hasonlóan mozgott, hadonászott. Mögöttük réparalkások sorakoztak és a letisztított levelekből még hosszabbak lettek a sáncok. A pallér körülnézett: nincs-e valami baj. A munkások rá se néztek az intéző kocsijára. Ha jön, jön. Többször is volt itt. Egyszer a bért hozta, másszor siettette őket, harmadszor pörölt a munkásokkal, mert valaki egyszerre két tarisznya répát vitt haza.

— Nem tűröm — mondta multkor is az intéző — nem tűröm, értsék meg kérem, hogy nem tűröm a tolvajlást. Akinek kell valami, az szóljon kérem. Mi uraság vagyunk, tudjuk a rendet. És ha az illető egyén kérese jogos, kérem, mi méltányoljuk. Ezt jegyezzék meg maguknak.

Amikor az a száz és száz napszámos ezt a szót hallotta: „Ezt

jegyezzék meg maguknak”, akkor nem jól érezték magukat. Ebben a mondatban fenyegetés, harag, bosszúkitöltés volt. Meg is mondták, mikor elment:

— Oda se hederítsetek! Korán kelt fel. Ilyen ember tízig szokott aludni. Most korán kelt, kedvetlen, kijött és nálunk kimérgelődte, kiszidta magát. Mit tudjuk mi, hogy nem veszett-e össze a nagyságos asszonnyal? Mit tudjuk mi, hogy mennyit vesztett a faluban a kártyán? A mérgét itthagya nálunk. Füttyülni rá. Ne is törődjeteK vele!

Balogh Ádám mondta ezeket.

— Igazad van, hagyjuk. Hol is hagytuk abba a beszélgetést?

Ezt Kosári Ignác felelte rá.

És a másik percben nyugodtan beszélgettek, mert ilyen monoton munkában a beszéd megnyugtató valami. Eggyé teszi a figyelmet, megkönnyíti a munkát, mert a napszámos nem is figyel munkájára, csak a beszédet kíséri feszülten.

— Várjon! — mondta az intéző Matykónak. — Várjon itt a kocsival. Hová megy?

— Megyek a majorba. Meg akartam kérdezni, hogy hová húzassanak a gépek, ha a táblával készen lesznek. No meg: kávét akartam kihozni. Még nem ettünk.

— Várjon!... Különben menjen, siessen és mondja meg Miklós úrnak, hogy délre ott vannak az emberek, mindent készítsen elő. Megértette? Mit fog mondani Miklós úrnak?

Matykó András béres megismételte:

— Délre ott lesznek az emberek, mindent elő kell készíteni.

Dühösen lerövidítette. Nem taknyos gyerek ő, Matykó András béres. Azért se mondja szajkó módra. Meglett ember ő. Hogy szegény béres? Mások tehetnek róla, ő nem. Ha béres is: azért még lehet egészséges esze.

Az intéző észrevette, hogy a béres dacos. Visszavágott:

— Csak ne siesse el és pontosan adja le az üzenetet. Csak semmi okoskodás. Mit fog mondani? Azt fogja mondani a Miklós úrnak, hogy azt üzenteti a tekintetes intéző úr, érti András?, azt üzenteti a tekintetes intéző úr, miszerint az emberek délre ott vannak és hogy a Miklós úr legyen szíves és mindent készítsen elő. Ezt fogja mondani. Pontosán így, érti? No, most még egyszer mondja el szépen, hogy mit fog mondani, azután mehet.

Matykó András elpirosodott. Elmondta már egyszer. Ez csak megszégyenítő lecke felmondás, de neki nincs szüksége bagózó rágásra. Azértse mondja!

Eddig szorosra fogta a gyepőt, a lovak nyugtalanul álltak. Most, hogy megszégyenítően újra kellett volna mondania az üzenetet, megengedte a lovak szarát és azok megrántották a kocsit. Előrefordult és menni akart. Egy percre visszafordult, mintha szolgálai módon belekezdene a mondókába:

— Azt fogom mondani, hogy a tekintetes intéző úr...

Újra megrántották a lovak a kocsit és Matykó otthagya az intézőt.

A répatáblán a pallér mindjárt elébe ment. Így dukál ez: amint megjelenik az intéző, a pallér, aki a napszámosokra vigyáz, rögtön észreveszi az urat és azonnal elébesiet. Somfabotját a földbe szúrja és

üdvözlésére siet. Már messziről leveszi kalapját, mint most és hangosan köszön:

— Alázatos szolgája, jóreggelt tekintetes intéző úr!

Az intéző ilyenkor, mint legtöbbször nem is fogadja a köszöntést, hanem mindjárt szidással, korholással, vagy parancssal kezdi:

— Mennyi van még a posztádból?

— Délután négyre készen leszünk tekintetes úr.

— Négy-re-e-e?

— Igen kérem, négyre.

Az intéző csizmaszárán megcsettent a nádpálca és előrelépett. Nem is nézett a pallérra, hanem valahová a fűzfák közé és katonásan mondta:

— Déli 12-re készen lesznek, érti? Utána a répaásók bemennek a szeszföldébe, ott lesz dolguk a hét végéig, érti? Mondja meg az embereknek!

Erre nem lehetett mit felelni, itt nem volt helye megjegyzésnek, ellenvetésnek, kérdésnek, vagy más ilyesmi egyszerű emberi dolognak.

Az intéző hátrafordult és a tábla széle felé ment. Néha egyet csapott a hantra, vagy újra csizmáját csettintette meg a nádpálcával. Egy pillantást vetett a füstölgő szántógépekre, egy másik pillantás a renzia felé: vajjon még nem lehet vadászni? Elég késő az ősz, de kevesés a vad. Partner sem akad.

— Egyre kevesebb lesz errefelé az úr. Se kártya..., se vadászat. Semmi, semmi.

Felszállt a hintóba. A féderek egyet nyikordultak, lábai alá csapta a kockás takarót és egy szót sem szólt. A kocsis már tudta, hogy a majorba. Ha nincs külön parancs, akkor irány a major. Sima álián gördültek a kerekek. A járatlanság, a csend bírodalma ez erre. Csupán a fordulónál, a tábla sarkánál hánykolódott egyet a hintó. Az öreg agacsról lecsurgott a víz és megállt az úton. Tavaszkor aztán kiszáradt és egy-két kocsinyom hantot vágott a puha földből. Száz méterig ez az egy rezzenes volt, de most azután újabb száz-kétszáz méter jön, hogy egyetlen hant nem kerül a rúgók alá.

A pallér visszament a répaásókhoz. Kihúzta botját és szó nélkül nézte a motollázó, répát ásó munkástömeget. Azok nyugodtan beszélgettek.

— Mit beszélt? — kérdezte nagysokára az egyik napszámos.

— Keveselte? — tette hozzá a másik.

— Talán egy kis szivarvéget, vagy bagót hozott? — tréfálkozott egy harmadik.

Erre nevetés tört ki. Az emberek között végigkúszott a jókedv. Minden napszámost megérintett a jókedv árama, mindegyikükön végigrezzent és addig nem is ült el, mígcsak az egész sereg nem mosolygott.

— Egyiket sem — mondta a pallér. Most nem mondhatom külön-külön. Majd tízórai pihenőkor elmondom, hogy mindenki hallja. Így százszor kellene elmondanom.

— Igaz, igaz.

— Úgy van.

— Majd egyszerre meghalljuk — mondogatták mellette a napszámok, de fel sem néztek, csak úgy beszéltek: kezük sebesen járt, lábukkal tempósan nyomták az ásót a földbe, kezükkel egybemarkolták a répa levelét és a sáros darabot kétszer-háromszor az ásó nyeléhez veregették, hogy a nagyja sár potyogjon le a gyökérről, azzal a rakásba lódtították. A zöld répatábla már nagy darabon feketedett, a posztád szűkült, de még mindig nagy darab volt.

Tíz órakor leültek enni. Az ásókat a földbe szúrták és a réparakásokon kibontották a tarisznyákat, amelyekből hagymák, szalonnadarabok, érett túrómaradékok, egy-két körte került elő. A pallér ott járkált előttük. Mikor mind letelepedtek, megszólalt:

— Emberek!

Sok száz ember. A meszebb ülők nem hallhatták. Egyszerre végigszaladt a kiáltás:

— Csend legyen, csend legyen, mert nem halljuk!

Mikor már mindenki figyelt, a pallér még erősebben széjjelkiáltotta:

— Emberek, a tekintetes intéző úr azt üzenteti, hogy déli 12-re meg kell lenni a posztádnak, azután a szeszgyárba mennek, ott lesznek a hét végéig. Azt mondta, hogy a napszám, az napszám.

— Azt tudjuk — mondta valaki a répaásók közül.

— A napszám, az napszám, mindegy, hogy mit dolgoztat érte az intéző úr. Azt mondta, hogy ehhez joga van.

— Hát... joga van — mondta ugyanaz a hang, de nem lehetett tudni, hogy ki beszél, — csak ne legyen nehezebb az a másik munka. Vagy pedig új szerződés.

— Azt nem mondta.

— Nem leszünk készen a posztáddal 12-re! Semmi szín alatt nem bírjuk kiásni.

Ezt Kosári Ignác kiáltotta.

— Pedig készen kell lenniök, azt hagyta. Parancs, parancs.

— Az — hagyta rá megint Kosári. — Parancs, parancs, nem szabad hozzányulni, mert könnyen megszaporodhat, ezt tartja a mondás.

Tovább ettek, Kosári szójárásán nevettek, mert tudták, hogy nem így szokták mondani és nem is törődtek, hogy készen lesz-e a posztád?

Egyre, fél kettőre majd kiássák a répát.

*

Egészen a major szélén volt a szeszfőző. Falát valamikor fehérre meszelték, de azóta az eső fekete csíkokat húzott rá. A kémény is kipopott téglákkal bámult a rónára. Amikor szeszt főztek, a füst egy része nem is a kémény tetején ment ki: a téglák között szökött a szabadba.

A szeszfőző udvarán hatalmas tartályok, kádak, medencék voltak. Egyik sarokban nagy rakás krumpli volt: erős, erjedő szaga volt. Mellette két ökrösszekér állt. Kerekeik tengelyig sárosak voltak. Az ökrök lassú fejmozgatással kérődztek. A bérés rákönyökölt a kocsi oldalára és sáros kézzel ette a szalonnát, a kenyeret meg harapta. Ma egész

nap krumplihordás volt. A földeken betekart krumplit hordták be a szeszyárba, amely azután fehérszínű pálinkát készített nedvéből.

Két kézüibonyos ember üdögélt a fűtőház előtt. Most égett el a szén, elég gőz van, nem kell mindjárt rárakni: van egy pipaszívásnyi idejük. Miklós úr volt a szeszyár vezetője, főzője és mindenható parancsolója. Majdnem annyira hasznos volt ez a gyáracska, mint a dohányültetvény, vagy a kukoricatermés, tehát jól megnézték, hogy mi kell hozzá, jól megnézték az emberek körmét.

Délutáni fél kettő lehetett, amikor a répaásók bevonultak a szeszyár udvarára. Oldalukon tarisznya volt, vállukon vitték a földes ást. Amint az udvarra értek, leültek, várták a további parancsot.

Miklós úr pedig sürgött-forgott az udvaron. Hangos szóval rendelte munkára a napszamosokat:

— Jöjjenek. Maguk menjenek segíteni szemet lapátolni. Ti meg a főzőterembe menjetek. Maguk velem jönnek: a gőzölőbe megyünk.

Estére már meg is szokták a répaásók az új munkát: krumplit talicskázta, a kazánban tüzeltek, főzték, gőzölték, párolták a krumplilévet, hogy tiszta szesz, vagyis pálinka legyen belőle. Az udvarban szétterjedt az erjedő szesz szaga, összekeveredett a rothadó krumplilével és mindent átívó illattal nehezült a szeszyár udvarán.

Az első nap lassabban ment a munka, de a hét végére már egészen belejöttek az emberek. Amint este hat órakor a gyár dudálni kezdett, a napszamosok abbahagyták a pálinkafőzést és visszagyalogoltak a faluba, hogy hajnalban ismét életet vigyenek az éjjel eldermedt gyárépületbe.

Az intéző be sem nézett a gyárba, mindent elintéz Miklós úr. Ki volt ez az ember? Hórihorgas alakja, gyors szeme ott járkált a munkások között és nem lehetett egy pillanatra megpihenni, nem lehetett akármikor maguk dolgára eltávozni. Nem lehetett pipázgatni és a beszélgést is abbahagyta.

— Itt nem tereferélünk. Innét nem lehet csak úgy kijárni, mint mikor kapálnak, hogy csak el-elszaladnak a rozsba, azután ott ülnek a maguk dolgán egy órahosszat is: itt barátaim dolgozni kell, mert ez nem répa és nem káposzta, nem rozs, ez finomabb munkát követel: ez pálinkafőzés. Aki pedig sokszor járna a maga dolgára: feljegyzem és a percekét is leszámítom, értik, ugye? Csak azért mondom, hogy azután ne kelljen sokat beszélnem. Maguk nem kislgyerekek.

A répaásók haligattak és végezték a munkát. Mindenki türelmetlenül várta szombat hat órát. Eljött. A gyár most is tompán felzúgott: hangja visszhang nélkül kúszott a rónaságon. A munkások rendbetették a gépeket, néhányan az udvart separték össze. Minden készen volt. Hat-hét nagy kádban ott illatozott a lepárolt szesz. Mindezzel nem törődtek: várták a fizetést.

Nemsokára megjött az intéző. Egymás után maga elé szólította a munkásokat és kifizette a heti bért.

— Ahány nap, annyiszor egynapi napszám járna, de minthogy most

a szeszgyárban dolgoznak, kevesebb napszámot kapnak. A többit pálinkában kapják.

A napszámosok közt zúgás támadt.

— No? No, mi az? Talán nem tetszik valakinek?

Balogh Ádám kezdett beszélni:

— Igaz, hogy napszámosok vagyunk és mindegy, hogy milyen munkát végzünk azért a pénzért, de ez mégis furcsa. Egy rész pénz, egy rész pálinka. Én nem iszom pálinkát, nekem pénz kell helyette.

— Ha tizenhúszan nem is lesznek, de azért mégiscsak adok pálinkát is. Ezt most csak így csinálhatjuk meg.

Kosári szólalt fel:

— Dehát hogyan gondolja intéző úr? Se üveg, se semmi nálunk. És mit fogunk csinálni azzal a sok pálinkával? A jövő héten is így lesz a fizetség?

— Így lesz, másképpen nem tudom megoldani. Még nem hoz eleget a szeszgyár. Az üveg? Mindenki hozott magával ivóvizet, ugye? Noshát, abba kapnak pálinkát. A jövő héten azután nagyobb üveget hozhatnak.

Zsongás lett a levegőben. Mindenki hangosan beszélt. Voltak, akik a pálinkarész mellett voltak, mert azt mondták, hogy részüket eladják a zsidó kocsmárosnak.

— Ki vesz meg egy-két liter szeszt? — torkolták le őket a többiek.

— De bizony megveszik. Többben összeállunk és szívesen megveszi a friss és tiszta, valódi szeszt.

— Meglátjuk. De a pálinka mérég.

— Meglátjuk. Most csak vigyük haza, azután majd döntünk.

Így beszélgettek, tanakodtak. Az intéző hagyta, hogy hadd beszéljék ki magukat. Tudta, hogy megfogta embereit és azok ma nem szabadulhatnak. Sőt, a jövő héten is rájuk erőszakolja a pálinkát.

Az intéző ezalatt két hatalmas sopajót hozatott be a béreseikkel, amelyeket két üres hordóra fektettek. Ez lesz a rögtönzött asztal, ezen fojják kimérni a napszámosoknak a pálinkát. Az emberek nem is vették észre, hogy mennyi időt elveszítettek: kint már sötétedni kezdett. A messzeségben lévő faluból néha egy lámpa fénye villant az urasági majorba. Nagyon messze tompa harangszó gyűrűzött szét a síkságon.

A hosszú asztal mellé nagy fazék szeszt hoztak. Kisszűrő és egy nagyobb merőkanál is kéznél volt: mérhették a szeszt. Az intéző még mindig várt, hogy mit határoznak a napszámosok. Mikor elült a zaj és a zsongás, megkérdezte:

— No, mit határoztak? Maradunk? Teljes napszámot nem adhat az uraság. Én csak egy intézője vagyok.

A napszámosok türelmetlenek voltak. Nem feleltek. Csend volt.

— Miért nem felelnek? Akinek nem tetszik: mondja meg.

Általános csend fogadta szavait. Matykó András béres kezében volt a kanál. Azt sem tudta: mit fog vele csinálni. Nyugtalanul nézegett a napszámosokra. Még ilyen dolga sem volt. Eleget kérte az inté-

zót, engedje el őt, mert a szántógép gépésze várja őt: víz kell, meg szén a gépnek, hiába.

— Este lesz, most nem kell nekik semmi. Reggel mehetsz, — mondta neki az intéző.

A napszámosok nyugtalanul járkáltak a főzőteremben.

— Szóval?

— Ha nem beszélnek, akkor akinek nevét mondom, jöjjön ide és megkapja a napszámját, meg tartsa üvegjét: Matykó szeszt mér bele. Kosári! Itt a pénze. Tartsa üvegjét. Matykó, mértsd meg és tedd az üvegre a kis tölcseért. Vigyázz, hogy ki ne csurogjon.

Kosári megkapta a pénzt, szó nélkül eltette és szó nélkül odatar- totta üvegjét, amelybe a friss szesz csurgott.

— Balogh Ádám következik!

Ugyanúgy megkapta pénzét és a friss pálinkát.

— Kerekes, itt van?

— Igen — valaki előreszólt.

— Néma József?

— Igen, megyek.

Sűrűn álltak a csillagok, mikor a napszámosok elindultak a falu felé. Óvatosan fogták tarisznyájukat, hogy az üvegből ki ne lötyögjön a napszám fele: a pálinka. Szótlanul mentek egymás után.

— Mit fog szólni az asszony? — kérdezte magától Balogh Ádám — de kérdését mindnyájan feltették magukban. Amerre mentek, csipős, bódító pálinkaszag terjengett. Hiába hűvösödött a levegő, hiába ereszkedett melléjük az éjszakai köd: a pálinka maró szaga megfertőzte a levegőt. Tarisznyájuk, kabátjuk, ingük is: pálinkaszagú volt.

Másnap reggel Balogh Ádám asztalán ott állt az üveg pálinka. Régi borosüveget vitt magával, tegnap abba kapta a szeszt. Az aszta- lon barnahéjú rozskenyér állt, mellette volt a csíkos tarisznya. Az asz- talsarkán a gyerek kis nadrágja feküdt. A gerendáról rózsaszín papírral díszített himbállódzó petróleumlámpa lógott az asztal fölé. Baloghné korábban kelt, de nem vette észre a pálinkásüveget. Amint felkelt, kiszaladt az udvarra, egy kis rózsét kapart, behozta, majd újra kiment, mert elfelejtett szalmacsutakot behozni: azzal kell begyújtani. Útjában kórózfiket is hozott, begyújtott, kávéét szedett elő és várta, hogy ura is felkel. Tegnap volt hét vége, ma reggel majd odaadja ura a nap- számot.

Nem is kérdezte, hogy miért jött ilyen későn. Napszámos embe- reknél ez így van: hajnali két órakor felkel a répaásó, mert háromra el kell indulni. Mindenki alszik, az ember leakasztja tarisznyáját az ajtómelletti fogasról, a padon álló kenyérből vág egy karéjt, majd kimegy a kamrába, egy-két fej vöröshagymát keres, meg túrórt, azzal váltira a tarisznyát, mellé az ásiót, vagy ha nincs kéznél, akkor csak szerszám nélkül munkába szalad. A család még alszik, de mire felkel- nek, a répaásó ágya már régen kihült.

Este pedig, amikor hazajönnek, már mindenki felkelszik, csupán az asszony vár virratszva, hogy mikor jön az ember. Álmosan fogadja a napszámot, aki szó nélkül, fáradt mozgásokkal vetkőzik és még száján a kinti hideg, ködös, erjedtszagú őszi levegő, mikor asszonyát meg-

csókolja. Kábultan, álmosan fogadja az embert, aki egy percre hideget zúdít széjjel a párás dunyha alatt.

Amint kinyitotta szemét, meglátta a pálinkásüveget és feje szédülni kezdett. Torkában, szájában egyszerre egész kád szesz émelyítő szaga bugyborékol. Pedig bejött az asszony és el kell intézni a napszámot.

— Ott van a nadrágom. Jobbik zsebéből vedd ki a bugyellárisomat. Abban van a heti kereset. Olvasd meg.

Az asszony a megszokott örömmel vette elő az ember nadrágját, amelyik a nehéz tölgyszéken volt, előkereste a jobboldali zsebet, belenyúlt és egy köteg spárta mellett megtalálta a bugyellárist. Kivette, kikapcsolta.

— Két napi napszám hiányzik. Valahová elment az este? Csak kérem, — mondta csendesen és szemrehányás nélkül az asszony.

— Sehová sem mentem. Az a hiányzó két nap ott áll az asztalon. Pálinkát kaptunk pénz helyett, az a napszám. Jövő héten is pálinkában kapjuk felét.

— ?

— Igen, igen, ne is csodálkozz. Az intéző így fizetett ki. Ez nagy dolog, ezt ma meg kell beszélnünk a répaásókkal. Kinek kell az a büdös pálinka? Mit tudok vele csinálni? Kinek kell, ki veszi meg? Mi vagyok én, kocsmásra, aki büdös pálinkát mérek?

Az asszony felvette a pálinkásüveget és az ablak világosságához tartotta, nézte, forgatta az üveget, bele szagolt és tetette.

— És most mit fog ezzel a büdösséggel csinálni? Ha akarja, kiöntöm a gyanajra. Nem embernek való ez a pálinka.

— Ne dönts ki, majd meglátom.

Balog Ádám felöltözött és a faluba ment. Borult idő volt, minden szomorúan feketedett körülötte: a palánkok, a ferdére lötyedt kapuk és a feketeföldű ucca is: lehangoftóságot mutattak neki.

A sarkon volt a zsidó kocsmája. Itt szoktak találkozni, ha napszámba mentek. Kerekes, Néma, Kosári és még sokan ott álltak.

— No, mi lesz az itallal — volt első szava.

— Most határozunk majd. Maradj itt.

Mikor már alig hiányzott közülök öt-hat ember, elkezdték a tanakodást.

Nekem nem kell pálinka-napszám — kezdte Balogh.

— Senkinek sem kell, ez már biztos — felelte Kosári. Ketten-hárman mellette vannak, de azok nagy pálinkások, azokon nincs segítség, de a többiek nem akarják megégetni hurkáikat.

— Mit tegyünk? Az intéző ragaszkodik a pálinkafizetéshez. Taián sztrájkolnánk — mondta Kerekes.

— Majd meglátjuk, hogy van-e segítség. Addig is kigondoltam valamit — mondta Balog. — Sokan vagyunk. Ha azt a sok liter-kétliter pálinkát összeöntjük és egyben eladjuk a zsidó kocsmárosnak, megveszi. Jó pénzért megveszi, mert fogja tudni, hogy eredeti, friss pálinkát kap. És olcsó pénzen, mert valamit engedni kell.

— Helyes! Ebben maradunk! Délután összeöntögetjük és eladjuk. Ebben maradtak.

A nagyothalló kocsmáros szótlanul nézte, hogy hogyan öntögetik

fordójába a napszámosok a pálinkát. Tele lett a nagy hordó. Szesz szag terjengett a levegőben. A kis raktárban egymást kerülgették az emberek, mert kevés volt a hely. A kocsmáros ideges szemekkel nézgetett hátra: vajjon nem lopnak-e el valamit? De senki sem nyúlt semmihez. A földön zsákban rizs volt, mellette kocsikenőcs, a sarokban állt egy szagos heringeshordó, a tulsó félen volt zsákban a só. Az áru rendetlen összevisszaságban hevert a kis magazinban. Most egy hordó szeszrel lett több.

— Nem egy litert töltött mindenki, — mondta csendesen a kocsmáros. — Ha mindenki egy litert hozott volna, többnek kellene lennie.

A napszámosok is észrevették, hogy nem mindenki hozta el részét.

— Otthon hagyták. Megkóstolja az asszony, meg a gyerekek, — mondta valaki hátulról.

Erre a mondatra csend lett.

A kocsmáros most odahajolt Balog Ádámhoz.

— Gyűjjenek velem. Mindjárt kifizetem magukat.

Nagyjából megmérte, hogy hány liter lehet a hordókban és kihirdette:

— Nyolcvan liter eredeti szesz, literje 2 korona, az annyi, mint 160 korona. Annyi? Számolják ki. Itt a kréta, számolják ki!

Kerekes elvette a krétát és a gerendára írta: $80 \times 2 = 160$.

— Annyi, annyi, — hagyták helyben.

Balogh Ádám kezébe adta a pénzt és gyorsan kiteszkolta az embereket.

— Máskor csak este veszem át, nappal nem... szeszről van szó... nem reszkírozhatom a boltomat... hatóság is van... rájöhetnek... nem lehet hinni az embereknek... No, menjenek, menjenek már. Máskor is átveszem, de csak este.

Balog Ádám szétosztotta a pénzt és hazamentek az emberek.

A pálinka pedig szétfolyott az emberek között. Feinőttek, gyerekek itták, mert minden hét végén hoztak a napszámosok.

Két hét múlva jelt adott magáról a pálinka.

Hallálos jelt adott magáról a pálinka.

Kerekes legényfia egész nap a sopában feküdt részegen. Hiába volt kérés, hogy menjen dologba: mintha nem is hallotta volna: ott feküdt a hideg sopában és lázas fejére a durva ponyvát csavargatta, de csak szédült. Időnkint kiment a kúthoz, vizet húzott, beleáztatta a ponyvadarabot és a reszelős vásznat feje köré csavargatta. Anyja ment őt megnézni.

— Fiam, keij fel, este lesz, gyere legalább vacsorázni, hogy kimenjen belőled a pálinka. A ménkő ütötte volna meg, ott ahol van.

Kerekes fia szó nélkül vette a sarokban heverő törött löcsöt és anyja felé hajította. Egy síkoltást hallott, mást nem, mert szédülten esett a sofa talajára. Anyja is ott hevert: hasadt koponyájából csendesen szivárgott a vér.

Vermeséknél a gyerekekkel volt baj. Két kisleány már a negyedik nap nem ébredt fel. Este sírás közben pálinkát kaptak. Attól elalsznak, mondták az ott kanatolkodó vénasszonyok. Elaludt a két kisleány, de reggel csak továbbszuszogtak és nem ébredtek fel. Fényes déli volt, még mindig aludtak, Másnap is, negyednap is. Se enni, se inni. Megrettentek a szülők.

— Pálinka! — mondta az orvos. — Lehet, hogy ebből a halálos alvásból nem is fognak felébredni. Miire való ilyen cseppségeknek bűdös szeszes italt adni? Meggyilkolják őket. Gyilkosok akarnak lenni?

— Egy-egy decit kaptak, hogy csendesen aludjanak.

— Lássák, mit tettek?

Vermes egy darabig hallgatott, majd részeg fejjel odament az ágyhoz és a két kisleányt kiráncigálta helyükről és a szobában lévő kanna vizet rájuk öntötte. Gyenge testrágással feleltek a kisleányok és az egyik mintha álmosan ébredne.

— Ez kell! Ez segít!

— Mit csinál, maga részeg? — kiáltott rá Vermesné. — Nyavalyatörési káprinatnak szegiényikék, mit csinál... részeg... részeg...!

Az ember az üres kannát az asszonyhoz vágta, aki a sarokba szédfült, majd nyugodtan kiment víziért és a másikat is végigöntötte. Reszketve dőlöngélt a holtraesóványodott két kisleány. Meredt szemükket bambán bámultak a világba, mintha most születtek volna, mintha most jöttek volna a túlvilágról.

Széles Istvánhoz sietett a bába. Az úton hófúvás rohant végig és hangos üvöltözéssel kavargott ki a széles határba. Kendőjét szorosra fogta a bába, kils szatyorját szorította kék kezével. Amikor a bábát látták az utcán, az emberek tudták: új élet érkezett.

A deszkakaput kinyitva, besietett a pitvarba, ahol hűvös volt. Innét nyílt az egyik szoba, ahol fülledt levegő volt. Hatan voltak a szobában. Mind az asztal körül ültek. Az ember egy régi kalendáriumot forgatott, a gyerekek ujjukat szopva hallgattak rá.

A sarokban feküdt Szélesné, akihez most jött a bába. Köszönt, letette szatyorját és jeges kezefejeit dörzsölte.

— No, mi baj, mi baj, lelkem, — kérdezte a halaványarcú asszonytól.

— Semmi, semmi. Jól vagyok, de érzem, az órát, elhívtam.

— Úgy, gyeregem, úgy, úgy is kell. Mindjárt, mindjárt.

Két széket húzott az ágy elé, az ágyterítőt rájuk akasztotta és készen volt a mindent eltakaró függöny.

Széles István mindezt tudta, látta, de most nem szól: a gyerekekkel foglalkozott, hogy azok oda ne menjenek. A bába megvizsgálta az asszonyt és körülnézett a szobában. A falon hosszúketyegőjú óra tiktazkodott, a tűzhely gyengén melegített. Egy barna fazékban kukorica főtt a gyerekeknek.

— Most pedig menjenek ki — mondta bátran a bába. Vigye Széles bácsi a gyerekeket a szomszédba, ott nézzék a naptárt.

Széles nem felelt.

Letette pápaszemét, a gyerekekre húzta rongyos kabátjaikat és kézenfogva vezette őket a szomszédba. Mikor kimentek, a bába odafordult az asszonyhoz:

— Igen, megtalálta, itt van az órája. No, meglássuk lelkem. Csak ne féljen.

— Nem félek. Ittam elég pálinkát. Azt nagyon ajánlották. Azt mondták, hogy attól nem lesznek görcseim. Már isokan szültek görcsök nélkül.

— Majd meglátjuk. Én is ajánlottam a pálinkát, de ha nem is ajánlottam volna, úgylis mindegy lett volna: mindenki iszik ebben az átko-

zott faluban. Az uraság szeszgyára mintha csak ide dolgozna, mintha csak itt innák meg az emberek a major büdös pálinkáját.

Nem isokáig folytathatta, mert az asszonyt fájások fogták el.

— Mindjárt, mindjárt felikem, csak ne nyugtalankodjon. Nézze, legjobb lesz, ha felhajt egyet.

Szélesné felhajtotta a kis decisüveget.

— Az is egy fütty, ez is meglesz egy füttyre — mondta nevetve a bába.

Szélesné szédülten, berugva szülte meg gyerekét.

A bába csak nézte, nézte az új életet.

Ijesztő volt!

Szörnyszülött volt, idétlen és megdöbbenő.

Meredt szemekkel nézte, nézte a bába az új életet. Megrezzent. Tízet még nem látott. Sok helyen torz gyerek született. Mindig fülében zúgott az orvos szava:

— Az az átkozott pálinka. Mert olyan ostobák, hogy részegek. Minden bajt az a büdös szesz hoz rájuk.

Szélesné a fal felé fordult, dühháját görcsösen gyűrte kezében. Nem is tudta, hogy új életet hozott a világra, nem is látta, hogy milyen ez az újszülött.

Nagyot gondolt a bába.

Elvitte az új életet. A kemény tölgyfaasztalon voltak a vánkások, azokra tette és visszament az asszonyhoz, akit rendbetett.

— Nem keltem életre!

Hozzá sem nyult a gyerekekhez, hagyta, hogy ott gubpasszon az asztalon.

Nem paskolta életre.

Egy lélegezés után újra elaludt az új élet.

Jó óra múlva a még mindig szédült anya gyermekét akarta látni.

— Jaj, felikem, halott... meghalt szegény, de jobb is neki... Sok gyereked van, neved csak fel azokat. Megmutathatom, ha akarod... holtan jött a világra. Akarod? Igen? Akkor hozom is. Itt van az asztalon.

— Ne, ne hozza. Halott?... Nem kell halott gyerek!

Lepedőbe, kisvánkásba csavarta a bába a gyereket, szatorjába tette, összeszedte dolgait és kendőjét megigazitva elment.

— Magának semmi baja fiam, most megyek az orvoshoz, hogy mi-nél előbb eltemessük ezt a szegény kis jószágot.

*

A föld mindent megtermett, az ember pedig mindent betakarított. A major olyan volt, mint a duzzadt bugyelláris. A szélén kövér kazlak álltak. A magtárak feszülésig telve voltak gabonával. A szeszgyár kádjai, hordói szimültig voltak szesszel. Répásvermek, hambárok, kukoricaszártók, dohánypajták: mind, mind tömve voltak.

Fehér hidegség terült el a falu és a major között. Kövér foglyok sétáltak a jeges hó fölött, néha holló vijjantott a borult téli délutánba.

A majorra csend borult. A falu is hallgatott a hó alatt. A szerhák alatt, a földbeesett falu mélyében szunnyadásnak indult az élet.

Vége volt a répaásásnak, se kóró, se rözs nem volt a határban. A szeszgyár is csendesén állt a hó alatt. A napszamosok hazaszorultak és várták tavasz nyitását, amikor szétárádnak az új kenyérért.

A pálinka szétfolyott közöttük. Gyerekek, emberek, asszonyok itták. Részeg kábultsággal jártak az emberek. A pálinka! A pálinka! Mintha hallották volna ezt a kiáltást, amely a sarki kocsmá felől szállt szájbet a majjorba, onnét vissza a sötét kis napszámoskunyhókba és megint tovább, tovább... tudja Isten hányadik házig.

Torkukon szaladt le az ital, majd vérükké változott az égő marás. Most már nem szabadulhattak tőle: romlott szájizzel, de csak ráfanyalódtak a pálinkára, amely mintha melegített volna a fagyos téiben. A jégnél hidegebb borzongást mintha nem is vették volna észre. Azt hitték, hogy az nem az italtól, hanem a hidegtől van. Pedig a halálos borzongás a pálinkától volt.

Romlás, szédülés, gyilkolás, megbomlott vérek: a pálinkától voltak.

Eladták a pálinkát, azt hitték, hogy most már távol lesz tőlük ez a maró láng. Visszajött hozzájuk, mert rászoktak.

A hideg időben egymás után mentek az emberek a kocsmároshoz. Balogh Ádám is elment.

— Adjon pálinkát! Nem tudok nélküle élni. Keserű, büdös is, de egy kicsit melegít. Fázom, tél van, adjon pálinkát.

Kerekes is jött.

Széles István is hozta kabátja alatt a decis üveget, amely azonban félliteres volt, csak ő nevezte a decisnek.

Kosári minden nap hangosan, csillogó szemekkel beszélt a kocsmában.

Ebédre, vacsorára onnét hívták haza.

A többiek otthon itták.

— Olyanok vagyunk, mint a sáros, condrás malacok — mondta komoran Balogh Ádám. Isszuk ezt a mérget, érti, ezt a fehér, de mégis piszok mérget.

— Már adom, hallom, hallom — mondta neki idegesen a kocsmáros.

— Mennyi az?

— Mennyi az?

— Három nyolcvan.

— Egy liternyi?

— Egy liternyi. Kiönthetem és még egyszer kimérhetem.

— Nem azért kérdeztem. Egy liter három nyolcvan???

— Annyi. Kéz alatt, mert maguk adták el. Másképpen hat ötven.

— Minden répaásónak ennyi???

— Pontosan ennyi.

s

— Drága.

— Hát az én keresetem? Hát a kezelési fáradság? Hát a hordó rongálódása? Hát a gyerekeim? Hát az üzleti adó? Hát a...

— No, adja ide. Írja fel az árat, majd meg hozom.

A kocsmáros elővette a fél ív csomagolópapírt, arra volt felírva a napszámosok pálinkakontója. Aki részegen vitt, az azt se látta, hogy mennyit írtak kontójához. Fel volt írva, nem lehetett letörölni, nem lehetett kiradírozni. A betűk és a számok rávésődtek a papírra, mintha a földbe, vagy a kőbe ivódott volna bele a méregerős pálinka.

Réggelent ott állt a három nyolcvanas pálinka. Balogh Ádám répaásó asztalán és várta, hogy az embert megszedíti, hogy erejével megmérkőznie. Torkát fogja fojtogatni az erős embernek, aki pedig egymaga három posztádót is ki tudna ásni a fagyos répából.

Balogh se szólt, a felesége se. Mind a ketten tudták, hogy mit gondolnak.

— Millió kigyó van benne. És nemcsak mi, hanem gyerekeink is elpusztulnak ettől a gyilkos víztől.

Mind a ketten ezt gondolták.

Kerekes, Kosári, Széles, Néma répaásók asztalán, meg a többi kilencven ember asztalán is ott állt a gyilkos víz.

— Nem bírom... nem bírom... — mondta kint Balogh Ádám. Az ujjaim, a kabátom ujja, hajam, bajszom, mindenem csupa pálinkaszagú. Tán vér helyett is szesz szaladgál bennem. Ez így nem lesz jó!

Télen ráértek a napszámosok és egymást is felkeresték. Pipa volt a szájukban, szemük tört fénnel bámult a levegőbe.

— Te mennyiért veszed?

A nevét nem is ejtették ki. Tudták, szívük is azt dobantotta: a pálinkáról van szó.

— Három nyolcvanért. Te is?

— Minden napszámos.

— Jól keresnek rajtunk. Mi hoztuk be a pálinkát, most mi vesszük meg, de miért? Azért, mert azt a gyilkos vizet hazahoztuk, rászoktunk, most így fogunk elpusztulni.

— Majd tavaszra másképpen lesz.

— Vagy a gyárba jársz, vagy nem lesz kereseted — mondta Balogh. Könnyű a számítás. Régi egyszeregy. El fogunk menni a szeszgyárba és újra pálinkát hordunk haza a napszám mellé. Így fogunk felfordulni.

— Még a gyerekeink.

— Azok is fertőzöttek.

— Majd tavaszra!

Balogh legyintett és hunyorított szemmel nézte az ucca közepén álló két ludat, amint csőrüket szárnyuk alá dugták és nem törődtek vele, hogy a hófúvás felborzolja tollukat.

Tavaszra sem lett másképpen, de mégis nagy fordulat történt. Újra kizöldült a határ. A hó az árkok mélyén vízzé terült. A folyótöltés oldala már sáros volt. Meleg szél szállt. A napszámosok kimentek a majorba, újra beálltak a szeszgyárba. Reménykedtek: majd jön a kapálás, akkor meggyógyulnak.

— Az egész más munka lesz. És ki fogjuk kötni, hogy minket ne vigyenek a szeszgyárba. Más dolgozunk helyette — követelte irgalmatlanul Balogh Ádám

Ráálltak a többiek. Rendben van, most egy kicsit kirtanak, azután jön a kapálás. Az egészséges, izmosító munka. Derékgyörnyesztő, de mégsem roncsolja széjjel az agyat, a szívet és a beleket.

Mintha álmosak lettek volna, úgy dolgoztak a pálinkagyárban, de túrtek. Sokan összetörték a pálinkásüveget, de még mindig sokan eladták a kocsmárosnak. Az is kirajcár volt.

— Bolondok vagytok? Télen vissza fogjátok vásárolni. Kell az nektek?

Értelmük, akaratuk nem működött pontosan: azt tették, amit megszoktak. Annyi kigyóval nem bírtak megküzdeni. Nem bírtak, mert azok az ember torkán kezdték...

Mikor előjött a kapálás ideje, fellelegzettek. Mégis, mégis csak megmenekülnek. Lassan dolgoztak, hogy mennél tovább tartson ez a munka. Pallér, napszámos halgatagon motoszkált az urasági földön. Mögöttük volt a tél, még bennük volt a pálinka gőze.

Amikor beszélgettek, Balog közbevágott:

— Egészségi, vagy pálinka — eközött kell választanunk.

Csak ennyit mondott. Jó két óráig senki sem szólt rá, senki nem folytatta. A mondat értelmét dolgozta fel mindenki magának a maga értelme és sorsa szerint.

— Kenyér, vagy pálinka — szólt nagysokára Kosári. Ettől félek én!

Jeges fuvallat volt ez a mondat. Megálltak. Kapáikra támaszkodtak, nem is beszéltek egymáshoz, csak bámulták egymást. Azután továbbkapáltak. Most újabb négy-öt ember állt meg és mintha valamit akartak volna mondani: de azután lehajoltak és kapálták a mácsonyát.

Kocsi szaladt feléjük. A lovakra és a sárga hintóra felfreccsent az áli sara. Megint a major felől jött, megint az a kocsis, ugyanaz a két ló. Befordult a saroknál és a föld felé jön.

Az intéző volt.

A pallér vette észre, megint leszúrta botját és az úr elé sietett.

Az intéző megint kiadta a parancsot:

— Lehetőleg minél előbb kapálják be és azután menjenek Miklós úrhoz . . .

Megint csak leültek tízóraizni, a pallérnak megint el kellett volna kezdeni, hogy mit mondott az intéző, de leintették:

— Hagyd . . . tudjuk! . . .!

A tizedik, huszadik nap mentek a gyárba. Sokan elmaradoztak, de még mindig elegen főzték a pálinkát. Hét végén megint: napszámot és pálinkát kaptak. Az asztalon ott állt a hideg üveg . . . a gyerekek kenyérkével itták reggel . . . az asszony is kortyantgatott . . . a kereskedő is vette . . . és közelegett a tél!!!

Ezt előreéreztek a répaásók. Szótlanul készülődtek valamire, de tompán mozogtak: nem tudták, mi, hogyan ragadja ki őket ebből az életből. Balogh Ádám vette észre a megmentő jelet. Most is szombat volt, a csepegős estében egymás után baktattak a falu felé, mikor Balog megállt, hogy levesse csizmáját, mert valami törte a lábát.

Megállt, a kónél lehúzta magasszárú csizmáját, kivette a gömbölyű kavicsot, megigazította a kapcálját, azzal visszahúzta a csizmát. Mikor felvette tarisznyáját, véletlenül a major felé nézett. Egy pillanatra elhűlt: fáknál magasabb lánggal égett a pálinkagyár.

— Várjatok! Hé . . . halló . . . álljatok . . .! Ég a gyár!

A répaásók megálltak.

— Menjünk oltani?

— Ki gyújtotta fel?

— Vége kenyérünknek!

— Ott roskadjon össze!!!

Nem tudták, hogy ki gyújtotta fel a gyárat. Másnap reggel csak kimentek a munkások. Mintha több erejük lett volna. Frissen láttak neki az üszkös gerendák eltakarításának. Kerek szemét figyelték: valamilyen túlnagy öröm fénylett benne.

— Biztos, hogy ez volt — gondolta Balogh. Mindegy, jól tette.

Még a falak is ledőltek. Kéménynek, gépeknek, ikádaknak híre sem

volt. Ajtókkal,, gerendákkal, küszöbökkel, és krumplihordó kocsi-
együtt minden porrá égett a szeszgyárban. Csonka tűzfal meredezett
az égre.

— Ezt ugyan jól megcsinálta valaki. Itt ugyan nem főzünk több
pálinkát.

Két év telt el. Kétszer nyíltak a mákok, amikor újra répát ástak a
napszámosok. Gyógyulósebű emberek voltak. Lila, sárga táblák kava-
rogtak körülöttük. Egy barázda, egy szál fű, egyetlen kalász nem volt
az övék.

Csupán a napszám, meg a napszám mellé járó liter pálinka, amit
télre biztosan megkapnak, mert, ime, látni is, a majornban újra felépítik
a pirosfalú pálinkagyárat.

DUDÁS KÁLMÁN:

NYÁR A FALUBAN

I.

Poros falu lapul a pörkölt lombban.
A toronyban tán megolvad a harang.
Terpeszkedő, nyúlós rossz unalom van.

Az égből olvadt ezüst csurog s azzal
Lombot és lelket. A mezőn kotlósként
Tikkadoz szerle egy-egy sárga kazal.

Lankánk ölén a völgy ég: tompa katlan
És lobog lobog a talló, gerezd, dülő
A napfényben, mely zuhog lankadatlan.

Csüggedt ágas körül delelő gulya,
Lusta akár a föld, mely talán ős, nagy
Keleti aimát aiussza, a tünyá...

Ajultan villan néhány elbújt kisház
Törpe fala, a lombból süt száz tető
S egy sarkon rozsdás bádog-krisztus szikráz.

II.

Dél van. Parazsak hullnak a tompa Napból.
Az uccákon pilledt unalom barangol.

A torony feje búsul rőt ájulatban,
A házak apró fehérje lángol, harsan.

Gémes darvadozik, szikrázik a homo, k,
Csak a szélmalom áll... garatján bú dohog...

Szárnya rongyos rokkant, — a szél is mostoha,
Tán meg sem indul már dolgos kedve soha...

Vagy talán titkon egy tépett sorsot őrl,
Hogy álmódhasson majd igazabb jövőről...

Eh, badar ábránd, úgysis egy lesz velem ő —
Megyek, a forró lankán vár a temető.

CSONTOS VILMOS:

A KENYÉR

Hull a mag:

Kérges kéz veti a fekete földbe,
Az Isten szemé vigyáz fölötte,
Hogy csirát fogjon s érjen kalászbba
Nyár közepére, szent aratásra...

Hull a mag:

Katog a malom, telik a garat,
Liszt porzik forgó washenger alatt,
Zsákba söpri be két munkás tenyér...
Így lesz a magból élet és kenyér.

A kenyér

Azután indul, hogy áldott legyen,
Falun, városon, völgyön és hegyen...
S halomra gyűl a gazdag asztalán,
De áldva nem lesz ily pazar tanyán.

A kenyér

Elér azután egyszer, sokára
A sokgyermekes nyomór tanyára.
S kicsi szivekből jő a felelet:
Isten áldja meg ezt a kenyeret!

TÜCSÖKSZÓ

Bérménaszármnyában lakom s éjszaka, mikor a város elcsöndesedik és a ház elpihen, mindig tücsökszót hallok a messzeségből. Halkan, fátyolozottan, vékonyan, néha már nem is hallok, csak úgy vélem hallani. Olyan ez a tücsökszó, mint uszó ökörnnyál az októberi tarló fölött. Az ember látja és mégsem látja. Ha felcsillan, látja, hogy van és száll ismeretlen tájakról ismeretlen tájak felé, ha pedig nem látja, akkor maga elé képzei.

Igen, ihazamegyek, lefekszem, befordulok a fal felé, egyszercsak a nagy csöndességben és a nagy sötétségben megszólal valahol egy tücsök. Prü, prü, prü... Ilyenkor elmosolyodom és egy orvosi könyvre gondolok, melyben az áll, hogy ha az ember sok munka és sok láрма után pihenni akar, akkor a munka és a láрма visszhangot ver a lelkében és megcsendül a füle. Hiszen ez oly természetes. A felzaklatott idegzet nem tud egyik percről a másikra elpihenni. Igaza van ennek az orvosi könyvnek. Tökéletesen igaza van. Természettudományi alapon mindent meg lehet magyarázni. De míg az ember mosolyog s természettudományi állapon mindent megmagyaráz, ezalatt valahol messze, nagyon messze, halkan, ifátyolozottan és vékonyan megszólal egy másik tücsök...

Aztán a harmadik...

Aztán a negyedik...

Félóra múlva tücsökszótól zengi az egész világ...

És mi ott járunk a nógrádi lanikás mezőkön-harmatos-fűben, illatos szénában, derékig virágban, nyakig boldogságban a sánta Gyuricával.

*

Hogy ki volt Gyurica?

Gyurica kezdetben vándorlegény volt s úgy került hozzánk mindenek, hogy a toprongyos csavargót egy őszei estén beverte házukba a vihar. Odakint dühödít orkán tépte a fákat s a fekete égből fehér kis pelyhek kezdtek hullani. Mikor Gyurica belépett a konyhába, úgy csinált, hogy hú, és egész testében reszketett. Az arca és a keze vörös volt, mint a rák, illára dermedt körmök fityegtek ki a cipőjéből, melyen már csak imitt-amott lógott egy kis bőrdarab.

Nagyon szánalmas volt Gyurica ezen az őszi estén. Édesanyám megsajnálta és lágy kenyeret, meg forró tejet adott neki. Gyurica leült a konyha küszöbére, beteg jobb lábát — mert sánta volt — maga alá húzta, s míg én, ki akkora lehettem, mint egy csizma és a kutyák, kik számosan voltak, néma csodálattal körülsegleglettük, ő mosolygott és boldogan evett. Ma már harminc év múlt el Gyurica emlékezetes látogatása óta, de még mindig előttem lebeg a forró tejjel, a puha kenyérrrel s a kétoldalt kidagadt, ragyogó pofájával és ma is meggyőződéssel vallom, hogy e pillanatban Gyurica volt a világ legboldogabb embere.

Édesanyám sem tudta levenni Gyuricáról a szemét. Nézte. Sokáig nézte. Hol őt nézte, hol engem nézett, hol meg a kutyákat, kik rosszul leplezett étvágygal nyalogattuk a szájunk szélét Gyurica körül.

— Te Gyurica! — szólalt meg hosszú szünet után édesanyám. Hány éves vagy?

— Huhonót... — felelt Gyurica, mert tele volt a szája.

Édesanyám felnevetett.

— Ne hazudj már, Gyurica! Három éve jársz hozzánk kéregetni és már az első napon ősz volt a fejed.

— Mindenki olyan fejet hord, amennyit gondolkozik vele! — szólt csendesen Gyurica s a kenyérből odadobott egy darabot a kutyák elé.

A kutyák összemarakodtak, a cselédek hangosan felkacagtak, de édesanyám toppantott egyet a lábával s azt mondta, hogy csönd legyen. Aztán így folytatta:

— Te Gyurica! Hát azért kaptál kenyeret, hogy a kutyáknak add?

A csavargó rántott egyet a vállán.

— Sohase tüzeljen, tekintetes asszony! Maga se tudta nézni, hogy én éhezek! Mér legyen én rosszabb a tekintetes asszonynál? No bizony. Talán azért, mer kutya? ... Isten ne adja, de ha egyszer úgy forduna a világ sorja, hogy a kutyák lennének benne az emberek, az emberek meg kutyák, hát talán nem esne jól ez a fatat kenyér a tekintetes asszonynak? ...

Ekkor csodálatos dolog történt. Édesanyám és a cselédség rengő kacagása közben Hektor, kit még édesapám sem igen mert megsgomogni, odasomfordlált a csavargóhoz és megnyalta a kezét.

... Így lett nálunk Gyurica mindenés. A szerződötés körülményeire ma már nem emlékszem pontosan, annyit azonban tudok, hogy amikor édesapám Gyurica kútönös történetét meghallotta, elkömlöyödött, felkelt és szó nélkül kiment.

*

Másnap reggel Gyuricát emberi módra felöltöztették. Kapott egy elviseit ruhát, kapott egy kitaposott cipőt, inget, kalapot, kapcát, mindent. Aztán bevitték az istállóba. Ott megmutatták neki a teheneket, a borjúkat, a juholkat, a házinyulákat s a két vízhordó csacsit és azt mondták neki, hogy ez mind-mind az övé. Gyurica sírt, csókolta apám kezét és földhöz verte magát viharos örömeiben.

A tehének soha még annyi tejet nem adtak. A borjúk olyan kezesek voltak, hogy az udvaron falikában jártak Gyurica után. A juholk parancsszóra tudtak énekelni, ééé... ééé... ééé... olyan volt ilyenkor az istálló, mint egyetlen hatalmas éljenzés. Gyurica mindig képviselőválasztást játszott velük. A kost megtanította kétlábton járni. Ha meguggiolt és elfütyentette magát, a jászol alól apró kis vattacsomók gurultak elő és tele lett az öle házinyullal. Felmásztak a hátára, bebújtaik a labátjába, összerágták a nádrágszíját, megcsiklandozták a tomportát és Gyurica olyan édes kacagásra fakadt ilyenkor, hogy alig tudta őt túloroldítani a két vízhordó számár. Néemelykor a kutyák is berontották az istállóba s nem egyszer láttam, hogy házinyúl, kutya, birka és borjúk egymás hegyén-hátán henteregneik Gyurica körül. A galambok rárepültek az ajtóra és onnan krukruztak befelé. Bármily híhetetlenül hangzik, még a macskák is valami csodálatos változáson estek át. Összebarátkoztak a kutyákkal, békességben hagyták a galambó-

kat, és ha valaki idegen mondaná, nem hinném, de maga Veron beszélt, ki egykor dajkám volt: az öreg círmos az ecetfa alatt egy félmeztelen verébfiókat talált, óvatosan a szájába vette, felment vele a fára és visszatette a fészekbe, ahonnan szegény kis állat a földre esett.

Lehet, hogy elfogult vagyok s Gyurica alakját túlzott csodálattal nézem a harminc esztendő távollából, de ma is úgy érzem, a különös csavargó megjelenésével valamiképpen tisztább és jobb lett a házunk.

A tisztaságot és jóságot elsősorban magamon tapasztaltam. Azelőtt különös előszeretettel bosszantottam az állatokat, sőt volt egy kis ratler kutyánk, ezt merő kíváncsiságból — hogy mi van benne — ki akartam fordítani. A rettentő sivalkodásra elősietett édesapám és kegyetlenül megrakott. Más alkalommal az egyik vízhordó számár fülébe cserebogarat tettem. A szomszéd faluból hozták haza. Minden macskát meghajszoltam, minden fészket kiszedtem s az egész környéken nem volt tyúk, mely a gumipuskámtól ne sántított volna.

Gyurica megjelenésével ezeknek a szórakozásoknak egyszerűen végeszakadt. Még ma sem vallottam be szüleimnek, de most töredelmesen beismerem, hogy amikor az egyik vízhordó szamarat minden ok nélkül, merő kegyetlenkedésből megütöttem. Gyurica megfogott, kötőféket csavart a nyakamra és odakötött a jászol elé.

— Most én leszek az ifjúr s az ifjúr lesz a számár! — mondotta Gyurica, azzal megsuhogtatta az ostoromat és verni kezdett.

Még csak nem is ordítottam. De a legnagyobb szégyen akkor ért, amikor a vízhordó csacsi, akit az imént inzultáltam, áttolta hozzám a korlátot a fejét és puha gambájával megcirogatta az arcomat.

*

Kitavaszkodott.

Ekkor én már Gyuricával nagy barátságban voltam. Kettesben jártunk a mezőre legeltetni, hajnali kakasszó idején már együtt voltunk s az esti harangszó nem egyszer Gyurica ölében talált. Ha elaludtam a mezőn, így vitt haza.

Világért sem akarok tanítóim és tanárain ellen vétetni, de ez a nyár életem legnagyobb iskolája volt. Ekkor ismertem meg és tanultam meg becsülni a világot minden élő és élettelen formájában.

Gyurica egy alkalommal kézenfogott, bevitt a tocsogóba és megmutatta a bibicifészket. Emlékszem, apró, meleg, szeplős kis tojások voltak benne s az öreg bibic ott jajveszékelt a fejünk fölött.

— Ahány tojás, annyi kis szív, — mondotta Gyurica s valami különös öröm és derű jelent meg az arcán. — Ahány kis szív, annyi kis élet. Ahány kis élet, annyi kiáltás a levegőben... Hát nem lenne kár ezeket a tojásokat összetörni? ...

Visszafelé azon gondolkoztam, hogy milyen szomorú lenne a levegő, ha nem kiáltoznának benne a madarak.

Így ismertem meg az ürgét, a vakondot, a csigát, a halat, a rákot, a földi gilisztát, melyet Gyurica a világért sem engedett eltaposni, a fűhőt, melyről megtudtam, hogy nem egyéb, mint a folyók és tengerek sóhajtása, az esőt, mely a harmat, a forrás, a patak, a folyók, a tengerek és felhők formájában örök idő óta kering és sohasem tudhatjuk, hogy arcunkat a zápor melyik világrész harmatjával vagy tenge-

rével veri és a tücsköt, mely a harminc esztendő távolából még ma is telemuzsikálja éjszakánként a lelkemet.

A tücsök története úgy kezdődött, hogy egy nyárvégi délután ráugrott a kezemre egy fekete bogár s én — ki a bogaraktól egész életemben irtóztam — agyoncsaptam. Gyurica megszidott érte, aztán kézenfogott és vitt magával egy petrence felé. Ott leültünk.

Emlékszem, a nap már nyugvóban volt, az égen megpirosodott a gyapjú a bárányfelhők hasán s én a nehéz szénaillattól félig elkábulva, lehúnytam a szemem.

«Később Gyurica hangját hallottam:

— Ifjúr!

— Mi az?

— Figyeljen csak!

— Mire?

— Szól a tücsök...

És szólt a tücsök. Olyan közetről, mintha a fölemben muzsikált volna.

— Prü... prü... prü...

Gyurica rám mosolygott.

— Szép?

— Nagyon szép.

— Maradjon veszteg! — szólt most Gyurica s négykézláb megindult a hang felé. Olyan nesztelenül ment, mint az illat. Hol az egyik kezét emelte fel, hol a másik lábát felejtette a levegőben, szaporázott, megállt, lelapult, pislogott, aztán hasravágódott és elordította magát:

— Megivan!

— Mi van meg?

— A tücsök!

— Hol?

— Enun-e! — mutatta viharos örömmel Gyurica a markát, melyben egy fekete bogár vergődött, pontosan olyan, aminőt én az imént agyoncsaptam.

— Máskor nem szabad megölni! — szólt Gyurica nem minden szemrehányás nélkül, azzal a fekete bogarat betette a bőrtarisznyájába, a legelésző juhoknak odakiáltott, hogy coki te ne, aztán ezer és ezer tücsök zengő muzsikájától kísérve, indultunk hazafelé.

Egész úton azon töprengtem, hogyha minden fekete bogarat ugyanacsapnának, mily szomorú lenne a nyári este...

*

Ismét beköszöntött az ősz. Beköszöntött az ősz s az intézői lak élete a mezőkről, a dombokról, az erdőből s az lpoly ingoványaliból visszahúzódott a nagy, vaspántos kapu mögé. S bizony már deres volt a fű és reggelenként vékony hártya lebegett a vályúban a víz tetején, amikor a vaspántos kapu mögüli mindig harsány tücsökmuzsikát hallottak az emberek, ha leszállt az este.

— Meg van ez a Gyurica bolondlúva, — mondták.

Pedig hát ebben nem is annyira Gyurica volt a hibás, mint inkább a tücsök. Mert igaz ugyan, hogy a tücsköt Gyurica hozta haza a bőrtarisznyában s ő engedte be a jászol alá, hogy majd a hosszú téli estéken prücsköljön neki, de arra igazán nem lehetett elkészülve,

hogyan a tücsök időközben sok, nagyon sok apró kis tücsökné ad életet...

Ha az ember bement az istállóba, úgy pattogtak körülötte a tücskök a szalmán, mint a jégeső. Egyszer a sajtárba is beleugrott valamelyik fejés közben s a reggeli kávéval Mari szakácsné majd lenyelte szegényt. A konyha és az istálló között ettől kezdve igen feszült lett a viszony. Csak igen néha és akkor is nagyon kímérten érintkeztek. Mari szakácsné belökte az ebédet az istállóba és azt mondta, ne, te futóbolond, Gyurica pedig letette a sajtárt a konyha küszöbére és bekiáltott, hogy vén kotlóstyúk, itt a tejl!

A konyha és az istálló között kitért háborúságnak elsősorban én ittam meg a levét. Ezelőtt Gyurica minden este bejött a konyhába, térdére ültetett és mesélt nekem. Madarakról, mókusokról, gyilkoskákáról, bogarakról, még a virágok szivéről és sóhajtásáról is hallottam különös történeteket félálomban, de aztán... a konyha és az istálló között kitért a háború is én — szüleim hallgatólagos jóváhagyásával — vacsora után át-átszökdöstem az istállóba.

Életem legcsodálatosabb estéi voltak ezek.

A tehének olyan puhán kérődztek, mintha bársonyt rágtak volna. A juhok, ha féltékeny fel-felbégettek, mintha énekszót hallottam volna messziről. A házinyúlak úgy jártak-keltek a vízhordó csacsik lábait között, mint kotlóstyúk körül a kis csibék. És a tücskök úgy muzsikáltak, dudoltak, danoltak és harsogtak, mint egy hatalmas orgona.

Akkor még nem gondolkoztam ilyeneken, de ma már hiszem és vallom, hogy a világ Megváltója nem született véletlenül istállóban...

Életem legcsodálatosabb estéi voltak ezek.

Még ma is látom az olajmécsest, amint hosszú füstpántlikájával meglibbent és különös árnyakat vetett az istálló falára. Még ma is érzem a mély illatot, mely a szénának, az olajmécse barna füstjének, a melegnek s a jóllakott állatok nagy nyugalmanak sajátságos vegyülete volt. Gyurica arca is előttem lebeg ősz hajával és örökifjú szemével, melyben őszintén mutatta minden gondolatát, valamint magamat sem felejttem el soha, aki az olajmécse röpdőső világánál napokon keresztül lankadatlan buzgalommal keregettem a tücsköket.

Végre az egyiknek elkaptam a hátsó lábát és felujjongtam:

— Megvaan!...

Gyurica, aki eddig a fonott ágyon ült és mosolyogva kísérte ügyetlen mozdulataimat, talpra szökött.

— Mit akar vele?

— Hazaviszem.

— Hova?

— A hálószobába.

— Minek?

— Hogy muzsikáljon!

— Az más, — szól Gyurica.

Megsimogatott és a vergődő kis bogárral egymásra fordított két tenyeremben, átkísért az udvaron.

Mikor a hálószobába beléptem s a tücsköt észrevétlenül elengedtem, édesapám már feküdt. Feküdt s a Köztelek mezőgazdasági elmefuttatásait látható élvezettel.

Aztán lefeküdtem én is.

Arra ébredtem, hogy valaki csunyán káromkodik. Édesapám volt.
— Te kölyök! — kiáltotta. — Te hoztad be azt a tücsköt ide?
Feltámaszkodtam.

— Én!

— Hünnye azt a keserves, már majd megbolondulok!

— Ostoba! — szólt édesanyám a másik ágyból.

Édesapám folytatta:

— Azonnal takarodj be az ágy alá és üsd agyon!

Én betakarodtam az ágy alá és lesbe álltam. Néhány perces feszült várakozás után, mialatt születim halálos csöndben várták a bekövetkezendő eseményeket, a szobának pontosan ellenkező sarkában megszólalt a tücsök.

— Prü... prü...

— A divány alatt! A divány alatt! — kiáltott édesapám.

Én kibujtam az ágy alól és bebujtam a divány alá.

Alighogy bebujtam, a kályha mögött szólalt meg a tücsök.

Utána!

A következő percben már a fésülködő tükör vidékén muzsikált valaki, aztán a küszöbön, aztán az éjjeliszekrény alatt és így tovább, és így tovább, egy szál vékony kis ingemben már majd megfagytam.

Mikor édesapám látta, hogy a tücsök ügyességén minden jószándékom megtörik, így szólt:

— Szamar vagy! Bujj az ágyba! Majd behivom Gyuricát! Egyébként is ő az oka mindennek, én aludni akarok!...

Azzal papucsot húzott és kikiáltott az ablakon:

— Gyuricaa! Hé!! Hallod-e?!...

Gyurica nem tudta, mi történt és rossz sejtelmektől űzve úgy esett be az atyjón, hogy kezében maradt a kilincs. A másik kezében balta volt.

— Ki bántja a tekintetes urat?...

— Te féleszű! — förmedt rá édesapám. — Még te kérdezed, hogy ki bánt? Telehordod a portát ronda bogarakkal, már ide is befészkelte magát az egyik, nem tudok aludni tőle, azonnal fogd meg és üsd agyon!

Gyurica leengedte a baltát és nekitámaszkodott a falnak. Aztán megvonaglott az arca és bámult. Először az apámra nézett, aki a düh-től kivörösödve ült az ágyon, aztán az öreg szublád irányába emelte a fejét, ahol e pillanatban felmuzsikált a tücsök, majd rántott egyet a vállán és felkacagott.

— Aki nem szereti a tücsköt, az megérdemli, hogy ne tudjon aludni tőle! — szólt, sarkonfordult és kiment.

Édesapám jó ember volt. De rettenetesen indulatos. Gazda. Erre az éjszakára még ma is borzongva gondolok.

Gyuricát furkósbottal verte ki az istállóból...

*

Szomorú napok következtek.

Alig vártam, hogy megvirradjon, rohantam az istállóba. Üres volt. Azaz dehogyan volt üres. Helyén találtam én ott mindent. A teheneket, a borjúkat, a házinyúlakat, a juhokat, két vízhordó szamarat, még a tücsköket is. És mégis kongott az ürességtől.

Leborultam Gyurica kihült ágyára és sírtam.

A tehének hátranéztek és bögtek. A juhok összedugták a fejüket s alig hallható rebegéssel olyan hangot adtak, mint az imádkozó vén-asszonyok. A házinyúlak behúzódtak egy sarokba és dideregve néztek az ajtó felé. A csacsik lehorgasztott fővel és elhervadt fülekkel sóhajtoztak. A borjúk nyögdecseltek. S a tücskök olyan tompán és lomhán pattogtak a szalmán, mintha lábujjhegyen, vagy betegen ugrottak volna.

Délben megérkezett az új mindenés. Egy hetyke, csunyaszájú parasztleány. Azzal köszöntött be, hogy az egyik vízhordó csacsit oldalba rugta.

Nem tudtam nézni. Bemenekültem az irodába, lefeküdtem a díványra s azt hazudtam édesapámnak, hogy fáj a fogam.

Este vizesruhát kötöttek az államra és lefektettek. Én befurtam magam a párnák közé s míg édesapám a Köztelek mezőgazdasági elmefuttatásait olvasva látható élvezettel, csendesen sírdogáltam.

Aztán valamelyik sarokban megszólalt a tücsök.

— Prü... prü... prü...

— Hahh! — kiáltott fel édesapám. Kikergetett az ágyból s megparancsolta, hogy azonnal fogjam meg és üssem agyon.

Ágy alól ki, dívány alá be, ebből a sarokból abba a sarokba, a szublád mögött a kályha mögé, onnan a küszöbre, a küszöbről meglint az ágy alá... egyszál kis ingemben, vízestörülközővel az államon és szivemben mérhetetlen szomorúsággal már majd megfagytam.

— Holnap hozok egy sündisznót! — szólt éjjél felé édesapám. — Azt majd elbánik veled!...

Eloltotta a gyertyát, befordult s a tücsök muzsikájától kísérvé, reggelig szitkozódott.

Reggel befutottam az istállóba. Mikor beléptem, az új mindenés éppen az egyik házinyúlat nyúzta. Ott lógott szegény kis jószág egy szögön és csöpögött belőle a vér...

Arcomra szorítottam a kezem és zokogva menekültem a szénüskertbe. A szénüskertben az öreg béres piszmogott a lucernakazlon, mikor meglátott lejött s a fülemben sugta:

— Gyurica a bikaházban van, beteg!...

A bikaház egy kidőlt-bedőlt vályogviskó volt a faluvégén, valamikor a községi bikák laktak benne. De a községi bikáknak időközben rendes istállót építettek s a vályogviskót hatalmukba vették a baglyok, a denevérek, a csavargók és a koldusok. Mikor beléptem, Gyurica egy kukoricaszárból összehányt, piszkos nyoszolyán feküdt s mozdulatlanul nézte a gerendákat.

Odamentem hozzá s megfogtam a kezét. Forró volt.

— Gyurica! — szóltam.

Gyurica intett, hogy érti.

— Beteg vagy, Gyurica?

Gyurica intett, hogy igen.

Nyakamba szedtem a lábamat és vágattam haza. Otthon elloptam a szublád tetejéről egy cseresznyebefőttet s köpenyem alatt vittem a bikaházba. Onnan ismét haza. Éppen idejében, mert már húzták a delet.

Egy falat nem ment le aznap a torkomon.

Este pedig beállított édesapám a sündisznóval.

— Ez majd elbánik velem! — szolt s a torzonborz kis bestiát nagy kárörömmel begurította az ágy alá.

Közben a kutyák odakint megneszelték, hogy sündisznó van a házban és a felháborodástól magukon kívül, csaholni kezdtek. A tacsók nyif-nyif, a foxik nyaf-nyaf, a vizslák hau-hau, Hektor pedig, mint a nagybögő, mélyebben vagy két oktávval... apámnak ezen az éjszakan legalább ötször kellett őket bottal lecsendesíteni.

Éjfél felé a sündisznó is megbátorodott s világosan lehetett hallani, amint apró kis körmeit a padlóhoz verve, ide-oda futkározott.

— Halljátok? — szolt fel édesapám. — Akkurát olyan, mintha borsót gurítana valaki.

És nevetett.

— No, de mikor alszunk már? — kérdezte türelmetlenül édesanyám.

— Majd ha megette.

— És ha már megette?

— Honnan gondolja maga, hogy megette?

— Onnan, mert ilyenkor már régen szólni szokott.

— Igaza van, — szolt édesapám. — Ha nem ette volna meg, már régen szólna.

Azzal összehajtottam a közteleket, elfujtam a gyertyát s befordultam a fal felé.

Én csendesen sírdogáltam. Mindig Gyuricát láttam magam előtt. A düledező vályogviskóban, elhagyatva, betegen, szennyes ágyon.

Aztán megszólalt a tücsök:

— Prü... prü... prü...

Édesapám úgy ugrott ki az ágyból, mintha darázs csipte volna meg.

— Hünnye, azt a rézzel kicifrázott keserves...

...Ma már nem emlékszem, hány napig tartott ez így, de hogy sokáig, azt tudom.

Reggenlenként befőttem loptam a szublád tetejéről s a düledező vályogviskóba futtam vele. Ott megfogtam Gyurica forró kezét és délig simogattam. Gyurica ilyenkor mosolygott s néha szólni is akart, de elfogta a köhögés, aztán csak mutatta, hogy odabent fáj valami... Ebédre nem ettem... Este lefeküdtem... Éjszaka sírdogáltam... és hallgattam a sündisznó apró körmeit, amint a padlóhoz verte... aztán a tücsökszót és végül édesapámat, aki néhány nap múlva úgy megfeledkezett a tücsökről, hogy már este kilenckor kiesett kezéből a köztelek és aludt, mint a tej...

Ekkor azonban szörnyű dolog történt.

A sündisznó egy este megfogta a tücsköt s a szemünk láttára megette...

Édesapám egész éjjel nem aludt. Reggel a sündisznót kidobta az ablakon, (a kutyák abban a pillanatban darabokra szedték), aztán azt mondta anyámnak:

— Fene ebbe a tücsökszóba! Hogy megszoktam!...

Itt sodort egyet a bajszán, majd hozzám fordult:

— Igaz, hogy beteg a félbolond?

Nagyot dobbant a szívem.

— I—igaz.

— Hol van?

— A bi—bikaházban.

— Jöjj! — szólt édesapám s kézen fogott. — Elmegyünk érte.

...Nem tudok visszagondolni erre az őszi reggelre megindulás nélkül.

Mikor a rozszant vályogviskóba halkán benyitottunk, Gyuricának már boldogabb mezőkön muzsikált a tücsök...

KOVÁCS ENDRE:

CSEND FELÉ

A vágyam már a csend felé evez,
úntat a zaj és sérti szemem a fény,
álomban felkísért az ó ereszt,
a csikorgó kút s a méla holdkaréj
gyerekkori emlék, mi nem ereszt.

Valami bús elomlásra várnék
— hisz ötlet csak, akár e vers s hasztalan —
szepegő, őszi avarban járnék,
a fákat nézném, mint egykor, gondtalan
s az élettől semmit sem kívánnék.

Gyerekeknek lenni volna csodaszép.
A régi tájra hogyha rátalálnék
és benépesedne e holt vidék
s én Bodri kutyámmal újra ottjárnék,
hol Attala Csomával egybeér.

Vagy szép volna lenni öregúrnak,
ki a múlt napok emlékein mereng,
víg mosollyal inteni a múltnak
s míg elárvult kalandok felett kereng
az emlék: a számlált órák múlnak.

Száz alakban imádnám a csöndet,
mint büne felett virrasztó szerzetes,
pásztor, ki bottal járja a völgyet
s maradt paraszt, ki elsárgúlt kéthetes
ujszágban keresi: kint mi lehet?

Azt is tudom, hogy álom mind csupán, —
Kapzsi városokba cipelt az élet,
hol egyik harc jön a másik után
s minden álmából szegényebben ébred
a hitvány szív s ver hasztalan, után...

HA BÉKE LENNE . . .

Az almafák úgy gömbölyödnek
Mint az asszonyok vajadás előtt.
A nap kacagva derüt, erőt
Lövel szét csókos sugaraival.
Aombok között, az égakon,
Érő gyümölcsök mosolyognak,
Szép a délelőtt,
Szép a délután és az alkony,
Az éjszaka csábos varázsa
Szépé tenné az életünket,
Örülnénk a pirkadásnak
és a reggelek hús ligetében
Hozsannáznánk a Teremtőnek,
Mert vagyunk, élünk s csodálhatjuk
Félelmetesen szép alkotását,
Ha nem lenne gépfegyver, bomba,
Ha nem lennének acélmadarak,
Melyek vésztojáslón keringenek
Vágyaink, álmunk, kis céljaink,
Szegény veszendő életünk felett,
Ha nem lenne gázmaszka, srapel,
Ha béke lenne, egyszer már béke
S nemcsak a sír mélysége lenne
Testünknek biztos menedéke,
Ha nem lennének lövészárkok,
Tankok, lángszórók, páncélfalak,
A föld felett is nyugtot lehetnénk,
Nemcsak a nehéz rögök alatt.
De így hiába szép a délelőtt,
Szép a délután, szép az alkony.
az esték, melyek mámort ígérnek,
Szemünk behunyjuk s szívünk mélyén
A nyugtalanság fátklyái égnek.

ESŐ

Néha vidáman
Ude csókkal ér le a földre . . .
Rövid félóra aztán kacagva
Futnak a felhők, mint a pajkos,
Csinytevésen ért uccakölykök
S minden csillog, fényben fürödve.

Néha dühöngve
Paskol mindent a jeges zápor,
Remegést keltve, fenyegetőn,
Moraja zord s vad ütemétől
Megremegünk, miként a gyilkos,
Kit könyörtelen ügyész vádol.

Néha oly gyászos,
Mintha siratók könnye volna,
Ködös fájdalom ül a szíven,
S a csatornákon lefutó víz
Ugy kattog, mintha sirgöröngy húllna,
Nytott sirba, egy koporsóra...

BELLYEI LÁSZLÓ:

REGÉNYRÉSZLET

A Vasútihoz értek. Gyuszi már fázott, a foga vacogott. Tavasz felöltő volt rajta. Utóbbi időben sok tanulni valója volt. Estéknént soha nem csavargott az utcán. Nem sejtette, hogy az éjszakák már ilyen hűvösek. A Vasúti előtt álltak. Vilmos idegesen verte össze bokáját, mintha fázna, vagy idegeskedne.

Nem tudni, miért nevezték ezt a kis korcsmát Vasútinak. A városnak az állomással éppen ellenkező végén húzódott meg egy kis félreeső utcában, mely most teljesen kihalt volt. Sehol egy lélek, mint ha nem is laknának itt emberek. Messze a kanyarónál egyetlen lámpa világított és az utcácska másik vége egy forgalmasabb utca világosságába torkolt. A Vasútiban cigányzene szólt. A fiúk szótlanul mentek be. Csütörtök este, tehát hétköznapi volt, a Vasútiban a cigányokon kívül senki sem tartózkodott. Kint a cégtábla erős villanykörte világította meg: Vasúti borozó és söröző, hideg ételek és mindenféle szeszes ital kapható. Gyuszi a cseh nyelvű felírást is betűzgetni kezdte a messze hívogató fényben. Nem ment neki, keveset tudott még ebből a nyelvből. Mikor belépett, nem látott semmit, csak pulitézozott asztal lapjának a csillogását, csak homályt és egy szék karját. Elvakult a cégtábla erős fényétől. De meg bent a helyiségben valóban félhomály volt. A terem másik vége spanyol fallal volt elkerítve. ott játszottak a cigányok, gyenge tizenhatos villanykörte fényénél. Csak a primás vágott víg arcot, a többiek szomorúan lehajtott fejjel húzták a vonót, mint a favágó a fűrész. Talán arra gondoltak, hogy ma estére is husz koronát fognak kapni és hogy a holnapi nap is huszonnégy órából is áll, hogy holnap is lesz ebéd ideje, sőt reggeli és vacsora is... Mint hazátlan emigráns, úgy sírt a magyar nóta az üres teremben a magányos cigányok felett...

— Alázatos szolgája, jó estét kívánok, tessék helyet parancsolni, örvendek, hogy van szerencsém, tessék beljebb...

A felvillanyozott korcsmáros szónokolt ennyi fiatalember láttára. Egyszerre felgyultak a helyiség összes lámpái. Vakító világosság lett egyszerre ebben a kiskocsmában, mely a népes Bercsény egyetlen helye volt, ahol még cigányzenét lehetett hallgatni. A primás és a cigányok hajlongva köszöngettek. Vilmostal és Meszessel a primás pertuban volt, a többieket is ismerte többékevésbé, Gyuszitól is látott már jónéhány tizkoronást diákbálok és egyéb kiruccanások alkalmával.

A fiuk leültek egy sarokasztal mellé, szembe a cigányokkal. Különösen Gyuszi kárdozkodott e hely mellett. Meszes mérgesen oldalba lökte és oda mormogta:

Olyan sok pénze van, hogy éppen a cigányok mellé akar ülni?...

Gyuszi sejtette a figyelmeztetés értelmét. A korcsma majdnem egész héten üresen állt. Ha valaki mégis bevetődött, vigyáznia kellett a bőrére, mert a cigányzene nagyon szép, de nagyon drága is...

Egy ablak mellett ültek. Hátuk mögött nyitva volt az ablak és bevágott a hideg éjszaka. Gyuszi felkelt, hogy betegye. Közben kinézett a csöndbe. Nagyon jól ismerte ezt az utcát. Sokat jártak ide esténként barátjaival együtt sétálgatni, cigányzenét hallgatni. Kicsit odébb egy ház előtt két pad állott. Oda szoktak leülni. Nyári estéken sok ember jött ide cigányzenét hallgatni. Ha a korcsma üres is volt, annál népesebb az utca. Főleg fiatal lányok és fiúk. A padokkal szemben nagy gyümölcsös kert csupaszfái ágaskodtak az ég felé. Mikor még zöldek voltak és gyümölcs csüngött rajtuk ezeket nézte el Gyuszi órák hosszat. Közben a zene lassan öblögette naphosszat betohadt érzéseit és Mártára gondolt. A zöld fákat nézte és Mártára gondolt. Most a csupaszfákat nézte és ismét Mártára gondolt.

A primás a legszebb magyar nótákat csalogatta elő. „Esik eső hegyen-völgyön... „Magasan repül a daru...” A vasúti új nője jött a fiúk asztalához. Magas, fekete lány, új divatú hosszú kék ruhában. Fekete körhaja középen ketté választva, derék, egyenes tartásán mint fejedelmi korona mosolygott szép feje. Arcában volt valami különösen megkapó fájdalmas kifejezés a kokottok könnyed hányavetiségébe rejtve. Mosolya a fájdalmas mádonnák és mozi és bárplakátok örömlányainak a keverékéből született.

— Parancsolnak az urak? — Kérdezte és bizalmas simulással megfogta a Gyuszi székének a karját. Vilmos mindjárt elkapta a derekát, sok-kíméletes szőretetet erőszakolva mozdulatába. A kék ruhás nő elhárító ingerkedéssel toltá vissza Vilmost. Mutató ujját feltartva megfenyegette és nevetett:

A fiúk bort rendeltek. Gyuszi Vilmostal és Jozskuval közösen. Vilmosnak volt husz koronája. Ennyi volt az összpénze abból, amit elsején a tanítványától kapott. De Vilmos református fiú volt és nagyon jó legáció ígérkezett neki. Most egyelőre hozzászapták husz koronáját a Gyuszi negyven koronájához. Gondolták, ez hatvan korona, elég lesz hármuk részére. Jozsku majd megadja utólag és legrosszabb esetben Vilmos a legációjára akart Meszesből kölcsön kérni. Mindenki Meszes kölcsönére számított, aki ezt valószínűleg megneszelte. Hogy mindennek elejét vegye, hangosan megszólalt:

— Fiúk, kinek van elsejéig kölcsön husz koronája. Az üstökösét... A rézangyalát neki, ennyi az összpénzem, pedig még vagy tíz nap elsejéig... — és pénztárcájában kotorászott, ahonnan egy összegyűrt tízest rázott ki. Kellemtlen meglepetés volt mindnyájuk számára. Meszes külön rendelt ma-

gának egy liter bort, Pali Karcsi és Szunyogi közösen egy litert és Dezső külön egy felet...

Mindnyájan koccintottak, itták. Meszes mindnyájukkal pertut ivott. A Vasúti új nője Dezsővel beszélgetett az asztal másik végén. A nő térdjét a Dezső felső lábszárára tette és mindenkire egyforma kedvességgel, egyformán kínálkozóan mosolygott. Velük szemben a cigány magyar nótákat húzott. Gyuszinak a szívébe nyilalt ez az éles ellentét: magyar nótát hallgatni, mikor az embernek megnyílik a szíve, mint a templomajtó vasárnap reggel... és korcsmatündér mosolyát nézni, mikor az ember a babájára gondol. Mert a magyar nóták befogadásához valami ájtatos gyermeki nyíltszívűség kell. Mind szomorú és az embert meztelenre vetkőzteti. Milyen más lenne a hangulat, ha most például jazz-zene szólna. De Mártára gondolni és itt ülni...

A primás hiába csábított a legszebb magyar nótákkal, senki sem akart énekelni. Csak a zene szólt, a fiúk hallgattak, vagy halkán beszélgettek. A primás sorra vette mindent, sorjában mindre ránézett kisideig, vajjon melyik fog kezdeni énekelni. Emlékezett még a régi magyar murikra és egyikre is, másikra is csalogatón nevetett. Sajnos az, akire éppen nézett, mindig le-sütötte szemét, mintha szégyelné magát. Még csak dúdolni se mert. A primás pedig tudta nagyon jól, hogy mit jelent ez: egyiknek sincsen pénze. Potyáznak akarnak. A primás únottan tette le a hegedűt.

A fiúk szorgalmasan koccintgattak. Gyusziék már a második liter bor végén tartottak. A fekete hajú és fekete szemű nő már a harmadik litert hozta. A nyelvével csettintett, a szemével mosolygott. Gyusziék hárman valahogy nagyon nyelték a bort. Vilmos dühös volt, hogy nem kérhet Meszes-től kölcsön pénzt és nem murizhatja ki magát kedvére. Jozsku először rúgott ki a hámból és olyan lelki állapotban volt, hogy csak úgy nyelte a bort. Gyuszié diszharmoniaiák hidegezték, mint az ideges embert a vas reszelése. Összeszorította fogait és soha nem sejtett élvezettel szürcsölte a bort. Jozsku vacsora nélkül, csak úgy véletlenül tévedt el a városba. Nem sok bort ivott még életében, azért már nagyon észrevehetően csillogtak a szemei. Ujjahegyeiben bizsergett. Összedörzsölte kezeit. Mintha érzéketlen lett volna egész keze-feje. Arca tüzelt és valahogy mindent nagyon közelről látott. A kék ruhás nő arcát és mellét is, mely olyan délcegen domborodott ki, mint az iskolás és mesés könyvekbe rajzolt királynék büszke keble. Jozsku úgy érezte, hogy ez a lány csak őt nézi. Elszégyelte magát. Talán csak nem mondta meg valaki, hogy mit akarnak a fiúk övele?... Kellemetlenül visszahangzott fülében a Dezső kellemetlen hangja, amint még az utcán mondta: ma este fel fogjuk avatni Jozskut... Egy ilyen szép nővel talán nem is volna rossz. Mikor ő az utcai nőket úgy megvetette, nem ilyenekre gondolt. Nem is sejtette hogy ilyen szépek is vannak a világon. Hiszen ez Mártához hasonlít. Most fedezte fel! Tényleg. Ki gondolta volna? Milyen jó lenne most vele egyedül lenni, ha nem lennének itt a többiek. Főleg, ha Gyuszi nem lenne itt! Jó lenne megcsókolni, megsíogatni, becézgetni. Biztosan szerencsétlen lány lehet. Elmesélné az élettörténetét. És akkor talán... Persze, végül is elvonná feleségül. Megtiltaná Gyuszinak, hogy úgy nézzen rá...

Vilmos a tulajdonossal az egyik sarokban suttogott. Mikor visszajött, öt liter bort rendelt az asztalra, kettőt cigányoknak. Elkérte Gyuszitól a pénzt és megnyugtatta a fiúkat, ne törődjenek semmivel! Intett a cigánynak es kuruc nótákat kezdett énekelni. Boszantotta a társaság rossz hangulata. Fel-

lázadt benne a régi magyar virtuskodások heve. Gyuszinak megsúgta, hogy a legációjára hitelt kapott a tulajdonostól. Gyuszi, mikor másról volt szó, egyszerre kijózanodott.

— Hová gondolsz, Vilmos? — suttogta neki, hogy senki se hallja. Így csendesen még csak lehetett Vilmostal boldogulni. — Gondold csak meg, hogy az egész legációt már elvásároltad. Gondold meg, hogy szüleid nem fizethetik ki a téli kabátodat, hisz a csizmadiaságból alig tudnak márój-holnapra megélni...

Vilmos nyakas fiú volt. Aki mérsékletre intette, arra feltétlen megharagudott. Dühösen fordult Gyuszihoz.

— *Seperjan* mindenki a maga háza előtt!... Különben tudod, hogy mit mondott Suler?...

Elfordult. Ez volt szokásos végső argumentje. Suler pedig valamikor régen városi tanácsos volt Bercsényben. Állítólag egyszer kidoboltatta, hogy mindenkinek az anyja nemesebb részeire legyen gondja... És Vilmos tovább énekelt...

A cigányok igazán szívből muzsikáltak. Meghatotta őket a két liter bor. Vilmos igazán szívből énekelt. Meghatotta a saját virtuskodása. Szúrta a zsebét a hatvan korona. Volt a bandában egy öreg kontrás, kopasz fejű, ősz bajszú bácsi. Vilmos odaszólitotta magához az öreg kontrást. Nagyúri hangon megparancsolta neki, hogy kontrázzon szépen a fülébe. A fiúk nevettek. Az öreg bátran kontrázott. Végül nagyon örült a tíz koronának.

A primást kiszólitották. Nyugtalanul hagyta el a termet. Az alprimás húzta a Vilmos fülébe. Mikor a legérzékenyebb nótákat húzta és Vilmos hátradőlve székében a hetedik menyországban érezte magát, az alprimás halkán súgta a Gyuszi fülébe:

— Fjatal úr, az Isten is megáldja, segítsen meg valamivel... — Félve Vilmosra pislantott, hogy vajjon az nem hallja-e meg. Cigányosan elnyújtotta a szavakat és úgy babusgatta őket a nyelve alatt, mint valami izletes puliszkát. — Fjatal úr, az Isten is megáldja... Nem idevalósi vagyok én, tetszik tudni... Beteg ídesanyámat akarok menni meglátogatni haza... Az Isten is megáldja...

Gyuszi kellemetlenül érezte magát, mert nem volt nála egy krajcár se. Vilmostól akart pénzt kérni, de úgy látszik, Vilmos meghallotta a dolgot, mert fel ugrott és mérgesen elzavarta az alprimást. Épen akkor jött be a primás és szolgálatkész szaladt Vilmoshoz. Vilmos ráívalt:

— Micsóda emberekid vannak, hogy itt koldulnak?! Nem akarok koldus zenészeket látni!

A primás meghúzta a vállát, közömbös arcot vágott és mentegetőzött, hogy a felesége hívatta ki. Szidta az asszonyt. Vilmos békítőleg koccintott vele és csodálkozott, miért szidja szép fiatal feleségét.

— Megette a fene. Szép, nem szép, nem számít. Tudod, kérlek, az úgy van hogy az embernek az utolsó is jobban tetszik, mint a saját felesége... Hogy ezt az asszonyok nem tudják végre valahára megérteni!

Gyuszinak szegyet ütött a fejében ez a mondás. A banda épen azt a nótát húzta: Ha az Isten nem egymásnak teremtett... Gyuszi Mártára gondolt. Milyen szép asszony lesz belőle! Édes lesz az urának reggel megcsókolni, mikor munkába megy és esténként mindig szívesen fog hazajönni... Mártával nem beszélgetett ilyen dolgokról, mégis ez volt életének egyik legszebb kérdé-

se... És most, egy házasember így nyilatkozik... Jozskura nézett, aki különös élvezettel szürcsölte a bort és a primásra meredt.

Dezső tánczenét rendelt és a kék ruhás nővel táncolt, aki nálánál egy kicsivel magasabb volt. A nő nagyon elegánsan táncolt, jól belépett és sikkesen beadta derekát. Most igazán szép volt... Gyuszi elkérte Dezsőtől, finoman fogta a derekát és meleg szavakat suttogott a fülébe. Jozsku szemei sóvárogva tapadtak rájuk. Nem tudni, mit adott volna érte, ha úgy tudott volna táncolni, mint Gyuszi. Szeretett volna a kék ruhás nővel táncolni, de kevés gyakorlata volt. És azokról az új figurákról meg fogalma sem volt, amiket itt látott. Félt hogy gyerekek fogják tartani. Azért inkább ült.

Tánc után Gyuszi a nőt az ölébe ültette, maga mellé rendelte a primást és a nő fülébe huzatta, hogy csak egy kis lány van a világon... Jozsku velük szemben ült. Epen egy pohár bort hajtott fel nagy mohósággal. Nem tudott már egészen következetesen gondolkozni, csak érezte, hogy nagy vágy fogja el a kék ruhás nő után. Érezte, hogy szerelmes a kék ruhás nőbe. Nem volt semmi mód rá, hogy elűzze tőle Gyuszit. Keserűség fojtogatta a torját: mindenütt Gyuszi, mindenütt Gyuszi! Mártánál is, a kék ruhás nőnél is! Gyuszi és a kék ruhás nő közös pohárból ittak. Gyuszi itatta a nőt. Magához ölelte, valamit súgott a fülébe, mire a nő nevetve Jozskura nézett. Jozsku nem bírt a szemébe nézni, pillái lehanyatlottak. Szerette volna, ha a nő most hozzá jönne, megsimogatná fejét, megcsókolná halkán, mint a harmat... Jozsku nem csinálna semmit, csak azt mondaná, hogy szeretem...

Mikor ismét felnézett, Gyuszi és a nő még mindig mulattak és ránéztek.

— Csak nem vagy álmos, Jozsku? — Kiáltotta Gyuszi és a nevetéstől habókolva a nő vállára ejtette fejét.

— Nem, egy cseppet sem vagyok álmos. — Felelte Jozsku, életében talán először bátran szembenézve Gyuszival. És kihívóan kérdezte. — Nem vagyok álmos és mit szólsz hozzá?

— Fiúk, tegyünk össze pénzt és avassuk fel Jozskut!!! — Kiáltotta hirtelen Gyuszi és a nő szájára nyomott egy mindenki által hallható csókot.

Jozskuban fellázadt minden csepp vér. A csók jobban fájt neki, mint maga a sértés. Mintha valakinek azt mondanék, hogy nyilvánosan, az utca közepén tartson nászéjszakát. Mert Jozsku az ilyesmit nagyon komolyan vette. A nő az ő életében oltár volt, melyen feláldozzuk életünket. Voltak azonkívül romlott utcai nők is, akik azonban nem játszottak szerepet az ő életében. Mint ahogy nem érdekli a reggeli tiszta napot, hogy ma még temetésre kell sütnie... Jozskut vérig sértette Gyuszi. Felegyenesedett mereven, mint akit dárdával szúrtak keresztül és mereven nézett körül. A fiúk nevettek, de ő nem nevette. Határozott hangon egyenesen Gyuszihoz fordult.

— Mit szólna hozzá Márta, ha most így látna téged???

A fekete kék ruhás nő kényelmesen ringatózott a Gyuszi ölében. Ha Jozsku józan lett volna és akkor hozta volna szóba Gyuszi az ő felavatását, akkor talán szokásához híven szerényen lesüti szemét és azt gondolta volna magában: miért beszéljünk profán embereknek az Isten birodalmáról. De így, hogy a bortól különös bátorságot, merészséget és szókézséget érzett magában, így merészen az asztalra csapott és kérdően nézett Gyusziára. A fiúk jóízűen nevettek. Szentül meg voltak győződve, hogy Jozsku nem tudja, mit beszél.

A zene nem szólt, a cigányok egy sarokban ivogattak a Vilmos legációjából. A korcsma hangosan viszhangzott a fiúk röhejes nevetésétől. A Pali Karcsi kiénekelte, rekedt hangja szólalt meg:

— Szegény Jozskunak megártott a sok bor. Gondolni kellett volna rá, hogy most iszik életében először.

De Jozsku egyáltalában nem úgy festett, mint aki nem tudja, hogy mit beszél. Két ökölbe szorított keze az asztalon nyugodott. Csak a szeme és arca égett. Majd jobb kezét felémelve Gyuszira mutatott. Hangjában kijózanító lefojtottság érzett:

— Mert én megvádollak téged, hogy közönséges csaló és szélhámos vagy. Mártának adod a szentet, mint a ma született bárány, mintha kettőig sem tudna számolni szegény és itt meg...

Senki se nevetett, csak a kék ruhás nő tartotta kacajra Készen száját. Visszahangot keresett, amibe belenevethessen. Mivel nem talált, ő is komoly lett. Gyuszi meg csak ült, nem is érezte ölében a nőt, csak a padló egy helyére bámult, mint aki olyasmit lát, amiről eddig sejtelmé sem volt és nem tudja, mit gondoljon, mit cselekedjen. Azt se érezte, hogy a nő leszáll öléből és Meszessel együtt eltávozik. Nem is Jozskura gondolt, hanem Mártára és ezért nem érezte szükségét, hogy szóljon.

— Nana... a dolgot nem lehet ám úgy vennünk, kedves Jozsku barátunk! — Szólt meg végre Vilmos. — Ha te olyan gyerek vagy és nem tudsz különbséget tenni egy ilyen nő és egy tisztességes lány között, akkor maradj otthon és ki se dugd az orrod az anyád szoknyája alól! Tudod: az ilyesmiért, amit most mondtál, bárki más még meg is pofozhatna. Fogalomzavarban szenvedsz, fiacskám. Hiszen nekem is van babám, de csak nem gondolod, hogy azzal is lehet ilyen dolgokat csinálni, mint ezzel a nővel?

— Te szenvedsz fogalomzavarban, nem én. Nem arról van szó. Te nem érted meg a tényeket. Te nem tudod, milyen becsületes, igaz és őszinte fiúnak mutatja magát Gyuszi Márta előtt. Én nem tudom megmondom nektek, én megfigyeltem őket...

— Hogy jössz te ahhoz? — Kiáltotta Gyuszi gyors felrebbenéssel, mint akinek egy mentő gondolata támad. — Hogy jössz te ahhoz, hogy minket így megfigyelj?

— Hagyjuk csak, hagyjuk ezt... — Intett neki Vilmos. — Nem erről van most szó. Jozsku azt mondta, hogy aki egy ilyen nővel leáll ölelkezni, hogy az nem becsületes és igaz ember, hogy az vétkezik az ellen a tisztességes lány ellen, akit épen szeret...

Pali Karcsi biztos tekintélyre számító, kissé dorgáló hangon vágott közbe:

— Hát mit gondolsz, majd tisztességes lányokkal fogunk ilyen zugkorcs-mákban mulatozni? A tisztességes lány arra való, hogy feleségül vedd, hogy udvarolj neki, de a tisztességes lány testéhez hozzányúlni erkölcstelen mérénylet Isten és ember ellen. Hová süllyedne a világ???

Dezső se állta meg, hogy bele ne szóljon az ő diplomata, szalonképes hangján. Minden szaván megérezett, minden mozdulatán meglátszott, hogy most jött haza Prágából, a nagyvárosból:

— Te Karcsi még nagyobb észnek látszol, mint Jozsku. Aztán mit gondolsz, te vén kópé, hogy az a tisztességes lány már nem is ember?... Hogy talán az a tisztességes lány, különösen itt nálunk, eldugva a világtól, ha nincs hozománya, olyan nagyon örül annak, hogy őrá egy fiú se néz, csak aki épen házasodni akar?... El van hibázva az egész élet, jobban mondván az egész társadalom...

— Csak te ne beszélj még jobban félre. Azért mert te ott Prágában mindenféle zöldeket bevettél, azt hiszed, mi is kaphatók vagyunk rá? — Erélyes;

kedett Vilmos. — Nálunk még erkölcsösebbek az emberek, mint ott a nagy városokban. Nálunk még szent a családi tűzhely, még nem vagyunk megfertőzve a kifosztott nőszemélyek által. De nem is kérünk belőlük, csak maradjanak ott, ahol vannak! Én egy tisztességes lányról nem mernék olyan dolgokat feltételezni, mint neked szokásod, mert azt egyszerűen nem tartom összeegyeztethetőnek a jóízléssel és a jóerkölcssel . . .

Gyuszi hallgatott, nem mert megszólalni. Félt, hogy igazat fog adni Jozskunak. Olyan kérdéssel támadtak neki, mely számára eddig nem létezett. Egészen természetesnek látszott előtte, hogy a fiúnak teste és lelke van. A testnek egészen más követelményei vannak, mint a léleknek. Azt csak nem vonja valaki kétségbe? A szerelem, az százszázalékos lelki jelenség. Másképp el sem képzelhető. Van egy ideálunk, akivel néha kristálytisztá álmaink vannak; akivel az emberek előtt mutatkozunk és akihez minden nőtánk sír. Ha valaki a házasság gondolatával rosszmájuskodik az orrunk alá, szerényen megjegyezzük, hogy ilyesmire mi nem gondolhatunk egyelőre. Mindenki látja rólunk, hogy húsz éven felül vagyunk. Valamikor az ilyen magunk fajta fiúk már megházasodhattak, amit mi ma nem tehetünk meg. Dőreség is ilyesmire gondolni. A fiúnak nem szabad túl korán a házasságba bebugóznia. Ez sose vezet jóra. De ha nem is szabad, az ember test nem kérli azt. És kinek ahhoz mi köze, hogy mi hogy teszünk elegendő természetes szükségleteinknek?

De Gyuszi csak gondolta és érezte ezt, nem merte megmondani és nem mert Mártára gondolni. Ez még sose történt meg vele. Bármit is csinált, mindig a legtisztábbnak érezte magát Mártával szemben! Honnan ez a bizonytalanság mely most ellepte, mint poros vidéken a zöld leveleket a fojtó nyári por . . . Kíváncsian nézett Jozskura.

Jozsku a legnagyobb nyugalommal hallgatta a Vilmos, Pali Karcsi és Dezső szavalását. Mintha nem is tartozna a kérdéshez, amit mondtak. Mintha részére a vitát valami közbejött esemény megszakította volna.

— Ide hallgassatok! Ti egészen másról beszéltek! Nem feleltek a kérdésemre! — Nyugodt hangon beszélt, bár mindnyájan úgy néztek rá mint amikor a tanító egy gyengébb tanítványának alaposan megmagyaráz valamit és tekintélyében bizakodva várja a hatást. — Én: most nem beszélek arról, vajjon a polgári erkölcs helyes-e, vagy hogy éppen a család szentségével jösztek nekem. Nem vagyok én olyan gyerek, mint ahogy kinézek. — Beletűzelte magát a dologba, arca megduzzadt. — Én azt kérdelem, vajjon becsületes dolog-e, hogy Klokocs Gyuszi Mártával szemben úgy viselkedik, mintha nem is volna fiú; csupán földön járó lélek, angyal . . . Márta előtt mindenkit elítélsz, a Márta szemében szentnek aposztrofálad magadat, Mártának csak erkölcsöt, lelket, szépséget prédikálsz; adod az őszintét és rettentő színekkel cseleled, menyinyire elítélsz te egy olyan lányt, aki letér az általad kiszabott jóízlés és jóerkölcs útjáról!!! — Vad szemekkel nézett Gyuszira. Gyorsan és biztosan beszélt, mintha az egészszet kívülről tudná. — És én kérdelek tőled, Klokocs Gyuszi most itt mindenki előtt nyilvánosan, én kérdelek tőled, mit szólnál te hozzá, ha egyszer Márta is . . . igen ő is tizennyolc éves lány . . . ???

— Semmiházi sértegető! Hogy jösz te ahhoz, hogy így sértegeds . . . hogy ilyen szemtelen módon sértegeds az én . . . az én . . . — nem talált rá kifejezést Gyuszi. Hangjában rettentő düh és elkeseredés volt. Felugrott és megragadta a Jozsku mellén a ruhát. Meg akarta rázni, de nem volt elég ideje. Vilmos ugrott közéjük. Nagy erejével egyiket jobbról, másikat balról mellén ragadta és széttartotta őket, mint vadászkutyaversenyen a kopót és a rókát.

Csak Jozsku kezéből nem tudta kiszabadítani a Gyuszi csuklóját. Jozsku, a gyenge Jozsku görcsösen szorította a nála jóval idősebb Gyuszit. Mindenki csodálkozott.

— Ezt nem lehet ököllel elintézni! Ha agyonütsz, akkor is igaz, amit mondtam, akkor is igaz!!! — kiáltozta Jozsku. Egyik kezével Vilmost igyekezett elhárítani, másikkal még mindig a Gyuszi csuklóját tartotta.

— Megállj, erkölcstelen disznó! Megtanítlak én téged, mi a tisztesség! — ordította Gyuszi tehetetlenül hátra dülve, amint Vilmos és Jozsku erősen tartották. Jozsku a lábával rugta, ahol érte. Mindnyájan összeszaladtak és elválasztották őket.

— Nem kell gyerekeskedni... — Mondta Dezső fölényesen és nevetett. — Nem kell azért egymásnak menetek. Nem olyan nagy dolog az egész. Gyuszi azt tartja, hogy minden tisztességes lány angyal. Jozsku meg még gyerek. Nem is értem, hogy tulajdonképen mit akar...

Jozsku és Gyuszi nem szóltak semmit. Hátat fordítottak egymásnak és dühösen hallgattak. Jozskun látszott, hogy közel van a síráshoz.

A cigányok, akik az egész vita alatt szüneteltek, csodálkozva néztek ezekre a mulatozó urakra. Talán eszükbe jutott a régi jó világ, mikor csak úgy repültek a száz forintosok. Látták, hogy nincs itt tovább mit keresniük. Szedelőzködtek. Nincs már Bercsényben magyar úr, aki mulasson!

Vilmos tartóztatta a cigányokat. Nem akartak maradni, a cigányzenészeknek is megvan a maguk erkölcsük. Vilmos fizetett a hatvan koronából urasa.

Jozsku hangja ismét nyugodt lett és biztos:

— Én csak azt akartam mondani, hogy Gyuszi kisajátítja az erkölcsöt a saját privát használatára. Neki mint fiúnak mindent szabad és minden erkölcsös. Mártának semmit sem szabad, mert ő lány. Még csak az utcán hangosan beszélgetni sem, hogy viselkedése ne legyen kihívó! Mártának aztán bedumálja, hogy ő milyen becsületes fiú, milyen becsületes érzelmekkel viseltetik iránta. Gyuszi szerintem képmutató, erkölcstelen. Én megmondom nektek, én szeretem Mártát, nem bánom, hadd tudja meg az egész világ...

— Féltékenységből nem szabad ilyen jeleneteket csinálnod, barátom... — kapta el a szót Gyuszi. Oda célzott, ahol legbiztosabban talált.

— Nem az itt a fődolog! — szólt Jozsku is kissé lehülve. — Én nem tudom azt nektek úgy megmagyarázni. Nem tudom olyan világosan kifejezni, de érzem, hogy a ti világotok ketté van szakítva, hogy ti magatok is ketté vagytok szakadva, két világot éltek. Én ezt nem tudnám utánaotok csinálni...

Vilmos az egész feszültséget szerette volna végül levezetni.

— Nézd csak Jozsku, te félreérsz bennünket... Nem szabad olyan hevesnek lenned és mindnyájunkat összesértegetni. Mi sem vagyunk olyan alávaló teremtések, nekünk is van szívünk és lelkünk. Nem vagyunk mi olyan rossz fiúk... Én például őszintén mondhatom neked, hogy életemben legjobban szerettem egy lányt, akit soha még csak meg sem csókoztam. A jó Isten tudja, miért szerettem hát. Azokra a nőkre, akiket így a korcsmákban és egyebütt az ölembé veszek, még csak nem is gondolok soha se... Úgy talán nem is fogok senkit szeretni. De már férjhez ment... — Nagyot sóhajtott és a kezében lévő pohár bort egy nyelésre kiitta. — És így férjhez fog menni a harmadik és negyedik lány is és mindegyik... Mit tudod te, kire gondolok én, ha egy olyan lányt ölelek?... Sőt... Én abban nem látok semmi rosszat...

Az arca szomorú volt. Őszintén beszélt.

Jozsku is feltűnően elkomolyodott.

— Fiúk, én érzem, hogy valahol nekem van igazam... Ti száz felé beszélték és nem látjátok a lényegét... Ha nem akarjátok az embert megérteni, nem vitátkozom veletek...

Rengeteg keserűség szaggatta ki belőle a szavakat. Felkelt és szó nélkül elhagyta a társaságot. A csendes, magába vonult fiú egyszer hagyta el magányát, hogy megkeresse az emberek között a helyét. Félreértették, félremagyarázták, úgyhogy maga sem tudta végül, mit akar. Ez keserítette el a legjobban. Nem volt még hozzá szokva, hogy az emberek minden új meglepő dologba saját magukat igyekeznek belemagyarázni, hogy életük rejtett csorbáira szemfedőt találjanak... Szótlanul hagyta el a kis korcsmahelyiséget. Senki se tartóztatta.

JAROSLAV VRCHLICKÝ:

AZ ÉLET SZOKÁSA

A halandóknak részül jutott pőre,
tenyérműi rög is szerencsét tud adni,
lehet a napot mosollyal fogadni
és szent összhangban búcsúzni el tőle.

Ha tiszta fejben kedv és bátor ész ül,
kitartó munka alkotóvá tehet.
A lélek szörnnyű harcok hőse lehet,
míg vágyaitól elszakadni készül.

Végtére mindent túlélünk. E tényen
alapszik egész földi bölcsességünk,
s a nyugalom, mely kacag híren, fényen.

Emlékek sírján álló aggra téved
szemem — homlokán vágott békességünk,
ő tudja már: kevés, mit nyújt az élet.

Fordította SIPOS GYÖZŐ.

BALLADA A KÓRHÁZBÓL

Húsz ágy áll a kórteremben,
bennük huszan betegek,
lázarcuk jégvirágos,
kezüik, mint a hó, hideg.

Az ablaktól legtávolibb
sarokban örök sötét
fátyolozza a teremnek
tizenhárom betegét.

„Doktor úr, a nap süt minden
ágyba, csak rám nem; miért
tettek engem a sarokba,
hol a rút halál kísért?

Egészséges lennék, mint a hal
s holnap már mennykővet
törnék, hogyha drága fénye
sütné sárga mellemet.

Montőr vagyok és élnem kell,
nagy találmányt rejt agyam,
repülőt csinállok, mely az
egész földdel, magasan,

más vidékre száll, boldogabb
csillagzat alá, hol a
szegény nem pusztul oly könnyen.
Becsületesemre; nem a

láz beszél belőlem! Kérem,
napra helyeztessen el.
Ha meg akarom csinálni
azt a gépet, élnem kell!”

„Húsz ágy áll a kórteremben,
bennük huszan betegek.
Mely helyére tétessen, ha
mind a napfényért rebeg?

Am várjon, a hármasszámú,
— fthisis gallopan, — alig
piheg s bár nap süt rá, már nem
él el a hét végéig.

Ha ő meghal, ez ágyába
teszem Önt, nap süt oda.
Most csak szedjen orvosságot,
csupa tűz a homloka."

Mulik egy éj, majd a másik,
bágyadt reggel közeleg.
A beteg bámulja társát,
ámde ez még él, piheg.

A sarokban a betegség
napról-napra növe-nő;
vajjon társának halálát
kivárja-e élve ő?

Múlik hat nap, múlik hét nap,
a sarokban a beteg
égő szemmel kémlel, keze
jeges; már várt eleget.

Átoson az alvó termen,
csöndesen, a hármásig,
vétélytársa egyre lassúbb
lélegzettel aluszik.

Ujjait az alvó torka
köré fonja reszketeg.
„Élnem, élnem kell, barátom,
ezért fojtottalak meg!”

Egy holttestet visznek reggel
darócban, a hármás szám,
besötétül, vad szél zörget
a kórterem ablakán.

A beteget a homályból
az ablakhoz helyezik.
Isten, aki láttad tettét,
megbocsájtod bűneit?

Az első nap nem süt napfény,
hiába várt a beteg.
Másnap sem süt, halántékán
kidagadnak az erek.

Harmadik nap meleg napfény
tűz az ablakokon át,
tizenkilenc ágy melegít,
s ő már halott, s mit se lát.

Fordította: BERKÓ SÁNDOR

EÖTVÖS JÓZSEF TÁRSADALMI ÉLETE

EÖTVÖS JÓZSEF ÉS MI.

Eötvös József alakja mindenképen közel áll hozzánk. Hatvan év máskor olyan pusztító enyészete nem sokat árthatott elgondolkodásainak és tény az, hogy éppen mi kisebbségi magyarok egész sajátos módon tartozunk Eötvöshöz. Azért írom, tartozunk, mert nem agyafurt dedukció vagy szeszélyes játék, hanem új körülményeink kényszerítő hatása hoz bennünket olyan közel Eötvöshöz, a gondolkodóhoz, Eötvöshöz, a publicistához és Eötvöshöz, az állampolitikushoz, hogy nyitott szemmel szükségszerűen kell meg vallanunk:

Eötvös a mi korunkhoz, a mi helyzetünkhöz, a mi fel fogásunkhoz közelebb áll, mint saját korához.

Valaki, aki talán csak felületi magasságból nézi a dolgokat, megjegyyezhetné, hogy kerülhettünk mi, a letűnt liberalizmus keserű csalódottai, közelebb Eötvöshöz, mint az a kor, amelynek lehelletét a nagy író és költő minden sora visszatükrözi? Nem, erről nem lehet szó.

Kétféle megkülönböztetést kell a modern idők pengéjével szétválasztanunk; Eötvös szépirodalmi munkássága a múlt dokumentuma, eszméinek konkrét elképzelései és részletes tervei beleestek a liberalizmus letűnt korszakába, de a mögötte húzódó elvi magaslatok ma is teljes mértékben érvényesek. Amit Eötvös a kereszténységi szerepéről, a demokráciáról, hibáiról és hivatásáról mondott, mindaz, ami időlegesen aktuális részleteken felül az örök emberi és nemzeti ideálok magasságában tündököl, az közel áll hozzánk. És az is, amit a múlt idők szele már elsöpört, még mindig jobban férkőzik a mi lelkünkhöz, mint kortársaihoz, akik meg nem értéssel és kétkedéssel fogadták, mert mi, mai tapasztalataink alapján, az utolsó évtizedek leverő, de tiszta képet mutató perspektívája után jobban tudjuk megérteni Eötvöst. Még akkor is, amikor tévedett, amikor nem tudott szabadulni kora bilincseitől.

Vállasszuk tehát külön egyrészt azt, ami elavult, ami évtizedek alatt fényét elvesztette és nézzük a lényegeset, a változatlanat.

Ha így vizsgáljuk Eötvöst, éppen nekünk, fiatal szlovenszói magyaroknak lesz jóbarátunk, megértő példaképünk.

EÖTVÖS ÉS FIATALSÁGA.

A nagy akarással fűtött fiatalság nem igen szokta Eötvöst, a filozófáló, elméleti írot jelképpé választani. Lelkületénél fogva Kossúth magával ragadó alakja, Széchényi keserű kritikai természete közelebb áll hozzá. Hevesebbek, temperamentumosabbak azok, cselekvőképességük a maximális eredmények lázálmában dolgozott. E ö t v ö s n e m v o l t a t e t t e m b e r e. Gyulai Pál oly szépen állapította meg emlékbeszédében, melyet 1872-ben, egy évvel Eötvös halála után tartott

a Kisfaludy társaságban: „Eötvös inkább a gondolat embere volt, de gondolatait mások hajtották végre.” Csak két jellemző példát említek Gyulai találó megállapítására, mely Eötvös egész lényét gyökerében világította meg: Két nagy középponti eszme mozgatta Eötvöst és a magyar nemzethez és államhoz való viszonyában úgy húzódik végig, mint a folyam a meder két partja között. 1848 előtt ő volt a legkövetkezetesebb harcosa a népképviselőlet alapján alakulandó parlamenti kormánynak, a magyar szabadságharcot követő hosszú letargia után pedig ő volt egyike az osztrák-magyar kibékülés első hirdetőinek. És mégis, mit mutatott a gyakorlat? Az élet és történelem teóriákon túl teljesedő útja? Az első eszmét, a népképviselőlet alapján alakult parlamentet Kossuth Lajos valósította meg. A másikat pedig, az osztrák-magyar kiegyezést Deák Ferenc hajtotta végre. Eötvös ott állt mindkét esemény bölcsőjénél, de a megvalósulást, a gondolatnak tetté átalakulását nem ő végezte. Ahoz mindig mások kellettek: a tett és cselekvés emberei. Igaz, hogy a fiatalság a tett embereit választja példaképként, az ő alakjuk lebeg lelkében, amikor első hevét szent és magasztos célok szöglatába állítja. De vajjon nem paradox-e ez a felfogás? Hisz tudjuk, hogy a fiatalság sohasem volt, nincs, és nem is lesz sohasem történelem folyamán olyan helyzetben, hogy ott álljon a mozgató erők kormányrúdjánál? Súlyával és lelkes hirdetéseivel csak a kormányost tudja jobbra vagy balra billenteni, de a kormányrúd, a cselekvés mindig az idősebb generáció kiváltsága. Azoké, akik már benni ülnek a politikai és társadalmi hatalom terjedelmes karoszáékében. Nem volna-e logikusabb, ha a fiatalság az eszme, a gondolatfelvetés nagy történelmi alakjait választaná példaképként és csak megérett korában indulna a tett embereinek fénylő csillagai után?

A logikusabb ez volna, de emberi tulajdonság, hogy mindig az ellentéteket keressük, amit Freud kompenzációs komplexumnak nevez. Ami nekünk még hiányzik, azt keressük, azért lelkesedünk.

AZ A MAI IFJÚSÁG, MELY VISSZATÉR EÖTVÖSHÖZ:

1. helyesen ismerte fel hivatását. Nem kell nagy viszonylatokra gondolni. Épen szlovenszkió magyar múltunk mutatta, hol alkothat a fiatalsági értékeset, olyat, ami nem önállóan csatlósok munkája, olyat, amiben sajátját adja. A fiatalság kiváltsága marad a problémafelvetés. A változó viszonyok és új történések pontos, villanásszerűen tiszta felismerése, a történések ösztönszerű és tudományos keretbe helyezett széles összefoglalása; egyszerűen szólva: a problémák felvetése. Ezért helyes Eötvöshöz fordulnunk, mert örök iskolapéldája marad annak a nagy géniusznak, mely átfogó erővel, éleslátással és mély erkölcsi érzéssel igyekezett mindenkor formába és súlyba önteni korának égető problémáit és megoldásra váró számtalan baját.

2. Ez az út más irány felé is mutat. Lehetővé teszi azt, ami nemzeti múltunk megismeréséhez feltétlenül szükséges. Hiába mondják némelyek, hogy a múlt nagy alakjainak és eszméinek átértékelése bűnös és haszontalan. Ez az állítás legfeljebb pusztá tények félreismerésén alapulhat, vagy vak bámulatában nem mer életet önteni poros bálványokba. — Mi nem azt akarhatjuk, hogy nemzeti kultúránk és történelmünk nagy alakjai iskolakönyvek poros lomtárát töltsék ki. Nekünk

többet kell, hogy jelentsen Petőfi, Jókai vagy Eötvös munkássága és élete, mint néhány évszámot és könyvcímet. Mi közel akarunk kerülni hozzájuk. Mi úgy akarjuk őket megérteni és megérezni, mint annak a nagyszerű folyamatnak a részeit, melyből a mi jelenünk lett. Mi azt akarjuk belőlük a magunk számára megnyerni, ami nekünk megértést a múlt iránt és a jellel szemben életcélt jelent. — És akkor, kis porlepte sallangokon kívül mély emberi örök érzéseket és eszméket fogunk bennük fellelni, múltunk s jelenünk mélyebb megértését. Olyat, ami minden időben örökéletű és olyat, ami a mi jelenünkben él, mivel a múltunkban volt. Épen Eötvös műveiben a zseni örökérvényű értékei mellett láthatjuk meg múltunk képét és jelenünk mélyebb analízisét.

De egészen modern vonásokat találunk meg benne akkor, ha a mi, kisebbbáégi szempontunkból nézzük. — Eötvös előrelátta a mai helyzetet. Gondolataiban írja: A demokrácia győzelme szükségképp a nemzetek felszabadítását fogja maga után vonni. Ezt a gondolatát akkor mindenki úgy értette, hogy ő Magyarország feltámadására céloz. De Eötvös, az annyiszor félreértett és népszerűtlen másképp értette és sőtét látomásai ellen a nemzetiségi politikájában keresett írt, ahol a legszélesebb nemzetiségi jogok megadását sürgette.

4. Végül pedig Eötvös úgy fog feltűnni szemünkben, mint a mostani kor alapvető eszméinek a demokráciának és szociális mozgalmaknak szigorú könyvelője, aki éles szemmel választja el a tartozás és követelelés fontos tételeit.

Talán kissé hosszú volt a bevezetésem. De e soroknak nem az a célja, hogy irodalmi lekszikónok adatait reprodukálja. Azt a pontot igyekezünk megállapítani, ahol nekünk állnunk kell, ha helyes szemmel akarjuk Eötvös munkásságát figyelni és nagy életén művének azon pontjait, melyekre épen nekünk kell saját okulásunk érdekében elsősorban tekintenünk.

Igy közeledünk Eötvös nagyszerű gondolatainak ama csoportjához, melyek friss, ruganyos hajlással úgy közelednek hozzánk, mai emberekhez, mintha a mi időnkben fejlődtek volna: Eötvös társadalmi és politikai szemléletéhez.

EÖTVÖS SZEMLELETE ÁLTALÁNOS EMBERI SZEMPONTBÓL.

Már Gyulai is megjegyezte, hogy Eötvös inkább volt emberi, mint nemzeti. Minden kérdést, melyet vizsgáló szeme felfedezett, mindig a kisebb viszonylatokból a nagyobb mértékbe helyezte át. Ahogy történeteszmélete is mindenkor a legmagasabb, európai szemszögből keletkezett, úgy a gondolatok minden csoportjában nem az önmagában valót, az egyénit nézte, hanem a dolgokat, teljes összefüggésükben. — Ez a jellemző tulajdonsága mindjárt első műveinél tünt ki. Amivel, mint terjedelmesebb és feltűnésteltető munkával lépett be az irodalomba, nem volt tipikusan magyar gyökerű. Vélemény a foghízá javítás ügyében című műve és az utána következő Zsidók emancipációja és még inkább Szegénység Irlandban a legáltalánosabb emberi eszmékbe torkoltnak. Igaz, hogy kiinduló pontjuk a magyar viszonyok vizsgálatában keletkezett. Útjai alkalmával megismerkedett a teljesen elhanyagolt állapotban levő

magyar börtönökkel. A zsidók emancipációjánál a magyarországi zsidóság életéből indult ki és a szegénység Irlandban is szoros összefüggésben van a magyarországi jobbgagyviszonyok vizsgálatával. De azok a konklúziók, melyeket a tényekből kiolvast, általános emberi értékek és érvényesek voltak a világ minden szegletében lejátszódó hasonló eseményekre. — Ilyen szellemben folyt le aktív politikai szereplése is. 1848 előtt a Pesti Hirlap főmunkatársaként az ellenzék közepette külön szigeteket képezett erős, tisztánlátási vágyával és széleskörű fogalmazásával, mindenkor kerülte a kis aktualitások útvesztőit. Ez a szellem nyilatkozott meg Reform című fontos politikai munkájában is, melynek beállítását egy mondattal lehetne a legrövidebben jellemezni: Eötvös sérelemek hangoztatása helyett reformokat követelt. — Nem volt csoda, ha ilyen úton inkább a pillanatnyi népszerűtlenség felé haladt és mások ragadták meg a vezetést. Mert a reform magasabb eszmei kategória, de éppen mivel magasabbrendű, nem népszerű és nem a tömegek mozgató ereje. Míg a sérelem, a kis konkrétságok fájó tüszúrása népszerű és mindenkor hatékonyabb tömegero. — Európai szellemességének csúcsműve az 1848 után, zürichi önkéntes számkivetésében írt munkája: A XIX. század eszméinek befolyása az államra. (Megjegyzendő, tisztult emberi különállása rekesztette ki a szabadságharc aktív lefolyásából is, mert annak ellenére, hogy a forradalom elején kultúzmiszternek tették meg, szigorú elvi álláspontja a parlamenti felelősség kérdésében csakhamar népszerűtlenné tette. Önkéntesen visszavonult a forradalomtól és külföldre ment. Említett hatalmas munkája, ahogy már címe is mutatja, meglint csak a legmagasabb csúcspont nézte, amikor Magyarország földjéről emelte fel szemét és kutatón kereste az összeomlás okait, az új kilátások perspektíváját. Három nagy eszmét tartott a múlt századbeli Európa történelmi mozgatóinak: a szabadság, egyenlőség és a nemzetiség eszméjét. A szabadság minden ember teljes érvényesülési lehetősége. Az egyenlőség az eszköz, mellyel minden ember teljes érvényesülését, azaz szabadságát biztosíthatjuk, a nemzetiség eszméje pedig egyenértékű a népek szabadságával. Itt Eötvös Hegel nyomán haladva az államot is ilyen szabadságra jogosult egyénnek képzelte, de amíg Hegel az egyént az állami egyén akaratainak alávetette, Eötvös az egyént, a maga emberi méltóságában úgy képzelte, mint az állam mellett létező és érvényesülő egyenrangú egység alakját. E hatalmas munkájában írta meg állam és politikai felfogásának teljes vázát. — Vészérelve a demokrácia, de nyíltan kimondotta, a demokrácia nem jelentheti a gyűlöletet bizonyos kiváltságos osztályok iránt, hanem a nemes versenyt. Ehhez a versenyhez szükséges a legteljesebb egyéni szabadság. — Eötvös meglátta az elvek és a praktzis ellentétében rejlő örökös ellentmondást, ahogy ő mondta: más az eszme a harc közepette és más az eredmény elérésénél, ezért az állam életében így akarta az ellentétet áthidalni: lehetetlen az embereket átalakítani, mert az emberi természet örökké egyforma marad. Ezért nem az embereket, hanem az intézményeket kell megváltoztatni. A Gondolatok című munkája végén ezt a változást két irányban tartja szükségesnek: a) olyan intézményeket kell teremteni, ahol az alsó rétegek is befolyást gyakorolnak és b) olyan intézményeket, me-

lyeket a felsőbb rétegek természetüknél fogva nem használhatnak ki. Az ember és a közösség viszonyát pedig a következőkben fejezte ki: mindenki mondja ki mindenkor meggyőződését, de akkor ha többen mást akarnak, ha annak az ellenkezőjét akarják, csatlakozzék a többiek véleményéhez. Belsőleg. Azt hiszem ebben az egyben is megláthatjuk a parlamenti demokrácia és az Eötvösi elgondolás nagy különbségét: a többség akarata ne azért érvényesüljön, mert a többség a kivétel és a kényszerítő eszközök joga, hanem azért, mert a kisebbségben maradt egyesek önként és józan belátással vetik alá magukat a többségi akaratnak. — Könnyű megérteni, hogy ilyen elvek nem lehettek népszerűek és Eötvösnek magas, tisztult erkölcsi felfogása kellett ahhoz, hogy ezt a belső lelki demokráciát megfogalmazza és miként ő, praktikusán kövesse. — A demokrácia, egyéni szabadság és teljes egyenlőség eszméi mellett, melyeket ifjúkori nevelője, Martinovits apát volt társa oltott belé a haladás, a felvilágosodás eszméit hirdette. Állam és társadalmi bölcsenete a liberalizmus tipikus alkotása. Igen, ez igaz, de csak akkor, ha éles határt vonunk az igazi, erkölcsi alapokon nyugvó liberalizmus és a gyakorlatban megnyilvánult elcsenevészedett formája között.

EÖTVÖS LIBERALIZMUSA.

Talán a legjellemzőbben akkor látjuk, milyen nagy volt a szakadék Eötvös elgondolásai és az elgondolások alapján a múlt század végi Magyarországon és általában Európa államaiban megvalósított liberalizmus között, ha a jelenségeket párhuzamosan tekintjük.

A szabadság Eötvösnél: szilárd intézmények biztosította joga az egyes embernek az érvényesülésre. — A gyakorlatban: elmaradtak az alkalmas intézmények és a papíron lefektetett szabadság természetesen egyenlőség egyes osztályok és emberek hegemóniájához vezetett. — Az egyenlőség, Eötvös szerint, gyakorlati keresztülvitelében ugyancsak az olyan intézmények kérdése, melyek éppen azokat védik, akik helyzetüknél és gyengeségüknél fogva az elnyomásnak vannak kitéve. Tudjuk, hogy a liberalizmus praktikus megvalósulásában éppen olyan intézményeket gyártott és támogatott, melyek az erősek védelmére és a gyengék minél hathatósabb kizsákmányolására törekedtek. — A demokrácia Eötvös szerint az egyéni ember akaratának alárendelését jelentette a többséggel szemben, belső, lelki belátást: a gyakorlati szabazási oktrojt és hideg gépszerűséget csinál belőle. — Ami pedig a legjellemzőbb különbség: Eötvös a keresztény polgárosodás jegyében látta az állam jövőendő boldogulását és hogy a kereszténység mit jelentett nála, azt nemcsak a Karthauzi költői igazságaiból tudjuk, hanem gondolataiból is: az erkölcsi élet maximumát jelentette. Pedig éppen a kereszténység eszméjével élt vissza a gyakorlati liberalizmus a legcsúnyábbban: cégérnek használta fel, erkölcsi ellenzőnek, hogy a tömegek ibele ne tekinthessenek az üzemek titkailba és ugyanakkor a szépen megfestett cégér egésze alatt a tettek csúfosan meghazudolták az eszméket. A keresztényi szeretet, az erkölcs kettős morál lett: más volt a vezetők és a kizsákmányolók morálja és más az a morál, melyben a kizsákmányoltakat tartották, hogy helyzet tudatára ne ébredhessenek. — Itt kell megkeresni a gyökerét annak a harcnak is,

melyet a szociáldemokrata, majd a kommunizmus vezetéi, elsősorban Lenin híres vallásellenes művében vezettek a vallás ellen, amikor a narkótikum és félrevezetés címén harcoltak elene. A jóhiszeműek nem a vallás ellen harcoltak, még nem is a vallás gyakorlati megnyilvánulásai ellen, az egyházak ellen, hanem az ellen, amit a liberalizmus saját támogatására cégérnek használt. — Eötvös tragikus lemondással állapítja meg ezt a tényt:

„Azon ellentétet, mely az industrializmus miatt gyakorlatilag követett morál és a keresztény vallás elvei között létezik, nem egyenlítheti ki senki a világon.”

EÖTVÖS ÉS A NEMZET.

Eötvös általános emberi elveiben is közel áll hozzánk. Láthattuk, hogy éppen a demokráciáról hangoztatott felfogása mennyire friss, mennyire modern és ma új ébredés kezdetét jelenthetné. De egyénisége és munkája legközelebb a nemzetiségi nézeteiben áll hozzánk. Itt egy tévedéssel kell leszámolnunk. Akármennyire volt emberi Eötvös, — ahogy ezt már Gyulai is hangoztatta és vele szemben kortársai sokszor hibáztatták, — emberisége nem a nemzeti lét negligálását jelentette, sem közömbösséget. Nála a kettő ideális szintézisben jelentkezett egyszerre. Nem tudott külön viszonylatokban gondolkodni, anélkül, hogy annak európai távlatait ne látta volna, de nem tudott sohasem úgy európeér lenni, hogy közben meg ne látta volna Magyarországnak és nemzetének sajnó kérdéseit. A Falu jegyzője, Magyarország 1514-ben és Nemzetiségi kérdése ennek bizonyító példája.

Eötvös felismerte a nemzeti erő nagy hatását a tömegekre. A XIX. század eszméinél a vezető eszmék között említi. Azt is meglátta, amit most a kisebbségi tudomány fedez fel újból részletesebben és pontosabban: hogyan alakult át a nemzet, mint kulturális erő, szociális, gazdasági és politikai erővé. Amit modern nyelven úgy mondhatnánk: Hogyan alakult át a nemzet német felfogása francia felfogássá. A XIX. század eszméinek befolyása az államra című művében írja: Minden nemzetiségi törekvés alapja: a felsőbbbségi érzete, célja: az uralkodás. És azt is észrevette, ami körül most olyan ádáz vitákat folytatunk: mi a nemzetiségi hovatartozás lényege. Eötvös úgy mondta: a nyelv és a nemzeti öntudat. Ebben a meghatározásban az „és” szó különös, súlyos értelmet nyer. Nem csak a nyelv a nemzet lényege, ahogy az ő korában sokan tévedtek és sokan ma is tévednek. És nem csak az öntudat, melyek a liberalizmus állampolgári viszonylatban annyira kiferdített. Ilyen kisebb tanulmány keretében nem terjeszkedhetnek ki felfogásának részleteire, de egyet ki kell hangsúlyoznom: Eötvös úgy határozta meg tudományosan a nemzeti kérdés minden elemét, hogy azt 60 évi távlatban is mai modern szemmel, legtöbb elvi kijelentésében helyesnek és találónak kell elismernünk. Hisz ennek legszebb bizonyítéka az 1868-tól származó XLIV. számú törvénycikkely, a Nemzetiségi törvény, Deák és Eötvös alkotása. A vezérelvek Eötvös elgondolásai, praktikus részét Deák, a cselekvés embere fogalmazta meg. Felfogása és fogalmazása olyan, hogy mai időkben is sok tekintetben példaképül szolgálhat. Pedig ezt a tör-

vényt akkor hozták, amikor a kisebbség fogalmát nem ismerték és a nemzetiségi törekvések még nem voltak a fejlettség olyan fokán, mint ma. De Eötvös előrelátó zsenialitása megérezte benne a jövő nagy titkait és orvoslási lehetőségeit. Tudjuk, hogy a törvényt nem úgy hajtották végre, ahogyan alkotói elképzelték és tudjuk, hogy a kormánygyakorlat sok mindenben nem követte Eötvös elgondolásait ezen a téren sem. Mert Eötvös szilárd híve volt a nemzeti kultúrák korlátlan fejlődési jogainak és híve volt annak a nézetnek, hogy minden államnak első kötelezettsége, ezeket a jogokat biztosítani.

ESZME ÉS VALÓSÁG.

Az eszmék magasztos hirdetőjének és a gyakorlati valóságok szomorú figyelőjének a tragikus összeütközése éppen ezen a téren volt a legnagyobb.

Eötvös sokszor láthatta, hogy eszméi nem valósulnak meg és akkor is, amikor mások tettekész ereje a teljesülés felé viszi őket, a gyakorlat kontár, töredezett és ellentmondó. Az akadály nem egyéniségekben rejlett, amelyek másokra bízta a praktikus megvalósítást. Mindenkor visszahúzódott, amikor a reális élet kegyetlen vonalat húzott az eszmék szépségén (ahogy a 48-as forradalomból is lemaradt). Az akadály elsősorban súlyos korhibákban rejlett. Mindennek előtt hiányzott az a magyar középréteg, mely elgondolásait diadalra vihetné volna.

Gyulai hiába mondta, hogy „meghalt az ember, de eszméi győztek”. A magyar történelmi fejlődés tragikus vonala más irányt mutatott. Eötvös, a nagyszerű ember, költő, író, publicista és államférfi meghalt és eszméi nem győztek. Tovább éltek, mint az őszi szélben megsárgult fa fonnyadt levelei, erőtllenül, színtelenül, eltűnt erezetükből az a csilllogás, melyet alkotójuk odaképzelt. A magyar történelmi fejlődés elsikkasztotta Eötvös elveit. Talán most, amikor új szemmel és szomorú tapasztalatokkal nézhetünk a múltba, jobban értjük meg Eötvös igazi szándékát. Eötvös igazságai új renasszánszra várnak és én hiszek abban, hogy az ártértékelés folyamata ott, annál az ifjúságnál fog kezdődni, mely mélyebben, európaiabban és belső igazi magyarsággal fogja kutató szemét örökbecsű művei felé emelni.

AZ ÚJ ITÁLIA

A fasizmus Olaszországban immár elég régi ahhoz, hogy megszoktnak és normálisnak számíthasson. Mégis, ahányszor szóba kerül, bizonytalan mozgást, titokzatos távolságokat nyit meg a képzeletben. Ez a reakció a fasizmus ujdonságának szól; kortársai vagyunk az új olasz rendszer születésének: s a jelen történelme állandóan telve van izgalommal, feszültséggel — akármilyen nyugalom és rendszeresség váltotta is föl a kezdet forradalmi földrengését. Ilyen már a kortárs magatartása az élet eseményeivel szemben. Nemzedékeknek kellett elmulni, hogy teljesen lecsituljon a történelmi esemény zaja és zavara. Villágraszóló változás érte az olasz nemzetet, mikor 1922 október 28-án a Marcia su Roma napján Benito Mussolini kezébe vette Róma örökösseinek vezetését. Vezért, vezetőt, ducét kapott az olasz nemzet, ebben rejlik a fasizmus jelentősége. Mert vezetőtlen és vezérnélküli volt az Apennin-félsziget népe...

DOLCE FAR NIENTE.

Itália politikai egysége csak a múlt század második felében valószul meg. Kegyetlen nyolcvanéves küzdelem előzte meg az Unita Italia megszületését. Az olasz nép a nemzeti idealizmus bámulatos példaképét szolgáltatta a hosszú harc alatt, és az olasz szabadságharc — Garibaldi nimbuszától övezve, — az újkori világtörténet legszebb fejezetei közé került. De az ifjú olasz egység távol maradt attól, hogy megfeleljen a hozzáfűzött hazafiúi vágyaknak. Az olasz nép új államában nem találta helyét: sem otthon, sem a nemzetek világszínpadján. Az elért „egység” nem adott erőt a nemzetnek és szervezetlenül tengődött. Általános levertség és tehetetlenség nehezedett az olasz földre s Olaszország a „dolce far niente” — az édes semmittevés hazája maradt: kívülről talán idillikus, de belülről tragikus. A parlamentarizmus tehetetlennek bizonyult és képtelen volt a legszerényebb szociális reformok véghezvitelére is. A rendőri és katonai hatalom még a brigantik garázdálkodását sem tudta megfékezni. Laza volt a jogbiztonság, a közigazgatás, siralmas az ipar, kereskedelem, vagy népművelés. Gladstone az „iskolanélküli” országnak keresztelte el Itáliát s valóban a civilizáció szinte gyereklépőben járt: 1871-ben majdnem háromnegyede a lakosságnak analfábéta volt. A bérek hallatlanul alacsonyok és a munkanélküliség óriási arányokat ölt. Évente néptömegek vándorolnak ki az ősi hazából, hogy tengerentúli tengessék tovább szerény, igénytelen életüket.

Az áldatlan belső viszonyok okozták, hogy az olasz nép lelke meg hasonlott és erőtlennül terült el a szép földön, melynek csodáiban csak az idegenek gyönyörködtek. Az elégedetlenség beteges önmarcangolásba fulladt: érezték, látták a hibákat, de változtatni rajtuk senki se tudott. Az otthon tünetetlenné vált és kiálthatatlanná. A jó és szép

csak messziről integetett az olasz lélek felé. Így alakul ki a múlt századi utolsó negyedében az olasz tudatban a kritikanélküli idegenrajongás. Az idegen szokások, berendezések, erkölcsök mértéknélküli csodálást váltottak ki. Benedetto Croce „Olaszország története” című művében megemlíti, hogy ez az „idegenrajongás” főképpen Németországnak szólt. Ez Croce szerint azzal magyarázható, hogy 1866-ban az olaszok és németek együtt harcoltak a gyűlölt Habsburg-uralom ellen, s a németeknek lám sikerült... 1870 a német nép történetében a felkelés pályáját nyitotta meg, míg Olaszországban a „szabadság” nem termelt gyümölcsöt... Kishitűség, az alacsonyrendűség érzései kötötték guzsba az akaratot. A természettudományos gondolkodás a tűző nap ernyesztő hatásában kereszte a nemzeti esettség magyarázatát. Az antiklerikálisok a katolicizmus „béklyóiban” keresték a hibát. A szociológusok és etnológusok a latin népek dekadenciájáról zengtek iméla és beletörődő szöveget... S ha ilyen lesújtó volt a nemzet véleménye önmagáról, mi volt várható a külföldtől? Ekkor terjed el az olasz katonai erő lefitymálásának is a divatja. De ha a külföldi kritikus le is nézte az olasz állam politikai erejét, hódolattal tonpant meg az olasz föld kultúrája előtt. A szegénységben vergődő hazai nép viszont még saját kultúrájának sem kegyelmezett. Az önmarcangolás annyira elborította tekintetét, hogy művészete, irodalma, tudománya iránt is hideg és érzéketlen maradt. Mily borzasztó kór pusztította ezt a népet, melynek földjén az európai kultúra bölcsője ringott!

A liberális demokrácia teljes csődöt mondott Olaszországban. Milyen volt ez a demokrácia? „Néपालomnak” alig nevezhető. A választójog csak írni- és olvasni tudókat illette meg — mikor a nép háromnegyede analfabéta volt... Csak 1913-ban, a tripoliszi háborúban jutalmul, a munkások és parasztok hősi magatartásáért adományozták az általános választójogot. De ez sem változtatta meg a nép véleményét a liberális államról. Teljes közömbösség uralkodott az állammal szemben, szunnyadva mélységes megvetés és gyűlölet is izzott iránta a lelkekben. Az olasz ember nem is érzett bizalmat, ragaszkodást egy bizonyos rendszer, személy vagy eszme iránt; teljes letargiában és káoszban él a századforduló idején az olasz társadalom. De a múltban sem fejlődött ki benne a vezetők hagyományos tisztelete, mint a monarchiák dinasztikus világában. A múlt század derekán még hat uralkodóház osztozik Olaszország hatalmas fölött, a nép egyiket sem szereti, egyiket sem érzi magáénak. Lélekben egyiknek sem veti alá magát és mikor egyetlen uralkodó kerül az egyesített olasz királyság trónjára, a nép nem veszi tudomásul urát s éppoly gazdátlanul lödörög, mint annak előtte. Még az olasz monarchia legjelentősebb tudományos védelmezője, Gaetano Mosca is, nem „jónak” tartja a monarchiát, csak éppen „kevésbé rossznak”... De az olaszok nem is igen foglalkoztak vele, hogy mi jó számukra s mi nem; a gondolatok és érzések elhanyagolt rendetlenségében az elmélkedő eszmélésre alig volt alkalom és példa.

Ilyen helyzetrajz után logikusan bontakozik ki a folytatás: hogy az akaratnélküliség és vezetetlenség rendetlenségében csak az akarat és vezető teremthetett rendet. Az akaratot és vezetőt a fasizmus jövetele jelentette. Pedig a világháború befejeztével fáradtság és fásultság lepté el Itáliát; ki gondolhatta, hogy közeledik a nép újjászületése? De

jelen kellett lenni a lappangó forradalomnak: az évtizedes hallgatás kellett, hogy megérleljen valamit, mert a fasizmus sem született máról holnapra, csak föllépése és hódítása volt hirtelen, mint a villámé. Ma még ki sem nyomozható pontosan, hogy hol jelenik meg egy-egy kifejezés, amely magában hordja már az új Itália előszelét. Carducci, D'Annunzio, Marinetti — amennyire újak és szokatlanak — már a fasizmus előzményeihez tartoznak... 1920 szeptemberében a nemzetközi láz elragadta az olasz munkásságot is és „Evviva Lenin” hangulatban orosz hatás alatt proletárforradalmat rögtönöztek. De ebben nem volt semmi meggyőződés: legfőljebb azt bizonyította, hogy az olasz nép immár gyulékony. Csak más láng fogja kilobbantani belőle a szunnyadó erőket. Az internacionális eszme nem adhatott életet az olasz nemzetnek, amely egy korszakon keresztül önmagába süllyedteni várt és érlelődött: ezt a népet csak az önmagára talált belső nemzeti erő lendíthette ki. 1920 december utolsó napján indult el a lavína: önkéntes rajok D'Annunzio vezérletével megszállják Fiumét, melyet a békérről tárgyalók vonakodnak Olaszországhoz csatolni. A szikra pattant: a nép akarata kitört, ellenkezett és cselekedett. Nem vezényszóra, de önkéntes indulatban. És ekkor Giolitti miniszterelnök az antant nyomására kiűrtette az olasz nép akaratából elfoglalt Fiumét... A kormány ezzel halálosan elvesztette a játszámát. A felzúdult nép a kormányt elutasító vezér mögé sorakozik: Benito Mussolini az olasz nép akaratának végrehajtójává válik. Az ifjúság viharzó lelkesedése emeli a nép vezérét az ország élére. A marxizmussal átítatott munkásság nem véggezhetette el az esedékes olasz forradalmat, melynek a nép diadalmas átalakulásához kellett vezetni. Az ifjúság tiszta és használatlan lelkeségének kellett vállára kapni az új Itália eszméi és hatalmi megvalósítóját: a ducét! Ma is a fiatalság tartja a fasiszta állam pilléreit: sehol annyi fiatalember felelős vezető helyen nem található, mint a mai Olaszországban. De ez szimbólum is: az új kezdet és korszak kifejezője, melybe a megifjodott olasz nép a fasiszta eszmélés útján lépett. Így bontakozik a nép egykedvű közönyéből az új életigenlés, az olasz nemzet akaratának születése. De hogyan fér meg egymással a „nép-akarát” és a fasiszta rezsim, amely tudvalevőleg szélsőséges diktatúrát űz?

DEMOCRAZIA FASCISTA.

— Itt van az ideje annak, hogy Európa megállapítsa, hogy a fasizmus és demokrácia nem antitézis és nem összeegyeztethető. Ha van ország, ahol a demokrácia valódi lényege megvalósult, akkor ez a fasiszta Olaszország! — Ezeket mondta Mussolini múlt év november 1-én a milánói Piazza del Duomo mikrofonja előtt.

Paradoxonnal lehetne meghatározni ezt az olasz demokráciát: a fasizmus Olaszországban kiirtotta a demokráciát a demokrácia érdekében... — Ha a demokrácia alatt sajtószabadságot értünk — Olaszországban nincsen demokrácia. Mert az olasz újságok unalomig szolgálják a fasizmust; igazán nem érdekfeszítő az olasz lapok olvasása. Csak olyasmiről számolnak be, ami föltétlenül dicsőíti a fasiszta Itáliát: erejét, igazságát lobogtatják meg ékeesszólóan napról-napra. A duce kultuszáról az is meggyőződhet, aki nem olvas olasz lapokat. Elég ha

bemegy az ember a kávéházba, föllapozza az *Illustrazione Italiana*-ét és megszámlolja, hány ízben, hányféle nagyságban szerepel a képek közt (Mussolini parancsoló, markáns, titáni alakja és arca. — Ha a demokrácia alatt parlamentárizmust értünk, — Olaszországban nincsen demokrácia. Mert a fasiszta kormányzás nem függ semmiféle parlamenttől, erőszakkal elnyomta a jelentkező kisebbséget, vagy ellenzékét. — Ebből Mussolini maga sem csinált soha titkot. Ne gondoljuk egy pillanatra se, hogy a fasiszta Itália talán elrejtj azokat a vádakat, melyekkel ellenségei illetik. Ő nem, éppen ezt kell elsőnek értenünk, ha az olasz demokrácia közelébe kívánunk férközni.

A fasizmus kétségbe vonja azt, hogy a demokrácia (ahogy általában értelmezzük) minden esetben a demokrácia céljait: a nép javát, szabadságát szolgálja. Ezt a kételkedést nem is Mussolini találta föl. Ezzel a kérdéssel világosszerre foglalkoztak és foglalkoznak. De Mussolini volt az első, aki — hogy úgy mondjuk — keresztül vitte a demokrácia „reformját”.

Mussolini egyik alapvető gondolata, hogy az emberek immár belefáradtak a politikai szabadságba (ami az elmúlt század nagy eseménye volt), a parlamentáris rendszer pedig (melynek a XIX. században meg volt a maga haszna), ma már nem képes arra, hogy megfeleljen a szükségleteknek. Szigorúan meg kell alapozni a rend, fegyelem, tekintély elveit, mert ezek nélkül az emberi társadalmak a káosz és szerteújlás felé haladnak. Mussolini egyik beszédében a következőket fejtette ki: a fasizmus az állam parlamentj és választási elfajzásai ellen küzd; erős államhatalom szükségét hangsúlyoztatja, de sohasem gondolt arra, hogy a demokrata-liberális állam romjain rendőrállamot építsen meg. Ellenkezőleg: a fasizmus tekintélyen alapuló kormányzást akar megvalósítani, melynek alapjai a tömegekben vannak és amely közel áll a tömegekhez.

Mi a demokrácia? Klasszikus fogalmazás szerint: a nép uralma a népiért. Így fejezi ezt ki a csehszlovák köztársaság alkotmánylevele is. A fasizmus se különbözik céljaiban a klasszikus demokrácia elveitől. De mindeneisetre különbözik eszközeiben. Hiszen elnyomta a szabad véleménynyilvánítás jogát, a sajtót, és a parlamentet — csupa par excellence demokratikus elemet. Most arról van szó: lehet-e demokráciáról beszélni ott, ahol annak megszokott kritériumai hiányoznak? Mussolini szerint igen. Mert a demokrácia nem teória, hanem gyakorlat. Nem a teoretikusok döntenek el, hogy mi a demokrácia, hanem maga a nép, a nemzet, mely érzi, hogy minő demokrácia felel meg neki a legjobban. Mussolini szerint a demokrácia nem abszolútum, nem dogma, nem forma, nem uniformis, amibe egyformán bele lehet bujtatni az amerikai yankeet, a délafrikai négert és az európai olaszt. A demokráciának relatív értelme van. Demokrácia csak abban az államban lehet jelen, ahol a hatalom a nép megelégedését, helyeslését váltja ki és javát szolgálja. Ezt nem lehet egyforma utakon elérni. Ahány nép, annyiféle a temperamentum és a szükség, ahány nép, annyiféleképpen alakulnak a körülmények és feladatok, melyekhez alkalmazkodnia kell annak, aki a nép nevében és a nép javára akar kormányozni.

A fasizmus — Mussolini szerint — ezekkel a gondolatokkal a demokrácia fejlődésének új fejezetét nyitotta meg. A „dogmatikus” demokrácia helyét elfoglalhatja most már a „praktikus” demokrácia.

Eszerint: a demokrácia nem lehet nemzetközi megegyezés tárgya, hanem szuverén, autonóm ügye minden egyes nemzetnek. Mussolini különben is ellene van mindenféle „internacionalizmusnak”, ami — úgy mond — az egész gyöngye nemzetek monopóliuma (amelyek csak az internacionalizmus segítségével boldogulhatnak), vagy az egészen erős nemzeteké (amelyek az internacionalizmus dallamaira másokat táncoltathatnak). Az olasz demokrácia a nemzeti karaktert ismeri el legelső tényezőnek. Ezek szerint lehet angol, francia, amerikai, csehszlovák, német, magyar, olasz stb. demokrácia. De ez nem jelenti azt, hogy az amerikai demokrácia hajszálra egyezzen az olasz demokráciáival és hogy általában minden demokráciát egy kaptafára szabjanak. Nem. Senki se üsse bele orrát felebarátja demokráciájába. Seperjen mindenki a saját ajtaja előtt. Teremtsen mindenki olyan demokráciát saját államában, saját nemzetének, hogy az az állam népének, érdekeinek a polgárok szükségletének, mentalitásának a legnagyobb mértékben megfeleljen.

Aki Olaszországban jár — legyen akármilyen ellensége is a fasiszmusnak — kénytelen elismerni, hogy az olasz demokrácia (ahogy rezsimjét Mussolini nevezi) megfelel az olasz népnek. A középkor óta forrt az olasz lélekben a testvérháború mérge. A testvéreket összefogó állam sose volt elég erős kötéllék. A városok, a nemzetségek, politikai szekták egymással ellentéző gyilkos küzdelmei „ápolták” az egyenletlenség tradícióit. Az olasz ember előtt az állam fogalma és tekintélye mélyre süllyedt. Bizalmatlanság élt iránta a szívekben. Megvetették az államot és mindenért átkozták — paraszt, polgár egyaránt. Szidták az államot a jégeső, a szárazság, a vasútiszerencsétlenség miatt. És jött a nagy élmény: az erős állam, Mussolini állama, amely törődik, gondoskodik, rendet teremt, fegyelmez és bizalmat, biztonságot önt a szívekbe. Micsoda újdonság ez az olasz ember előtt, aki magára volt hagyatva, küzködött, nélkülözött, összeesküdött, harcolt és sohase érezhette magát a titkon áhított oltalom alatt. Itt van a pszichológiai alapja annak a lelkesedésnek és rajongásnak, amellyel az olasz nép Mussolinit — az erős olasz állam alapítóját megajándékozta. Fegyelmezett, munkaszerető népet formált Mussolini az olaszokból. A rendetlenségéről és henyéléséről világhíres nép egészen új világot fedezett föl a munkában és fegyelemben. Az új életforma tetszett az olasz népnek. A duce, mint a nép fia hajszálpontossággal tudta és érezte, hogy mire van szüksége az olaszoknak. Azt adta nekik, ami öneki is hiányzott valamikor. Mert Benito Mussolini is végigtengődte az olasz nép, kusza sorsát. A mai olasz ember előtt a római múlt mélységéből tör ki a duca hangja, mikor ezeket mondja: „Összhangba kell hozni a régit az újjal, azt, ami szent és erős hagyományként maradt ráink a múltból is azt, amit szent és erős eszményként hordoz kimeríthetetlen ölében a jövő.”

Diktatúra indította el az új olasz állam motorát, diktátor ül a volánnál, de a hajtóerőt kétségtelenül a nép akarata szolgáltatja. Mussolini így gondolkozhatik: demokratikusnak nevezheti magát az a kormány, melyet szívet-lélekkel támogat az állam népe. Mussolini fogyatékosnak látta a parlamentáris demokráciát és az olasz viszonyokhoz mértén megreformálta. Az olasz nép helyeselte a reformot.

ITALIANITÁ

A fasizmus az európai forradalom olasz eredménye. De ahogy a világirodalom az egyes nemzetek legkitünőbb és legsajátosabb műveiből tevődik össze s a csúcsteljesítmények ideális magasságban találkoznak és egygyéforrnak — úgy a fasizmus is, mint egy nemzet reprezentatív kifejezése, vonatkozásba kerül az általános emberi értékekkel és magas, független humanitárius jelleggel bír. A fasizmus felelet az életre, akarat és megvalósítás: alkotás, mozgás, erő. Eredményt csinol ki a létből és föltismeri, fokozza az emberi képesség elemeit. A káoszt uralni kell és erre való az akarat. Az akaratnak óriási jelentősége van a fasizmus filozófiájában. Giovanni Gentile a fasizmus vezető filozófusa így ír az akaratról: „Akarat nélkül az egyén és a népek életében minden hiábavaló. Az akarat hasznossá tesz mindent és mindent érvényre tud juttatni. Az akarat öntudatot jelent, jellemet, erős és energikus egyéniséget, a legnagyobb mű, amit az államférfiú nagyra-vágyása egyáltalán alkothat.” A schoppenhaueri („Wille”) és nietzschéi („Wille zur Macht”) filozófia reminiscenciái érezhetők a fasiszta „akarat” eszméjében. Vagy Giuseppe Mazzini igéjére gondolhatunk, melyet a fasizmus is annyiszor emleget: „Pensiero ed Azione” — Gondolat és Cselekvés... De a fasizmus nem teória és lényege nem a bölcsészetben keresendő: a fasizmus valóságot jelent, valóságot a maga kegyetlenségében és tekintetnélküliségében. Nem menekül az értelmi rendezés távoltságába és nem is akar végső rendet teremteni, amelyben minden helyére kerülne és mozdulatlanságra lenne kárhoztatva. Nem is ismeri el a befejezettséget és állandóságot. Harcnak, örökös harcnak érzi az életet és nem vonakodik a harcbalépés előtt, sőt, kívánja. Nem pacifista, nem hisz az „örök békében”, hanem vállalja a kikerülhetetlen tusakodást és levonja belőle a hasznothajtó konzekvenciát. Gentile szavai szerint: Ibe kellett lépni a háborúba, hogy a nemzet a vérben összeforrjon, mert semmi se forraszthatja úgy össze a nemzetet, mint a háború...

A nyugtalan mozgás és cselekvés határtalan dimenziókat nyit meg a nemzet életében, a fasizmus átöleli a múltat és a jövőt, misztikus messzeségekig vágat el, mert annyira rásujt a jelenre, hogy kipattan belőle minden, ami volt és ami lehet. Midőn hatalmas lélegzettel a duce tüdejébe szívja népe sorsát, ilyen szavakkal rázza föl millióit: „Róma a mi elindulásunk és Róma a mi végső állomásunk, a mi eszménk, a mi mítoszunk. A római Itáliáról álmodunk, amely okos, mozgékony, erős és fegyelmezett. A fasizmusban Róma halhatatlan szelleme éled újra; római a mi jelvényünk, római a mi harcunk, római a mi bátorságunk és római a mi hitünk!” Ez a Róma-gondolat az alapja a fasizmus nemzeti potenciájának, ez magábaszív minden értéket, amit az olasz nép évezredes története kitermelt. Eleven hisztorizmus fűti, amely szentnek érzi a múltat, a tradíciót, harcol a „modern” világ ellen, amely dekadens és nem érzi a múltból táplálkozó jelen heroizmusát. (Evola: „Rivolta contro il mondo moderno.”) Túl időn és téren áll Itália, mert tartalma és értelme: az „italianitás” (italianità) halhatatlanságot biztosít számára.

A nemzeti értékek megbecsülése készítette Mussolinit (a politikus éber tapintata és éleslátása mellett arra is, hogy a fasizmussal össz-

hangba hozza a monarchiát és a pápaságot. A királlyal való békés megegyezés a fasizmus indulásakor felbecsülhetetlen jelentőséggel bírt. Ezzel szerelte le a monarchisták jelentékeny táborát és a polgári osztály, nemesség illetően megnyerésével meghódította a művelt rétegek zömét. De maga a király, III. Viktor Emanuelenek is nagy érdeme, hogy idejében átlátta a helyzetet és nem ellenszegült, midőn a parlament helyett Mussolini ragadta magához az ország vezetését. A király akadályozta meg a Marcia su Roma napján az ostromállapot kihirdetését. A király a diktátor cinkosa lett... — írja Roberto Michels a mai Itáliáról szóló könyvében. A fasizmus lényegéből adódott a pápával történt kiegyezés is. A fasizmus, amely óvva őrzi a nemzet összes szellemi és lelki kincsét nem élhetett haragban a keresztény egyház fejével, hiszen az olasz vallásossága oly mély és történelmi valóságú, mint maga az italianitás eszméje. A katolicizmus nélkül nincs is Róma-gondolat! Mussolini maga lelkesen hangoztatta a vallási élet szépségét és szoros összefüggését a nemzet életével. A duce uralomrajutása után tartott első beszédét azzal kezdte, hogy a Mindenható áldását kérte... A fasiszta politika barátságos magatartása az egyházzal nyilvánvalóvá vált. Mégis, a megegyezés nem ment olyan simán, mint a monarchiával.

A király Mussolini diktatúrájának elfogadásával úgy érezte, hogy megmentheti mindazt, ami még menthető... De az egyház és állam közt a múltból kifolyólag súlyos surlódási alkalmak maradtak. Az állam és egyház szuverenitása ütközött meg egymással. Egyházi körökben Mussolini közeledő szándéka azt az aggodalmat keltette, hogy a fasizmus az egyházat csak saját céljainak szolgálatába kívánja állítani. És hogy a kibékülés mégis megtörténhetett az úgyszólván a pápa és a duce személyes érdemének tekinthető. De a fasizmus légkörében ebben semmi rendkívüli sem található. Mert nem fűződik-e egyetlen személyhez, Benito Mussolinéhoz az átalakulás csodája, amelyen az olasz nép keresztült? A fasizmus tanítása szerint a duce testesíti meg a nemzet minden politikai és erkölcsi erejét. (Machiavelli gondolata ez az elhivatott Vezérről.) A nemzet nem is jöhet létre, míg nincs jelen a hatalom, amely államot alkothat számára. Mert a fasizmus szerint „nem a nemzet szüli az államot” — ahogy a XIX. századi bölcsessége tanította, hanem éppen fordítva: „az állam hozza létre a nemzetet.”

De ne felejtjük el, hogy a fasiszta állam és élén a duce, valamint a kevesek: az elit uralma — mind csak eszköz az „italianitás”, az itáliai géniusz szolgálatában. A diktatúra és az oligarchia nem önmagáért jó és szükséges, hanem azért, hogy megőrizhessék a nemzeti kollektívizmussal értékeit. Az élet célja nem a materiális elégedettség elérése: a fasizmus tagadja a bolsevizmus materiális-pozitivisták fogalmait, amelyek a vegetatív élet szűk határai közt mozognak. A fasizmus „italianitása” szellemi értelmet lát az ember életében: a földi élet kötelességgel és felelősséggel jár. De a szükséges fegyelem nem taszít rabszolgaságba: csak az anarchikus és bomlasztó elemeket köti meg, hogy annál szabadabban nyilhanjon meg az élet igazabb és szebb áradása. Szebb élet és jobb emberek legyenek a földön: ez az itáliai humanitás: kultúra-örzés és kultúra-teremtés. Nemesebb célja legyen az életnek, az energiák ne őrldőjenek föl a szociális marakodás sötét anyá-

gloriájában. Isten, Róma, Európa teljenek meg klasszikus tartalommal és platonikus szépséggel!

Ilyenek a legvégső célok is ezekben már Róma missziós tudata lép eléink. Az italianitás immár humanizmussá válik, ehhez mindkinek köze van. Mert lehet-e élni Róma és az olasz föld tudomása nélkül? Az antik világ, Dante és Petrarca, a renaissance hívja a szellemet és ébreszti az embert. „Hatalmas dolog, hogy a mai világban a nagy antik lélek felújulása egyáltalán lehetséges” — mondja Keyserling. S valóban, az új Itália „italianitása” ujulást hirdet, a lélek megújíthatóságát, amelyben része lehet mindenkinek, aki hisz az emberi kultúra erejében és hívatásában.

VÁJLOK SÁNDOR:

PETŐFI ÉS A CSEH IRODALOM*)

A cseh írók Petőfi munkáihoz a német irodalmon át jutottak; a magyar nyelvet és irodalmat nem ismerték és így a költőt eredetiben nem olvashatták. A német fordítások már Petőfi életében megkezdődtek; halála után azonban oly nagy mértékben szaporodtak el, hogy nemcsak a német, hanem más népek szellemi harcosait is figyelmeztethették Petőfire, az európai irodalom új értékére. A cseh irodalmat is ez a hullám mozdította meg, a költő német fogadtatása az irodalmi kritikában, az új és az aktuális mondanivaló. A bécsi Sonntagsblätter, Szarvady és Hartmann voltak Petőfi közvetítői a csehek felé.

Az első cseh Petőfi-fordítás 1854-ben jelent meg, tehát 7 évvel a szlovák fordítás előtt. A fordított vers, megjelenési helye és a minta, adatszerű következtességgel megfelel a fent vázolt követelményeknek. Lenau nyomán az európai emberben a magyarságról és annak költészetéről a név említésekor azonnal a puszták képe ötlött fel, a szilaj erő, a kezdetleges társadalmi viszonyok — röviden az egzotikum. Az első fordítás is ebből a témakörből kerül ki: a „Megy a juhász számaron” (Ovčák), amely később jelentős népszerűsége telt szert a cseh íróknál. Hárman is lefordították. Ezt a fordítást A. Katz végezte németből, Petőfi első cseh fordítója.

A magyar irodalomnak és Petőfinek első rendszeres propagálója A. Müller volt a múlt század ötvenes éveinek végén. A közhangulat, amelyben dolgozott, kedvező volt. A korabeli cseh lapokban minduntalan magyar vonatkozású cikkekkal találkozunk (A juhász, A csikó, A puszták stb.), Božena Němcová, a „Nagyanyó” népszerű írója pedig cikksorozatot közöl a magyar életről és Balassa-Gyarmatról 1858-ban. Elszórtan fordítások is akadnak Garay, Jósika munkáiból és Kisfaludy Károly balladáiból, amelyek különösen kedveltek voltak.

*) Részlet „Petőfi a cseh és szlovák irodalomban” címen készülő munkából.

Müller ezekkel az ötletszerű jelenségekkel szemben kritikailag dolgozott és a magyar irodalomból hű keresztmetszetet akart adni a cseh írók számára. 1859-ben „korabeli magyar költészet” címen fordításokat közöl a legelölkelőbb cseh folyóiratban (Časopis Českého Musea) Vachot Sándortól (Az árvafiu) Eötvös Józseftől (A megfagyott gyermek), Kisfaludy Károlytól (Karácsonyi éj) és Petőfi Sándortól (Boldog éj, Boldogtalan voltam).

Ugyanabban az évben még két Petőfi-fordítás jelenik meg. Az egyik szerelmi népdal: „Fa leszék” (Chci byt stromem), a másik bordal: „Különben én becsüllek, óh pohár!” (Vážim si tebe, sklenko mál) Ezeket Neruda János fordította és közölte le nagypublicitású lapjában (Obrazy života — Életképek). Neruda e két vers sikere után átdolgozott még három újabb verset: a „Fürdik a holdvilág” címűt, (Loupežník — rabló), a „Pál mester”-t (Pán Pavel — Pál úr) és a „Piroslik már a fákon a levél” kezdetűt (Betyár).

Éz a kezdetben lefordított 8 vers, Petőfi első korszakából való. Képvisele van benne a népies szerelmi dal, a pusztai romantika, genre-kép, bordal, tehát itt is olyan jelenségekkel állunk szemben mint a szlovák fordításoknál, ahol megjegyeztük, hogy a fordítók az igazi Petőfit nem látták meg. A népies külső, a bohémság és részegség jelentette-nek a költőt, nem a J u h a, vagy a F e l h ő k utáni korszak. A cseh irodalomban azonban ez csak kezdeti jelenség, mely a fordítások során kiigazítódik. A cseh fordítók az igazi értékeket is meglátták később és elsősorban ezek szépségeit tárták az olvasó elé. 1854-től, vagyis az első fordításból a háború előtti időig Petőfi jelentette neki a magyar irodalmat. Ez idő alatt a magyar költő szokatlanul erős népszerűsége tette szert.

A hatvanas években már cseh epigonjai is vannak Petőfinek. 1860-ban a Lumír Schwartz Ferenc „Pusztán” című versét közli (Na pustě), amelynek minden sorában Petőfi reminiscencia van. Ugyancsak hatása alá kerül Čidlinský is, nem szólva azokról, akiket magyarság-láz fogott el és beutazták az akkori Magyarországot. A cseh epigonokról érdekes Bujnáknak az a megjegyzése, hogy a magyarokhoz hasonlóan csak a „kelmeiséget”, a külső népiességet utánozták. A cseh epigonok épp olyan szeretettel emlegetik Petőfi „póriás” elemeit (bor — pusztá — beiyár — pandúr), mint a magyarok.

Petőfinek legnagyobb cseh tisztelője Neruda János volt. (1834—1891), az új cseh irodalmi irány vezetője.) Köre a „Máj” volt az első lépés az irodalmi forradalom felé, amikor mesterének nevezte Byron cseh követőjét, Máchát. Sok támadás és megvetés ellenére is öntudatosan hirdette az elszakadást az előző irodalmi stílus szűk horizontjától, büszke volt kozmopolita elveire és megatartására. „A európai irodalom álláspontja az én álláspontom. Modernül írok, azaz igazat, ... egyenesen megmondom, amit gondolok és amit ézek.”

Irodalom-szervezői munkássága mellett a cseh realizmus megalapítójának tekintik. Költői munkásságát is sokáig kizárólag realista novellái és nagyszámú tárcái alapján ítélték meg, míg versei „száraz realizmusuk” és racionális stílusuk miatt az esztetikuskok előtt sem voltak kedveltek. A cseh irodalom legtermékenyebb írói közé tartozott. Nagyszámú eredeti munkái mellett sokat fordított Európa csaknem minden irodalmából.

Petőfit Müllernek már ismertetett kevés fordításából ismerte meg. Pražák szerint²⁾ a versek elolvasása olyan ellenálhatalan erőt gyakorolt rá, hogy lelki kényszerből meg kellett ismernie Petőfi egész költészetét és életét. Magyarul

természetesen ő sem tudott, így hát a német fordításokra és életrajzokra volt utalva.

Megismerése elhatározó jellegű volt rája, úgy annyira, hogy élete végéig megmaradt a költő legfanatikusabb rajongójának. E lelkesedés háttérében első sorban költészetének megértése volt, azonban nem kis mértékben járult tartósságához az, hogy természetükben, jellemükben és életükben sok rokonvonás van. Alapvetően fontos, hogy mindketten demokratikus gondolkodásuk és az egyenlőségnek nemcsak elméleti hívei, hanem megvalósítói is. A jellemző mozzanatok megdöbbenően egyeznek származásukat érintő kijelentéseiknél: Neruda büszke volt proletár származására, Petőfi arra, hogy kunyhóban született. Határozott öntudat jellemzi mindkettőt; tudatában vannak irodalmi szerepüknek és jelentőségüknek. Petőfi a népet akarta uralkodóvá tenni a költészetben és működésének alapja a népi politika gondolata volt. Neruda szintén a népet fedezte fel, csakhogy már nem néprajzi, hanem szociálpolitikai értelemben.

A két költő egyaránt kérlelhetetlen hitvallója és harcosa volt az igazságnak és ezt nem áldozta fel semmiféle érdeknek. Petőfinek emiatt sok baja volt a társadalommal és a sajtóval, Nerudának szintén. A magyar költőnek „a sors bölcsőjébe tette az őszinteséget” és Petőfi himezés-hámozás nélkül mondott meg mindent. Neruda életelve, amelyet fenntebb idéztünk, más szavakkal ugyanezt jelenti. Ő sem tudott megalkudni és gyáván avagy okosan hátrálni.

A demokratikus gondolkodás és igazságszeretet mellett a szabadságrajongás a harmadik alapvető közös vonás náluk. Neruda annyira csodálta Petőfi szabad, semmi konvencióval nem korlátolt életét, a nyomorúságosat, hogy költői ideálnak tisztelte. Legnagyobb álma pedig az volt, hogy hősi halállal hallhasson meg a szabadságért, mint Petőfi.³⁾

A kellő összehasonlító kutatás híján még nem lehet megállapítani, hogy a három eszmekörben mit vett át Neruda Petőfítől, mi volt saját lelki diszpozíciója és mi volt az európai szellemi mozgalmak hatása. Ez utóbbi különösen fontos szerepet játszhatik abban, hogy annyira meglepő és feltűnő a gondolati találkozásuk. Sokat kaphattak pl. Heine-től. Petőfi Heine költeményeit magával hordta, Heine bámulata közismert. Neruda úgy ismerte, mint ábécét. Kedvelt francia költők is megegyeztek. A magyaros tárgy első élményeit Neruda Lenautól kapta, akit Petőfi is olvasott.

Neruda kilenc verset fordított le. Fordításai alapján, ha csak ebből következtetnénk, azt látjuk, hogy őt is a külső népiesség érdekelte, az egzotikum, a romantika azaz a népköltő. Mind a kilenc vers Petőfi első korszakából való és csak egy-kettő vehető Petőfi jobb költeményei közé: *Lopott ló* (Ukradený kůň), *Megy a juhász számaron* (Ovčák), *Fönséges éj* (O krásna noc), *Pál mester* (Pán Pavel), *Piroslik már a fákon a levél* (Betyár), *Fürdik a holdvilág* (Lopežník), *Farkas-kaland* (Dobrodružství vlka), *Pusztai találkozás* (Setkání na pustě) és *Halálom* (sen smrti).

Neruda a fordításokat „Magyarországi románcok” (Románce z Uher) cím alatt adta ki, amiből azt következtethetjük, hogy ezzel nem Petőfit, hanem a magyar életet akarta bemutatni. A versek címét is ennek megfelelően változtatja meg a „Piroslik már” helyett „Betyár”, a „Fürdik a holdvilág” helyett „Rabló”, hogy az életformák szügeráló megnevezésével hasson. Hemzseg bennük ugyanis az egzotikus história: lölopás, — betyár, — puszta, — juhász, —

puszta, zsvány, nemtörődömség a gazdasági dolgokkal szemben betyár-pásztor-ellentét, lovagias haramia, aki a szép női utastól még csak csókot sem kér, ha erőltetni kell, stb.

A cseh költő irodalmi tanulmányaiban, tárcáiban sokszor találkozzunk Petőfi nevével, akit példaképül szokott idézni. Ezekből az itt-ott elejtett vonásokból kirajzolódik előttünk az a Petőfi-kép, amely Nerudában kialakult és amit élete végéig csodált. A kép szerkezeti vonásai: „véres, forró szív, csalogány-dal, erős szerelem, nyílt jellem.”

1869-ben meglátogatta Magyarországot, Petőfi verseinek szülőföldjét. Minden táj, minden tárgy, kép a költőt juttatja eszébe, a költő révén ismerősnek tűnt fel előtte. A magyarságot is az ő költeményein át nézte. Azt írja: „Magyar! Lágyan ejtsd ke ezt a szót, hogy benne róza rezegjen és benne Petőfi csalogány-dala és nagy szerelme — de ejtsd dörögve is, hogy kizúgjon belőle a győzedelmes hős ereje és dobogjon benne a Szózat halálra-készültsége.” Máskor pedig szelíd íróniával ír hibáikról: „eredeti magyar minden, kivéve azokat a kis pipákat (a selmecieket), amelyekről Petőfi oly lelkesen énekel.” (A milleniumi kiállítás alkalmával).

Magyarországi útja alkalmával sok mindenben csalódott, Petőfiben azonban nem. Megismerkedett a korabeli magyar írókkal (Jókai, Szilágyi stb), akiktől kapott élő szóba is újabb és érdekes adatokat, amit a német publikációkból még nem tudhatott. Azonfelül alkalma volt bepillantani a folytonosan erősödő Petőfi-kultuszba és abba a mitológiába, amely akkor már kialakult volt. Így magyarázható csak meg az, hogy eddig sem kisméretű lelkesedése még fokozódott. Az a kritika,⁴⁾ amelyet Petőfi első csehül megjelent könyvéről írt 1871-ben, bizonyára a költő leglelkesebb külföldi fogadtatásai közé tartozik. Nem azért, hogy újat, vagy addig ismeretlent mond, hanem azért, mert Neruda a realista cseh generáció vezetője mondja el élményeit azok születési forrásával, meg nem fésülve és le nem hűtve. A csodálat és tisztelet felső fokon izzik mindenütt. „Hogy a mi irodalmunkban Petőfit lefordították, külön eseménynek tartom” — írja, „Nem tudom, az egész világirodalom melyik költője lenne kedvesebb előttem Petőfinél” aki a „szerelemnek, hazafiságnak és a szabadságnak a legtüzesebb énekese.”

A magyar irodalom számára ő jelenti az első európai fellélekzést és bekapcsolódást („gyémánt-kapocs”) az egyetemes értékláncolatba. Nőgy ajándék, meteor, úgyhogy a magyar népnek aligha van szerencsésebb napja annál, amikor ő született. Képlete a nemzetnek, mert „szép tulajdonságai” ideálisan fejeződtek ki költészetében. Ezek: „az elragadó tűz, mély érzés, készséges vendéglátás, áldozatos haza- és szabadságszeretet.” Ez Petőfi költészetének is legmélyebb lényege, ezért belőle megismerhetni a magyar népet, amelynek legfőbb idegzete ő. „Hol a mi Petőfink?” kérdi.

Szűk tárcájában életét nem mondhatja el. Azonban anélkül mégsém tud róla írni, hogy egynéhány szimpatikus vonást ne említsen meg Petőfiről. Olyanokat, amelyekkel csodálatát az olvasóra is átviheti. Így azt, hogy élete elején szegény, ismeretlen színész volt, bohém, a végén pedig ismert, de szegény költő. Korán híres lett. De híresnek is kellett lennie, lelke ezt megérezte, „sas-tekintete olvasott a csillagokban” és büszkén mondta anyjának!

velké jméno syna tvého
to věčne, věčne bude žit!

(Dicső neve költő fiadnak, Anyám, soká, örökké él.)

Egyébként élete a legpéldásabb dac a nyomor ellen. Rövid élet adatott neki, de ez alatt is nemzete legnagyobb költője lett. Mindene a haza és a szabadság volt (Neruda a votum Petőfianum másik részét, a szerelmet nem tartotta ilyen fontosnak), halála is ezt szolgálta. Elestéről bizonytalan az irodalomtörténetnek és közvéleménynek a felfogása. Ezzel szemben ő határozottan ki mondja a hősi halált, mert ha nem esett volna is el, sem élte volna túl a nemzet bukását.”

Az érzelmi sallangoktól és kitörésektől megfosztva ezek a gondolatok képezték ki Nerudában a Petőfi-mitoszt. Kezdve az első szuggéráló Petőfi-vers től a költő minduntalan elragadja a realitát az eksztatikus érzelmekbe. Ebben a kritikában is a sok felkiáltás, érzelmi transzponáltsága után megakad: hogyan ajánlja Petőfit? Hogyan olvastassa ei mindenkivei ezeket a verseket, (mert ezeket a művelt embernek ismernie kell)? Vagy egyáltalán szükség van-e ilyesmire? Hisz „ha valaki gyönyörű románcot akar olvasni, Petőfit kell olvasnia. Ha mély hazafiúi himnuszt, vagy szerelmi dalt, megint csak Petőfit”.

A fordítók — Túma és Brábek — a verseknek nemcsak a tartalmi szépségeit mentették át, hanem a magyarság lelkét is elvitték a cseh olvasónak. „A nagy magyar poéta perzselő tüzét és tiszta lelki szárnyalását.”

*

Neruda mellett Petőfi tisztelői közül Túma Károlyt (1843—1917) kell megemlítenünk, aki sem a csodálatban, sem a lelkesedésben nem maradt el Nerudától. Túma a nemzeti politika egyik fontos tényezője volt az osztrák elnyomás idejében. Grégrével résztvett a korabeli legnemzetibb lap megalapításában és szerkesztésében. Nyughatatlan, forradalmiságra beállított természete sokban hasonlított Petőfiéhez. „Munkáinak célja a politika ébresztés és az agitáció volt.” A demokratikus gondolat, forradalmi hangulat irányították publicisztikai tevékenységét. Cikkei, tanulmányai csekély kivétellel a forradalmi idöket értik, mégpedig Európának nemcsak a jelenéből, hanem a múltjából is.

Bátor nemzeti kiállása és osztrák-ellenes működése miatt 1868-ban 3 évi börtönre ítélték. Politikai fogságában jutottak kezébe Petőfi versei. Annyira elragadták őt a versek (különösen a forradalmiak és hazafiasok), hogy Petőfit politikai ideáljának tartotta. Megismerkedett életével is, ami csak fokozta benne a Petőfi iránti csodálatot. Lelkesedésének eredményeképen még a börtönben lefordította verseit, hogy „belölük a többi cseh szív is melegedhessen”. Kiszabadulása után könyvalakban adta ki a fordításokat 1871-ben.

Igy született az első cseh Petőfi fordítás-gyűjtemény; börtönben, ahol fordítójának vigasztalást jelent. Érdekes véletlen, hogy a legmagyarabb, legintranzigensebb magyar költőt a legintranzigensebb cseh politikusok egyike fordította. A két ellentétes közép-európai pólus találkozott e tényben, az európaiság és egymás nemzeti értékei megbecsülésének jegyében . . .

*

Neruda és Túma Petőfit a magyar faj képletének és a nemzeti jelleg legkifejezőbb megtestesítőjének tartotta. Ez a felfogás általános a cseh irodalomban és közvéleményben, ezt minden cikk, ismertetés hangsúlyozza. Ebből következtetve tehát nem törődtek a nemzetiségi származásával. Számukra ez nem jelentett problémát, irodalmon kívülinek tartották és csak a magyar Petőfi érdekelté őket. Mint Neruda is hangsúlyozza: Petőfi élete, amely csupa nem közönséges dologgal telített, hősi halála, különösen pedig költé-

szete, programja, amelyben sok rokon vonás van a korabeli cseh irodalommal.

Ebben a pontban a cseh és a szlovák irodalmi fórumok álláspontja ellentétes. A cseh írók pozitív álláspontját (minden egyes kijelentésük Petőfi nemzeti jellegéről tagadása a szlovák felfogásnak) a szlovák negatívval szemben a későbbi, (a háború utáni) szlovák irodalmi kritika azzal magyarázza, hogy a cseh írók és a közvélemény nem tudta a költő szlovák származásáról és renegátágáról.

Mint feltevés helyes ez a megállapítás, de csak részben. A cseh írók ugyanis mindenben szolidárisak voltak a szlováksággal, politikai küzdelmeikben segítették őket és helyzetüket nem egyszer tárták fel az európai és a cseh közvélemény előtt. Ez logikusan vonatkozna a Petőfi-kérdésre is.

Azonban a cseh vélemény nem így nézte a kérdést, illetve a költőt, mint a szlovák. Mértéke elsősorban esztétikai, amely mellett a nemzetiségi szempont után nem is érdeklődik. A német életrajzok nagyobbrészt szerb eredetűnek mondják az eredetileg tz-vel írt Petrovics családot. Szerintük azonban a szerbség, illetve a szlávság faji és jellembeli ereje Petőfiig nem tudott eljutni, mivel már atyja is kiszakadt belőle. A cseh írók is átvették ezt a véleményt és vagy nem törődtek vele, vagy pedig szerb eredetűnek írják. A közvéleménybe így ez a felfogás szivárgott be.

Ebben az esetben a renegátág nem ismerése tényleg érvként kezelendő.

Ez azonban csak mint feltevés, elmélet fogadható el, mert a pozitív megnyilatkozás mellett vannak kultúrtörténeti dokumentumok, amelyek ennek az ellenkezőjéről beszélnek. Ezek szerint, ha tudtak is Petőfi szlovákságáról, azt nem ítélték meg úgy mint a szlovák irodalom. Nem láttak benne okot arra, hogy a költő hatását kikapcsolják és a fordítások ellen védekezzenek. Nem láttak benne semmi vétséget a szlovákságra, aminthogy nincs is; magyarságát befejezett ténynek vették és annak kifejezését lelkesen értékelték. Az Osvéta (Művelődés) 1899-ben, tehát a költő halálának 50. évfordulóján, ezt határozottan kifejezésre is juttatja, amikor a Slovenské Pohfady (Szlovák Szemle) negatív álláspontja felett nemtetszését nyilvánítja. „... de a nagy művek a minták keresése ellenére is nagyok maradnak; a szüklátóköri, kritikusnak ez a munkája olyan, mint amikor a kis nemzet jelentkezik dicső fiai után, akik más nemzet talajára léptek át. Ezért hiába reklamálja a Slovenské Pohfady Petőfit (bár 1835-ben még szlovákul gyónt és az áldozáshoz Kollár János készítette elő) amikor leghíresebb költeményében büszkén hirdeti: Magyar vagyok! (Petőfi ismertségére jellemző, hogy ez a vers csehre akkor még le sem volt fordítva és a cikk írója tud róla) és hiába keres szlovákizmusokat Madách Ember tragédiájában! „Elfajzottak — Magyarok maradnak!”

Eszert tehát nemcsak szlovák származását, hanem még az elmagyarosodás körülményeit is ismerték, amivel a első érv tudományosságát végkép elveszti. Azonban a nemzetiség ismerete után sem helyezkedtek szembe vele, sőt a fordítások csak most szaporodnak el. Ekkor fordítja Vrchlický, a legnagyobb cseh költő Petőfit.

A háború utáni cseh nyelvű Petőfi-ismertetésekben, — amennyiben voltak — (inkább csak lexikoni ismertetés és a születési centenárium vékony visszhangja), a szlovák negatív álláspont lett általánossá. Igaz, hogy a cikkeket nagyobbrészt szlovákok írták. Mindenütt előtérbe kerül a származás és „elfajzás”, de most már ritkán tendencia nélkül. Az egyik lexikon azt írja róla, hogy minden nem magyar nemzetet gyűlölt, a „Tigris és hiénában” pedig a szlávok

elleni gyűlölete látszik meg; ezekben persze semmi tárgyi igazság nincs. Ez a negatív jellemzés egyébként is ellentétben van a cseh hagyománnyal és a gyökerei nem a cseh irodalomban vannak, amely több mint félszázadon keresztül humanista és esztétikai szempontból szimpatikusnak látta Petőfit. Jegyzetek.

- 1) Bujnák: Neruda a Petőfi, Bratislava IV. évf.
- 2) Literatura česká XIX. st. III. 2. 382. old.
- 3) Pražák: U. o.
- 4) Národní Listy, 1871. dec 17.

HARMOS KÁROLY:

KRITIKUS ÉS KRITIKASZTER

Az elmúlt őszi-téli kulturális megmozdulások végeztével ismét időszerű az a kérdés, hogy ki írjon, ki írhasson egyáltalában bírálatot az egyes esetekben és ha hivatásos kritikus nem akad, nem volna-e helyesebb egy tökéletlen, gondatlan bírálat helyett egyszerűen csak referátát közölni a lapokban, a szakszerű kritikát pedig az egyes szaklapokra bízni.

Egy-egy műsoros est, hangverseny, kiállítás stb. az érvényesülés felé vezető út, a — gradus ad Parnassum — olyan kecsegtetően csalogatja a különféle képességeket a nyilvános szereplésre, hogy lévről-évré nagyobb a tülekedés. Kezdők és megállapodottak, dilettánsok és művészek kerülnek így egymásmellé, sokszor a leghelyetlenebb viszonylatba. A fiatalok, művészi hivatottságuk első mámorában, kótyagosan, komoly önbírálat nélkül, már nyilvános elismerést várnak. Hadiszolgálatra még alkalmatlanok és már azt akarják, hogy a közönség kapituláljon. Ők a türelmetlenek, akik elálmodott mérföldes csizmáikkal szedik a gradusokat.

Az előadó-, koncert-, vagy kiállítási terem ajtajánál találkoznak aztán érett, kész művészekkel, akiket egy emberöltő tüze, rajongása, munkája nemesített meg, akik lelkesen küzdve fokról-fokra emelkedtek és már-már a végcél előtt állnak. A komoly szakvélemények, elismerések nyomában kivirágzott jó hírnevet féltve és ápolva, meggondoltan lépnek a nyilvánosság elé.

Mindkét típus és a közbülsők is véleményt akarnak hallani. A közönség tapsa és a szakember kritikája az, amiért kiállnak céltáblának. A klasszifikálás két neme közül az újságkritika a fontosabb, mert a nyomtatott betű varázsa vezeti a közönséget is. A kritika a legtöbb esetben a művész féjldélésének irányítója, nagyobb horderejű és mélyebben szántó, mint akármilyen nagy kapacitás szóbeli privát véleménye, tanácsa. Felemel vagy lesujt, biztat vagy szárnyat szeg, kar-

riért csinál, vagy tönkre tesz — szóval igen-igen komoly vállalkozás kritikát írni. Lelekiismereti kérdés, felelősségteljes, mint egy bírói ítélet, mert a művész lelki egyensúlya, jövője forog sokszor kockán. Csak igazán hívatottak, képzetek és főleg lelkiismeretesek vállalkozzanak erre és véleményük horderejének komoly mérlegelése után szólaljanak csak meg.

A gyakorlatban pedig mit látunk? Szívességből, udvariasságból, vagy szimpátiából egekig magasztal, vagy ellenkezőleg, személyeskedve, politizálva és elfogultan mond szubjektív lesújtó bírálatot a dilettánskodó kritikus, aki vidéken sokszor csak azért jut szóhoz a napilapban mint zenekritikus, mert naturalista a zongorán, színikritikussá a naivával való barátsága avatja, műkritikussá pedig azóta lett, amióta egy eredeti Kézdi-Kovácsot örökölt. — Mi a következmény? Az ügyefogyottan tapogatózó kezdő a disztó jelzők legragyogóbbjaival kicicomázva óriássá mámorosodik, jövőjét már biztosítottak látja, fejlődése megszakad és másnap leereszkedően vállal veregeti a már beérkezettnek. — Sajnos nem is olyan ritka az ilyen úton elkallodott, különben tehetséges fiatal titán.

Mert fekete bár az ördög, a nyomdafesték mindig egy fokkal feketébb, — mondja Márai S. Különösen akkor, ha a rossz kritikus, vagyis a kritikanter szolgálatában, vallási türelmetlenség, nemzeti szempont, szociális tagoltság, világnézeti elfogultság stb. befolyása alatt festi feketére a betűket, akár dicsérő, akár gáncsoló a bírálat. A kritikanter a művészethez érdemlegesen nem tud szólni, tehát zsonglőrösködik avval a 20—30 terminussal, ami az ilyen melangéhez kell, tűzijátékot gyújt és pusztá szavakkal való szemfényvesztése közben tévútra vezet a tömeget, lőrésein keresztül pedig vagy szörpöt, vagy vitriolt permetez a médiumra. Mérheteretlen bajt okoz az ilyen kritikasztér.

A másik típusú rossz kritikus a művész kollega. Vegyük a legkedvezőbb esetet, a tényleges művészt mint kritikust. Elismert, beérkezett művész, aki vajudásai után, már lehiggadt légkörben a maga egyéni stílusában dolgozik. A válaszüton annakidején, számat vetve önmagával, azt az utat választotta, amit most szent meggyőződéssel egyedül üdvözítőnek talál. Ez a fanatizmusa, megalkuvást nem tűrő erős hite avatja mérbeli művésszé, de teszi természetesen egyttal elfogulttá. Nála tökéletes a szaktudás, a jó kritikus egyik főfeltétele, de egyoldalú és részrehajló. Ő a sajátos igazát védi és azt minden alkotásában nyomatékosan propagálja. Minden idegszála, értelmiségének minden komponense erre az egy irányra van bekapcsolva és így megtagad minden közösséget a más úton haladókkal. Önhitt hivatottságának lázában barrikádokat képes emelni és forradalmat szítani. A művészet bármely ágának nagyjai közé tartozik ő, aki Sz. Pállal mondja: „Ami nincs meggyőződésből az bűn”. Tiszteletreméltó rajongása irányt szab sok irévedezőnek és sajátmagában kiépíti a mennyországot, de erőszakossá tüzesedett alanyisága lehetetlenné teszi az objektivitást. Elfogult és egyoldalú, részrehajló és erőszakos, tehát diktatorikus szellemisége kizárja, hogy tárgyilagos és igazságos kritikus legyen.

Valesquez nem becsülte Rafaelt, Ingres lenézte Rubenst és Delacroixt, Böcklin Leiblről nem akart hallani és Székely Bertalan Munkácsiról stb. Sok hasonló példa akad a művészetek más ágában is. Miért? Mert

más volt képzeletstruktúrájuk. Herwarth Walden becsmérőleg nyilatkozik Georg Kaiserről és Rabindranath Tagoréról, de érezzük, hogy ebben sok az elfogultság. Az ilyen kijegőcődött egyéniségek legyenek meggyőzők munkáikban, térítsenek, hódítsanak mint vallásalapítók, használják fel a rendelkezésükre álló fegyvereket, tollat, ecsetet, vésőt, toborozanak hívőket, manifesztáljanak, amennyit jónak látnak, de hagyják békében azt, aki más úton akar üdvözülni, — ne írjanak kritikát róluk.

Tehát sem a kritikaszter, sem az aktív művész, hanem csak a művészetileg képzett, kifinomult műízléssel rendelkező szakkritikus mondjon a nyilvánosság előtt véleményt. Csak ő írjon kritikát, mert az osztályozás e műfajához nagyon-nagyon sok szerzett és ösztönös értelem, önuralom és lelkiismeretesség, szív és lélek kell. Ő ismeri a művész sokrétű lelkét, ismeri a művészi megnyilatkozás összes lehetőségeit a múltban és jelenben. Művész legyen ő is, aki inspirált és a művészlélek összes gyönyöreit át tudja érezni ugyan, de az alkotást magát az aktív művészekre bízta. Elméleti művész legyen, aki hozzáértő szemmel, tudással és megértő szívvel áll meg a műalkotás előtt. Őt szívesen hallgatja a kezdő, haladó és beérkezett egyaránt, mert felelősségének teljes tudatában átérzi azt is, hogy fekete bár az ördög, de a nyomdafesték mindig egy árnyalattal feketébb.

ROMHÁNYI ÁRPAD (Komárom):

TERMÉSZETTUDOMÁNYI NEVELÉSÜNK ÉS MŰVELTSÉGÜNK

Az ember kapcsolata a természettel a legősibb, legközvetlenebb és legbensőségesebb. Az öröm, a hála és a félelem érzéseiben nyilvánulnak meg a kapcsolatok leginkább. Ki ne csodálta volna már lelkesült örömmel a tengert vagy a magashegység képében a természet szépségeit, ki ne gondolt már hálával a pompás gyümölcszeivel miniket megajándékozó természet bőkezűségére és ki nem bujt még reszkető félelemmel a természetnek vihar vagy áradat alakjában megnyilvánuló rejtélyes erői elől. Ezeken az érzéseken alapuló érdeklődésünk a természet iránt olyan régi, mint maga az ember. Az érdeklődést nyomon követi a megismerés után való vágyakozás, eleinte csak véletlen, később céltudatos megfigyelések kíséretében, hogy így ismerjük meg ennek az életünket szabályozó hatalomnak a jelenségeit.

Hosszú évezredekben át azonban szinte céltalan és meddő erőlködésnek tűnik mindez fel, még akkor is, amikor a kutató emberi elme a görög bölcselők fölényes okosságával próbálja megvilágítani a titkokat. Az első nagy forradalmi előhaladást a természetkutatás terén akkor tettük, amikor az ember a természet jelenségeinek megfigyelésére se-

gítségül hívta a számot és megfigyelő eszközeinek tökéletlenségét a számok tökéletes pontosságával igyekezett pótolni. Galilei tette az első lépéseket e téren és ezeket követték a megfigyelés céljából mesterségesen előállított jelenségek, a kísérletek. Ezek azután mind félreérthetetlenebbül igazolták, hogy a természet jelenségei mind olyan törvényszerűségek szerint zajlanak le, amelyek legegyszerűbben, de egyszersmind a leghívebben a számmal fejezhetőek ki. Például a felfelé eső (szabadon eső) test sebessége az első másodpercben megtett út felének az idővel arányos többszöröse, hogy egy általánosan ismert példát említsek. Innen kezdve beszélhetünk már természettudományról, mert a kutatás a legjózanabb és legvalóságosabb emberi megismerés, a matematika alapjaira helyezkedik.

A természettudomány tehát a természet jelenségeivel foglalkozó tudomány és ezekben megismerhető törvényszerűségek révén az okokat kutatja. Legelvontabb formájában a matematika, legáltalánosabb alakjában a fizika, mert ennek a törvényei a legáltalánosabb érvényűek a természet jelenségeire nézve és legközvetlenebb formájában a leíró természettudomány. A matematika elvont igazságait szemléltetve tárgyalja a mértan, az ábrázolt számok birodalma. A fizika az energiák tudománya, a mozgási, halmazállapot, hő, fény, elektromos, mágneses, kémiai és atomközi energiára terjed ki. Alkalmazást talál a csillagászatban, geofizikában, biológiában, fiziológiában, a különböző mérnöki és orvosi tudományokban. A leíró természettudományok az állattan, növénytan, ásvány- és földtan, meg a leíró földrajz. Ez az osztályozás természetesen nem tart számot a tökéletességre, csak megközelítő képet akar adni, amiként hogy a természettudomány nem is ismer éles határokat és azokon belül való pontos skatulyázást, hiszen se szeri, se száma az olyan jelenségeknek, amelyekre vonatkozólag bajos megállapítani, hogy milyen körbe tartoznak. Maga a leíró természettudomány is ismeri ezeket a nehézségeket, amikor pl. pontos definícióját kell adni annak, hogy mi az állat és mi a növény.

Miből álljon már most az átlag művelt ember természettudományi műveltsége? A fentebb felsorolt tudományok alapjainak átfogó ismeretéből, mert természettudományos műveltségünk legfőbb célja, hogy egy átfogó képet nyerjünk a természet hatalmas birodalmáról, kifejlesszük magunkban az érzéket a természeti jelenségek megismerésére és a bennük rejlő törvényszerűségek felismerésére és megéltetésére, még pedig egy matematikailag iskolázott gondolkodás alapján. Tehát nem az a természettudományos műveltség, ha valaki az elromlott házi csengőt meg tudja javítani, ért a rádiókészülék beállításához, ismer folttisztító recepteket, meg tudja különböztetni a Sírúst a Sarkcsillagtól, tud rózsát ojtani, vagy ismeri az összes vizlafajokat, esetleg bélyegek helyett bolhafajokat gyűjt szenvedélyesen, ahogyan azt nálunk általában elképzelik. Nem, a természettudományos műveltség egy harmonikus kép kialakítása önmagunkban a külső világról, amely biztosítja helyünket a természetben és megtanít az élet egyik legtisztább és legnagyobb örömére, a megismerés örömére.

Azontán van-e egyáltalán szükségünk rá, hogy ezt a csak nagy fáradsággal megszerezhető műveltséget magunkévá tegyük? Igenis

van, mert úgy elméleti, mint gyakorlati jelentősége roppant nagy, hiszen az ember kapcsolata a természettel elszakíthatatlan és addig tart, míg maga az élet. Modern életünk minden ágába és megmozdulásába belenyúl a technika a maga áldó vagy pusztító kezével, a haladásával való lépéstartás nemcsak kultúrzsükséglet, de mindenképpen ökonomikus is. De nem megvetendő az ilyen irányú műveltség roppant haszna sem.

Hasznát elsősorban gondolkodásunk megjavításában látjuk, hiszen alapos, mély és rendszeres gondolkodásra tanít, de megtanít gondolataink legrszabatosabb kifejezésére is, ha a végtelen pontosságú számokkal kifejezett gondolatot szavakba akarjuk öltöztetni. Az oksági viszony igaz értékelésére is ez tanít, józanságra és reális életfelfogásra nevel, aminek hasznát pedig sohasem láttuk jobban, mint éppen napjainkban. Bizonyos szerénységre is nevel, mert megtanít igazi értékeinkre. „Az ember nem központja a világrendszernek — mondja The Svedberg, a Nobel-díjas svéd tudós. — Hogyha az ember alaposan ráeszmélne helyzetére s tanulna a természettől, akkor erkölcsi magatartása is megjavulna.” Mert a természettudománynak jellemnevelő ereje is igen nagy, hiszen a gondolkodás befolyása a jellemképzésre tagadhatatlan, már pedig a természettudományos alapon iskolázott megfontolt gondolkodás, elősegíti a kiforrott, meggondolt jellem kialakulását. Aki szavaiban megfontolt, könnyebben lesz tetteiben is azzá.

A természettudományos műveltség tehát szerves része az általános műveltségnek, annak elmaradhatatlanul fontos alkotórésze, sőt alapja is lehet. Mégis mi magyarok a matematikus Bolyayak, a fizikus Eötvös, a biológikus Apáthy, a geográfus Lóczy, a biochemikus Szent-Györgyi, az atomfizikus Hevessy és annyi sok kiváló természettudós népe bizony nagyon gyöngén állunk e téren. Nem a természettudományok terén, amint ezt a futólag felsorolt díszes névsor is igazolja, hanem művelt középosztályunk természettudományos műveltsége terén. Nálunk a természettudományos műveltségű ember egyoldalú, ha irodalmi ismeretei csak általánosak és a részletekbe nem hatók, pedig bizonyára sokszorosan felülmúlják az intelligens ember átlagos természettudományi ismereteit. Műveltségünkben túlteng az irodalmi elem, aminek sem szükségét, sem nagyszerűségét nem akarom, mert nem is tudom kétségbevonni, csak egyedülvalóságát tagadom. A természettudományos gondolkodású ember még a szépirodalomban is mást keres, azt is más szemmel nézi, az első nála itt is a gondolat, mert rendszerhez és alapossághoz szokott és a dolgok mélyén jár, nem a felszínen. Ennek pedig nemcsak az irodalmi szórakozásban, de az életben is nagyon nagy haszna van. Hiányzik nálunk a megbecsülés, félreismerik, sőt lebecsülik.

Az oka ennek igen sok körülményben keresendő. Elsősorban történelmi okai vannak. Évszázadokon át folytatott kizsákoló harcaink következtében jogász nemzet lettünk. Ennek az egyik kinövése, hogy minden a jogász, még a tanfelügyelő is, a többi csak azután jön illő távollóságban. Sajátosképpen a jog pedig jobban keresi a költő barátságát („költő hazudj, csak rajt ne fogjanak”), mint a megdönthetetlen matematikai igazságok kutatójáért, pedig a logika révén talán rokonság is volna köztük, az igaz, hogy csak nagyon távoli, a valószínűség-számítások tudományával.

A divat nem kedvez ma a természettudománynak, főleg az elvont, elméleti részeinek. Pedig a század küszöbén a háború előtt nagy divatja volt. Hogy az elmúlt, annak érdekes a magyarázata. A modern természettudomány nem materialista, hanem majdnem teljes mértékben idealista. Már pedig divatja idején épp arra használták, hogy a történelmi materializmusnak legyen az oksági alapja. Politikai és világnézeti célokra használták és éltek vissza vele, tehát divatos volt. Ma már csak arra tanít, hogy milyen kis pont az ember a természetben, hogy dacára ismereteinek, roppant fejlődésének a végső ok mégis csak máshol keresendő, nem az emberi tudás, de a hit ad csak erre feleletet. Ez a természettudomány pedig már nem kell, ez nem divatos, mert önálló és öncélú mer lenni és nem az atheizmus uszályhordozója.

Legfőbb oka azonban a háttérbeszorulásának emberi gyöngeségünkben keresendő. Elsajátítása, megszerzése roppant nehéz és fáradtságos, eleinte rengeteg munkával jár és nem elég érdekes, hiszen nagy elmélyedést kíván és nem tűr felületességet. Ezzel ellentétben az irodalmi, történelmi ismeretek megszerzése élvezetes, könnyed olvasmányok útján történik, ez rögtöni szórakozást nyújt a kezdőnek is, nem olyan kimerítő sohasem és inkább üdítő, mint fásztóbó. Pedig a természettudományos tanuláshoz is megvannak a maga örömei, igaz, hogy később jelentkeznek csak, de annál nagyobbak. A legszebb örömeink egyike, ha egy nehezen érthető problémát sikerült megértenünk, semmivel sem kisebb ez az öröm, mint azé, aki a problémát először oldotta meg: a felfedező, tehát minden egyes törvényt szinte újra kell felfedeznünk a feltalálóval. A megismerés, a jól végzett munka és az elénk tornyosuló nehézségek leírásán érzett legtisztább örömeink.

A legnagyobb nehézség azonban abban van, hogy a természettudomány kifejezőmódja szavakban nehézkes, mert igen nagy szabotosságot követel, olyant, amelyet sehol máshol nem találunk, hiszen az irodalom sokszor csak játék a szavakkal. A felszínes, nem egészen szabatos nyelv nem okoz olyan lényeges különbségeket sehol máshol, mint itt. Pedig nem a szó az emberi gondolat egyetlen kifejezési módja, elég talán itt a művész ecsetjére vagy vésőjére hivatkoznom, de ilyen a szerepe a számnak is. A természettudós számokban gondolkodik, hogy őt követni tudjuk, magunknak is bottlás nélkül kell tudnunk eligazodni a számok birodalmában és ez az, ami annyi embert tart vissza a természettudományoktól, ez az, ami már az iskolában is csak egyesekkel tudja megkedveltetni ezeket a studiumokat. Alapja a matematikai tudás, amit csak szorgalmas tanulmányokkal és alapos elmélyedéssel lehet megszerezni és éppen ebben van már önmagában vége is nagy haszna ennek az alapvető tanulmánynak. A matematikától való idegenkedés pedig általános betegségé társadalmunknak, nem csoda, hisz ez az egyetlen tudomány, amit nem lehet nagyvonalú általánosságban elmesélni, amit nem lehet népszerű formában és főleg szavakba öntve tárgyalni, amiben el kell mélyedni. Történtek ugyan ebbe az irányba is kísérletek, de nem sok sikerrel és ha most mégis megemlítek egyet, csak azért történik, mert az utolsó napokban hagyta el a sajtót magyar fordításban Colletusnak, az osztrák statisztikai hivatal egyik tisztviselőjének érdekes könyve: „Az egyszerűtől az integrálig”. Szerzője nem matematikus,

csak a foglalkozása folytán jutott kapcsolatba egy a bécsi egyetemen tartott kurzus alkalmából a matematikával és lett azóta annak úgyszólván szerelmesévé. Könyve érdekes kísérlet előbb említett népszerűsítésére a matematikának.

A gyökere és kútforrása azonban mindezen hibáinknak elsősorban természettudományos nevelésünkben keresendő. Természettudományos nevelésünk elhibázott. Hiba van abban, amit tanítunk és ahogyan tanítjuk. Hibás tehát a rendszer, az előírások, amelyek a tanítást szabályozzák.

Műveltségünk alapja az ú. n. klasszikus műveltség, tehát a latin kultúra, mint az ókor nagy művelődési értékeinek átadója. A közép-fokú oktatás tehát a latin nyelven nyugszik, még realisabb ágán az ú. n. reálgimnáziumban is, pedig tudvalevőleg ma ez az uralkodó középiskolai típus. A latin nyelv az a kapu, amelyen át bebocsájtást nyerünk szellemi kultúránk legnagyobb és legértékesebb birodalmába, minket magyarokat kultúrtörténelmünk tradíciói is ezer szállal kötnek a latin műveltséghez. Gyakorlati haszna is van a nyelvnek a tudomány nemzetközi nyelvében, a terminus technikusok birodalmában. De mind-ezekről eltekintve, a gondokozásunk kiművelésében jut roppant szerep a leglogikusabb alapokon felépített latin nyelvtannak, sőt a latin nyelvtanilag iskolázott ember jobban kénytelen megismerni anyanyelvének törvényeit is és könnyebben tökéletesíti magát bármely más nyelvben.

A reáliák és humaniorák szerves és elválaszthatatlan alkotórészei az ú. n. általános emberi műveltségnek, de nem szabad, hogy az egyik a másik rovására túltengjen. Már pedig előírásaink mindenütt ebbe a hibába esnek, mert a legtöbbször nem lebeg teljesen tisztán a tantervek készítői előtt a cél, amelynek érdekében készültek. Kompromisszumot jelentenek a két irány között, elismerik ugyan a természettudományos műveltség fontosságát, de nem adják meg hozzá a lehetőségeket, nagy feladatok elé állítják, de nem adnak azok elvégzésére elég időt. A francia középiskolai nevelés elsősorban a reáliákra épül fel, a középiskola legfontosabb tárgya a matematika, tehát erősen természettudományos alapokon álló műveltséget ad és ez a műveltség még sem ölte meg a francia irodalmat, sőt a művelt nagy közönség irodalmi ízlését és műveltségét sem. Az angol középiskola ezzel szemben a humaniorák alatt nyög, ezen kívül alig tanulnak valami mást. De ez az angol nevelés beállítottságától függ. A középiskolát végzett műveltségű ember átlag és aránylag kevés, a nagy tömegek Angliában elsősorban olyan iskolát végeznek, amelyet mi inkább magasabbfokú népiskolának neveznénk és szakiskolákban szereznek maguknak praktikus ismereteket.

A mi életviszonyainkhoz a legjobban alkalmazható még a német iskolatípus, ahogy azt az iskolai gyakorlatban tényleg látjuk is. Ez a típus azonban meghamisítva került hozzánk, mert a német iskola egy élnyelvvel kevesebbet tanít, mint a miénk. Ehhez az élnyelvhez szükséges óraszámot a mi tantervünk pedig a reáliáktól vette és nem a humanioráktól, ahová különben tartoznék, vagy legalább is mindkettőtől egyforma mértékben. Így a humaniorák tanítására ugyanannyi idő és energia jut, mint a németeknél, de a reáliákra kevesebb. Azt mondják, hogy a német iskolának legnagyobb hibája, hogy csak ismerete-

ket közül és nem nevel, elhanyagolja a jellemképzést. Ezzel szemben legyen szabad ismételt hangsúlyoznom a gondolkodás jellemképző erejét, már pedig ez az ismeretközlő német iskola gondolkodni alaposan tanított.

Ma természetesen ott is túlteng az u. n. jellemképzés, a Hitler-féle középiskola elsősorban jó nemzeti szocialistákat nevel és nem alapos németeket. A mi új tantervünk pedig átvette ezt is a németektől és azon a címen, hogy fő a jellemképzés, utat tör a hivatalos tantervbe is a felszínesség. A magyar tanítóság hivatalos közlönyében ír Mojnár János, a gutaí polgári iskola igazgatója, egy cikket a modern nevelésről, ebben említi, hogy néhány modern pedagógus egész nyíltan hangoztatja, hogy nem is az ismeretközlés a fontos, hanem annak a mikéntje, tehát a földrajzban nem azt kell megtanulni, hogy melyek a földrajz legfontosabb alapfogalmai, hanem azt, hogy hogyan lehet őket megtanulni. Az embernek szinte az a benyomása, nem kell itt alapos tudás, mindenből csak jelszavakat, lehetőleg a divatosakat ismerje a művelt ember, tudjon mindenhez hozzászólni, de semmihez se érten alaposan. Hogy várhatunk a mai fiatalságtól alaposágot, mély tudást, valamibe való elmélyedést, illetőleg arra való hajlandóságot.

Meg voltak azonban a régi nevelésnek is a maga hibái a természettudományos oktatás terén. Hogy mást ne említsék, a chemiát nem tanították, pedig hogy milyen fontos a fizikának ez az ága a természet megismerésénél, azt talán nem kell külön hangsúlyozni, hiszen minden életfolyamat egyuttal chemiai folyamat is. Hiányzott az ábrázoló mértan legelemibb ismertetése is, pedig a térbeli képzelőerő kifejlesztéséhez elengedhetetlen ez a studium. Azért van az, hogy intelligens embereink nagy része képtelen kiismerni magát a legegyszerűbb vázlatban is, hogy a térbeli képzelőerő csak egyetlen alkalmazását említsém.

Még a multból belénk gyökeredezett hiba pl. az is, hogy nemcsak pedagógusaink, de a művelt nagyközönség szemében is a „kiváló latinistának” jó jegyet kell adni a számtanból is, de fordítva már nem áll ez a „jó számtanistára”. Mert hát az a tévedés él az emberekben, hogy nem a költő, hanem a jó számtanista születik.

Hibás a közfelfogással együtt a szülő is, aki gyermekének a reáliákban való gyengébb előmenetelét soha sem ellenőrzi úgy, mint a humaniorákban.

De sokban hibás a reáliák tanári kara is. Tagadhatatlan, hogy a jó számtantanár ritka, mint a fehér holló. Pedagógiai nevelésünk sokkal gyengébb, mint a humanistáké. Egyetemi studiumunk sokkal több munkát, még pedig elmélyülő munkát kíván, mint a többi szakokon, természetes tehát, hogy a jó eredmény is könnyebben érhető el, mint nálunk és a jobb felkészültség is kisebb fáradtsággaí érhető el. Azután még aki jó matematikus, az nem biztos, hogy jó tanár is és éppen a kifejezésmód már említett nehézsége miatt a közlés módja nagyon nehéz. Könnyű élvezetesen beszélni II. Rákóczi Ferencről, de nehéz könnyen érthető és főleg élvezetes előadásban tárgyalni a harmonikus mozgást. A természettudományos oktatás leghathatósabb eszköze a szemléltetés, de a kísérletek előkészítése olyan munkatöbbletet jelent a humaniorákra való előkészülettel szemben, amit nem szívesen vállal mindenki magára. Egyetemi képezésünk is gyenge ezen

a téren, megismerkedünk a tudományos kutatás laboratoriumi módszereivel, de sohasem hallunk az elemi kísérletezés technikájáról. Ezt csak úgy lopva titokban, a magunk szorgalmából sajátíthatjuk el. Mindezeknek a következménye, hogy teljesen jól felkészült realista-szakos tanár olyan ritka.

A mi régebbi iskolatípusaink meglehetősen megközelítették azt az iskolát, amelyet az általános műveltségre való előkészítés szempontjából ideálisnak nevezhetnénk. Az új iskolareform azonban megölte ezt a harmonizmust, amely a nevelés terén műveltségünk két iránya közt uralkodott. A polgári iskolákkal való egységesítése az alsó tagozatnak áldozatokat követelt és ezeket megint csak a humanitörák hozták. Az ideális megoldás a polgári iskolák kiépítése lenne úgy számban, mint tananyagban, ezáltal a középiskolás ifjúság erősebb rostálás alá kerülne, mert hisz a középiskola által adott műveltségre úgy is kevesebb embernek van szüksége, mint ahánynak azt a mai középiskolák adják. A polgáriba szorult ifjúság továbbképzésére pedig a reálisiskolák és szakiskolák szolgáljanak. Ez persze elsősorban pénzkérdés és mint ilyen leküzdhetetlen akadályokba ütközik, mert a kulturális tárca mindenkor és minden büdzsének a mostoha gyermeke.

Kötelességünk tehát, legalábbis gyermekeink érdekében küzdeni a dolgok jobbrafordulásáért, használjunk fel minden eszközt, a sajtót, a rádiót, előadói asztalt és igyekezzünk megváltoztatni a közfelfogást, mert ennek meg lesz az eredménye az ú. n. illetékes helyen is. Hiába nem lehet e közvélemény nyomásának tartósan ellenállani. Különösen a szülői értekezletek azok az alkotmányos fórumok, ahol az érdekelt nagyközönség hallathatja a maga hangját és közölheti véleményét a tanügyi hatóságokkal.

Ez a küzdelem megéri a fáradságot, hiszen a természettudományos műveltség nevelő hatása olyan nagy és olyan értékes, hogy az általa megváltoztatott gondolkodásmód sokban elősegíti emberi boldogulásunkat is és így bekapcsolódik mindennapos küzdelmeink legégetőbb problémáiba is. Mi magyarok pedig a jobb, a boldogabb magyar jövő kialakításában szánunk neki nagy szerepet, amikor minden reménységünk, az ifjúságunk gondolkodásának, szellemének és jellemének nevelésében számítunk hathatós közreműködésére.

A TURÁNIZMUS

1. A világháború utáni magyarság egyik faji szempontokat érvényesítő mozgalma az 1920-ban alakult Magyarországi Turán Szövetség, mely a turánizmus képviselője. A turánizmus az a törekvés, hogy a magyar nép, amely jelenlegi országának elfoglalásakor Európához csatlakozott, váljék le az európai művelődésközösségből és eredeti turáni lelkisége szerint csatlakozzék Nyugat után és helyett Kelethez. A turánizmus által vallott, egyúttal korszerűségként feltüntetett kultúrccsere nemcsak a művelődés formáinak, céljának, munkájának változását, hanem a kultúrához tartozó szellemiség új alakulását is jelenti. Állapítsuk tehát így meg: a turánizmus Kelettel, a keleti műveltséggel való felújult történelmi, művelődési, politikai, hadászati, szellemi kapcsolat. A turánizmus, mondják képviselői: új, szellemi honfoglalás, amely a magyarságnak jövőjét biztosítja.

2. A turánizmus egyik eszmei vezetője: Túrmezei László, a Magyarországi Turán Szövetség v. sajtó-alevezére 1935. évi október 16-án a Magyar Kultúr-Liga ülésén ismertette a turánizmus lényegét „A turánizmus alapváza” c. művében. Ez az összegező tanulmány felfedi a turánizmus eszméit, képviselőit és célját. Érdemes átlapozni a nemzetünk sorsára gondolni vele kapcsolatban. Túrmezei gondolatait ezekben vázolom: korunk jellemvonásainak magyarázata, hogy Nyugateurópa sorsát bukás pecsételte meg. A bukás teljes, feltartóztatlan. Összeomlik az európai műveltség, a fehér faj kezéből kicsúszik a világhatalmi vezetés, az európai életformák felbomlanak. Az európai egyetemes bukás eltemeti a magyarságot, ha ideje korán nem csatlakozik Kelethez és a keleti kultúrközösséghez. Kelet és művelődésének népe: a török, a mongol, a hún, a tatár, a baskir, kínai s a japán. A turánizmus ezekhez a népekhez és műveltségükhöz való csatlakozás, miután az erőviszonyok szerint ma már háromnegyed milliárd fehérrel szemben egy és egynegyed milliárd színes áll szemben. A józan ész kívánja, hogy ide csatlakozzék a Keletből kiszakadt magyarság, mert Kelet szaporodása sokkal rohamosabb, mint Nyugaté s előbb-utóbb világhatalmi ménközésre kerül a sor a fehér és a színes fajok között. A magyarság nyugati kikapcsolódása annyit jelent, hogy felismerjük a magyar mostani helyzetet: Magyarország gyarmattá lett, miután Nyugat felszívta és a magyarság gyarmati néppé alacsonyult. A „hivatalos” tankönyvekben manapság még mindig gyakorta nevezik a magyarságot „ázsiai”-nak, „alacsonyabbrendű”-nek, „színes”-nek, „barbár”-nak, másrészt magyarságunk még mindig nem szokta meg az európai életet, azaz a lassú haldoklást, ezért kevés keresni valónk van a mai európai műveltségben és életformáiban.

Dehát mit kell tennünk? Ez magyarságunk korszerű kérdése állandóan, minden öntudatos és fáját féltőn-szerető magyar számára. Túrmezel a turánizmus értelmében abban látja a tennivalóinkat, hogy minden

módon, egész erőnkkel Kelet felé kell fordulnunk és Kelethez csatlakoznunk. A magyar állam, társadalom különben Európával együtt elpusztul; megvárni ezt a pusztulást feltétlen öngyilkosság részünkre. A mai magyar lelki népvándorlás vissza (Kelethez! Meg kell tagadnunk a nyugati embert, életet, történelmet, művelődést, munkát, javakat, életformát, hogy hanyatlásunk helyett belső és külső emelkedés következék be nálunk.

A turánizmus azt kívánja, hogy (Nyugattól való) válásunk esetén szakadjon el a magyarság a korszerűtlen liberális életfelfogástól, amely 1867 után különösen hatott és alakított nálunk. De korszerűtlen a turánizmus előtt a szláv, a román, a germán, az angolszász életforma is, mert az öntudathasadás mindenütt, mindegyik európai éleltszemléletben jelentkezik. A Nyugatiától való elszakadás a magyar faj lényegéből következik. A magyar szellemiség még mindig keleti jellegű s ennek alapján kell a fenti kultúrváltozást véghezvinnünk, miután Nyugat és minden nyugati idegen.

A művelődési leválás, egyúttal csatlakozás keletre nem irányul fajok vagy népek ellen. Ilyenformán ír Túrmezei: „1. Nem Európa ellen, de ki Nyugateurópából. 2. Ki, mindenképpen Kelet felé. 3. A jövő s megindulásában már a jelen is, a mi szellemünk, a mi lelkünk, a mi fizikai adottságunk egyetemes, uralkodó korszaka. A korszerű ember, a jövő fajtája ma a miénk: a turán.”**)

A turánizmus, mint magyar törekvés azt akarja tehát, hogy a turániság jegyében történjen az egységes magyar döntés, cselekvés, mint korszerű faji értelmű honfoglalás.

3. Ennek a mozgalomnak hívői s hírdetői mostani magyarságunkban számosan vannak. Csak párat említek meg: Csuday Jenő egyetemi tanár, aki történelmi, Méhely Lajos, aki fajbiológiai, Zajti Ferenc, aki népi-nemzeti vallásos alapon igyekszik a turánizmus gondolatát kifejteni. A turánizmus gondolatát szolgálja a „C é l” c. folyóirat, mely számos magyar tudós tanulmányát közli a fenti eszmék szolgálatában. Ide írom, hogy a turánizmus követői szívesen hivatkoznak Bajcsi-Zsilinszky Endrére, a magyar nemzeti-radikális párt vezetőjére, akinek csakugyan van pár cikke, hol hasonló gondolatokat fejteget, viszont sosem gondolt arra, hogy a turánizmus terve teljesen megvalósulhat. Idézik még irodalmunk és a magyarságtudomány egyik első képviselőjét, Kodolányi Jánost, aki azonban a turánisággal csak annyiban akar egyet, hogy a magyar népért dolgozik és népe javát egyedülvaló fontosnak vallja.

4. Befejezésül pár megjegyzést a turániságról. Elsősorban azt, hogy a turániság csak annak a magyarságnak jelenthet valamit, amely Kelethez tartozik vére, szellemisége, művelődése szerint. Magyarságunk viszont olyan nagyfokú vérkeveredésen ment át, hogy napjainkban tiszta vérű magyarról vagy magyar népről beszélni képtelenség. A turánizmus nem számít ezzel az első fajéletteni ténnyel! De másodszor elfeledkeznek arról is, hogy a magyar nép élete összefügg művelődésével. A mai magyar műveltség tétele s lényege viszont a kereszténység, bármennyi idegen hatás színezte ezt a kulturát történelme fo-

*) Budapest 1936.

**) U. ott, 33. old.

lyamán. Ahogy a magyarság keresztyén, művelődését a keresztyén-
ségtől nyerte: s ha kulturájától meg akar válni, feltétlen a keresztyén-
ségét is meg kell tagadnia.

Magyarságunk feladata határokon innen és túl az az egy, hogy a
népi-nemzeti lelkiségünknek megfelelő műveltséget áldozattal ápoljunk
jövők érdekében. Ezeréves műveltségünk, amelyet a magyarság hon-
foglalásával egyidőben szerzett: a keresztyén kultúra. Ezt megtagadni,
tőle megválni, vészes veszteség minden magyar számára! Annyiban
figyelemreméltó a turániség törekvése is abban igaza van, hogy jö-
vők érdekében fokozott figyelmet kell fordítanunk kultúránkra, hogy
az csakugyan magyar, vagyis magyar nemzeti-népi maradjon! A mai
magyar élet felelős tényezői tehát a turánizmustól azt tanulhatják,
hogy a műveltség népi-nemzeti (faji) jellege nem mellőzhető, ellen-
ben ezért a sajátosságért küzdeniök és munkálkodniök kell, mert a
magyarság jövőjének egyik főbiztosítója a magyar műveltség.

ILLÉS ENDRE:

JUHÁSZ GYULA

Ötvennégy évet élt. Legtöbb fényképe úgy mutatja őt, mint aki
éppen lehajtja fejét. A verséből viszont tudjuk, hogy ez a pillanat jó-
formán soha nem szakadt meg, tekintetét alig-alig emelte a világra.
Arra használta életét, hogy egy titkon tűnődjék:

Mely vak örvényeit kitarja szüntelen
S melytől, ha ránkmered, nincsen menekülésünk
Sem tűnő tájakon, sem tündöklő egen.

Ezekre a tűnő tájakra a tört vágyak íve von szívárványt. Hiába veti
horgonyát a csillagokba, azok sem oldják fel elhagyatottságát. Fáj-
dalma kezdet és vég nélkül való, mint az idő. Testamentumában csak
azt kívánja és akarja:

Hogy meg ne értse többé senkisémet,
Miért vérzett el lassan a szívem,
Miért volt nékiem fájó, ami szép.
S a fiatalság tavaszi ízét
Miért érezte fanyarnak a szám
S az asztal végén, vidám lakomán
Miért sírtam én, mint az elátkozott...

Becézte és óvta a Titkot, térdelhajtott előtte, mintha a szentséget
venné magához. Féltékenyen dugdosta tekintete elől, nehogy bárki is
elvegye tőle. Mi volt ez a titok, Juhász Gyula fájdalmas titka? Semmi más,

mint a fölismerés, hogy a szenvedés az egyetlen méltó életforma, amellyel a sors ostobasága és az emberek gonoszsága ellen védekezhetünk.

Életrajza olyan, mint egy üres színpad, amelyet éppen csak elkezdtek díszletezni, de hamarosan abibahagyták, és az egész úgy maradt ott, tűzfalastul, egy-két betölt kulisszával, mintha űrbe kilökött vak csillagunkról lefolyt volna minden levegő. Mit jegyezzünk fel Juhász Gyuláról, mikor ő semmit sem tartott feljegyzésre méltónak? Tanár lesz. Néhány évig ide-oda hányódik a végeken: Nagyváradon, Máramarosszigetén, Szokolcán, Léván, Makón. Azután visszakerül Szegedre, ahol született, a Tiszához, amely végig leghívebb társa maradt. Egyre mélyebbre húzódik elhagyatottsága bozótjába. „Mint a hajótörött palackját”, úgy dobja el verseit, fölírva rájuk élete kudarcát. Érti, hogy a sors ittfelejtette és várja a halált; majd amikor az késik, szelíd türelmetlenséggel elébe megy.

Nagyvárad volt az ifjúság és Anna a szerelem. A „Holnap” fiataljai között kiált felénk a neve. De amíg a társak énekelnek és továbbmenetelnek, „te váratlanul elhallgattál és eltávolodtál... Mi többiek csodálkozva és szomorúan néztünk utánad” — emlékezik Babits Mihály abban a néhány sorban, amit „elsőszó helyett” írt Juhász Gyula utolsó kötete — a „Fiatalkor még itt vagyok” — elé.

Hogyan telt el az élete vidéken, dolgozatfüzetek és kisvárosok között hányódva?

Ma hull a hó és álom hull a hóban
Bólint a láng az üres kaszinóban.
Az öreg doktor német lapba süllyed,
Mint vén kámzsás, nézi a gót betűket.
A szolgálta fát tesz a parázsra,
Horácius, hol mezeid varázsa?
Itt ólomlábon jár a gond a hóban,
és Amerika rémlik a viaskóban.

— — — — —
A függönyön túl zene szövi hangját
Egy operában ma Puccinit adják.

„Bú és magány mély boltíve alatt” találkozott a szerelemmel. Mi volt ez a szerelem? „És megcsókoltam Anna szép kezét — S szeretném megcsókolni Anna száját”. E két állomás között akadt el a legszűzibb, legtisztább érzés, amelyben a nő, ha égő seb maradt is, csak arra kellett, hogy pillanatok alatt emlékké váljon. Hogy dalolni lehessen róla egy év múlva, tíz év múlva, egy emberöltő múlva, a felejtetetlen sorokkal: „milyen volt...”

Milyen volt hangja selyme, sem tudom már,
De tavaszodván, ha sóhajt a rét,
Úgy érzem, Anna meleg szava szól át
Egy tavaszból, mely messze, mint az ég.

Juhász Gyula útja ekkor már elvezet a földtől. Nincs magyar költő, akinél a verscím és a vers között olyan mély szakadék húzódna meg, mint nála. Ő így ír Kőszöntőt minden dolgok ígézetéhez: „Lassan búcsúzom a világtól — Öröm, vágy, élet tovapártol”. Rövid ideig még

kétség és remény között vergődik, ezek „mint lehangolt hegedűk” szólnak hozzá, de páros énekükben a remény fénye csakhamar elapad, — és Juhász Gyula ekkor végleg megtér a melankóliához, amely kiölhetetlenül beleveszi magát idegeibe.

A franciák az „ennui” szóval valamikor a fájdalmat, a szenvedést jelölték; ma a baudelairei tájak szörnyű réménével lomposodott: az „un l'om” lett belőle. Juhász Gyula költészete mintha csak ezt a szót varázsolná vissza eredeti érzékenységébe: az unalmat; az élet kellemetlenségeit ő fájdalommá és szenvedéssé nemesíti át. Úgy tagadja meg a világot, hogy eloldja magát tőle. Már földi kapcsolatok nélkül szól az életről:

Ó szerelem, azért én nem tagadlak
És tartalak tovább is én Uramnak,
De egy tűnő árny többé nem zavar.

Mint a gyermek nézi a poklot: „Bús gyermek, aki mindent megtudott már”: És aki olyan magasan lebeg a világ felett, annak nem adhatnak örömeket többé a „távol Indiák” sem; aki éppen távozik innen, az forró szeretettel vallhatja magát ehhez a fajhoz tartozónak, e szomorú tájak örök szerelmesének. Juhász Gyula kitűnő tájfestőnk. Csodálatos az a biztos művészet, amely egy-két szóval a legelőbb magyar tájakat idézi, örökké vonuló párák mögött, finom fátylákkal befüggönyözve a világot.

Vén szémalom nagy, tépett szárnya áll,
Nem az élet örül itt, de a halál.

— Kit ne ütne szíven ez a félegyházi kép? Vagy a felejthetetlen tiszai varázslatok:

Hálót fon az este, a nagy barna pók,
Nem mozdulnak a tiszai hajók.

Juhász Gyula oeuvre-je mintha egyetlen nagy szonett volna. Ugyanazt a fájdalmat ismétli mindig, ugyanazt a zenét csalja elő a ki-kezdhetetlenül tökéletes szavakból.

Egyik kötetét a kiadó elfelejtette lapszámozni, a másikkól a tartalomjegyzék maradt el. Mirevaló is lett volna az ilyesmi ebben az örök ismétlődő hullámverésben. Az élettel szemben hamarosan feladott minden harcot, utána minden aktivitása a költői anyaggal való birkózásra szorítkozott: „Formát keresni minden gondolatnak — És elvérezni egy fonák ígén...” Néha panaszkodik: „Minden szó gonosz szirén, ki holt szépségek barlangjába csábít”, de igazi vallomása a versírásról mégis ez: „A vers ünnepi est, mint munkásnak a szombat”. Azzal a finom bánattal szólt, mint a tücsök, ki tánsa volt a fájdalomban, a dalban, a megúnhatatlanul édes egyhangúságban, s akit odarendelt sírjára öréül: „Ki nyugalmas boldogan zenél majd — Fölöttem, ha fekszem már örökre.”

Sokszor már játszotta is a szerepet: „dalolva fölnézek az égre, s meghalok, mint Isten szegénykéje”. Tudott kacérkodni a halállal; a Tiszához például így beszélt nyolc évvel halála előtt:

A fűzfán varjú, felleg az egen,
Nem hiányzik-e neked egy letűnt láng,
Egy kihúnyt nap, — az én tekintetem?

Mindig a végre gondolt, „hol nem fáj az agy” és „veszteg alszának a homokórák”. Egyre némább lett, szótlánul járkált a pesti és szegedi klinikák kertjeiben, csüggedten nézte szobája ablakából a fákat, meg-megkísérelte, hogy „feltörje élete pecsétjét”, de első próbálkozásai még nem sikerültek. Pár szót, pár verset suttogott néha, melyek úgy tévedtek ajkára, „mint vén ereszre halk, bús denevérek”. És végre sikerült elég mérget szereznie — s most pihen a sírban, elaludt-e fájdalommal, nem tudjuk, bizonyára minden úgy van, ahogy megírta: nem álmodik, csak fekszik hanyatt.

MANGA JÁNOS:

A TŰZ SZEREPE MITOLÓGIÁNKBAN

A primitív emberek hitvilágát jellemző motívumok szerint a régi, úgynevezett pogány vallásokat általában két részre oszthatjuk. Az első és a durvább a bálványimádás, a második pedig a magasabb fokon álló természetimádás. Kandra Kabos szerint őseink vallásos kultuszának is főjellemonása volt a természetimádás, amelynek főleg négy elemét: a tüzet, vizet, földet és a levegőt a szellemeknek egész seregei lakják és éltetik. A magasabb fokon álló természetimádás emlékeiből a legtöbb hagyomány, amely fennmaradt, a tűz tiszteletére vonatkozik.

Már az ó-perzsa hitvilágában találkozunk a tűzimádással, amely a tűz erejének szemléletéből fakadt. A görög-római mitológia is bővelkedik a tűz tiszteletére vonatkozó adatokkal. A kyklopsok pusztulásáról szóló görög monda szerint Hephaistos, a hatalmas tűzisten és ércművesmester ott lent, a tűzhányók mélyén a kyklopsokat is munkába fogja. Egy másik monda meséli, hogy mikor Zeus a titánokat megfosztotta trónjuktól, Prometheus látszólag meghódolt Zeus előtt, de azután lopott az égi tűzből, hogy Zeus ellen lázadást szíthasson. A tűzzel megalkotta az embert. Achilleust az anyja rögtön születése után tűzbe mártotta. A görög-római mitológia istenkeresésének tűztiszteleti formáját Vesta őrizte meg legtisztábban. A tűz istennője a történelmi korban is Vesta maradt, akinek az emléke a tűzhely lángjának lobogásában rajzolódott ki. A mítosz szerint ő volt Kronos és Rhea legidősebb gyermeke, vagyis, hogy ő, mint az olyposi istenrend legöregebb tagja, hozta meg az ember számára a civilizáció alapját és a házi tűzhely nyugalmát. A családi tűzhely fogalma alatti tűztiszteletet nagyszerűen fejezte ki az a régi görög szokás, amikor a jegyespár a szülői ház tűzhelyéről hozott parázzsal lobbantott lángot új tűzhelyén.

Az ó-zsidó vallásban is megvolt a tűzáldozat s céljaira külön áldozóoltár állt a jeruzsálemi templomban. Mózes IV. könyve 29. fejezetének 8. verse a következőket mondja: „És vigyétek az Úrnak kedves illatú, egészen égő-áldozatul egy fiatal tulkot, egy kost, esztendő s bárányt hetet, épek legye- nek...”

A tűz tiszteletének emlékével a finn-ugor népek mitológiájában is találkozunk. Az ősi családtól évezredekkel ezelőtt elszakadt magyar nép lelkivilága a mai napig is teljesen megőrizte a tűzimádás, illetve a tűztisztelet emlékeit. Számptalan népszokás, monda és egyéb mitológiai elem tanúskodik erről, amelyek még a félreesőbb szlovenszkói magyar falvakban ma is virágzanak. Vegyük sorjába őket.

A magyar nép mitológiájában fentmaradt és a tűz szerepére vonatkozó emlékeket három csoportra oszthatjuk:

1. tűzáldozatok,
2. tűszertartások,
3. tüzes rémek.

A tűzáldozat lényege az, hogy az áldozati állatok némely részeit, vagy pedig a termés, illetve a táplálékokat szolgáló javak legelejét az isteni lények, vagy a tűz, illetve a Napisten tiszteletére áldozatul a tűzbe vetik. Őseink tűzáldozatokat mutattak be a lelki megtisztulás jelképéül (lustratio), a gonosz-szellemek elleni védekezésül és a betegségek, szerencsétlenségek elhárítására irányuló ténykedések alkalmából.

A megtisztulásra vonatkozó tűzáldozat nyomaival már a gyermek születésénél találkozunk. A csallóközi néphit szerint az újszülött mellett, amíg meg nem keresztelek, gyertyát kell égetni, mert különben a boszorkányok felváltják.

Molnár Alajos 55 éves gútori lakos erre vonatkozólag a következőket mondta: Egyszer egy asszonymnak született kis babája. Az asszony nagyon mély alvó volt. Akkor is nagyon elaludt és a gyermek még nem volt megkeresztelve és olyasó sem volt a kezén, hát így kicserélték a boszorkányok. A gyermek nőtt, nődögélt, már két éves volt, de még nem tudott járni és beszélni. Egyszer odament egy babonás vén asszony és azt mondta, hogy hát ez a gyerek még menni se, beszélni se tud, hát ez bizony vátott gyerek. Adjon ide asszonyom szűk szájú poharat és egy nagy fakanalat, mindjárt megtudom, hogy váltott-e vagy se. Töltsön ebbe a szűk pohárba tejet és adja elébe. A gyerek kezdte nyomkodni a pohárba a kanalat, de az nem ment bele. Ekkor megszólalt: „Kicsiny pohár, nagy kanál”. Erre azt mondta a vén anyó, hogy fűtse be a nagy kemencét s tegyen úgy, mintha be akarná dobni a gyereket. Az asszony úgy is tett, erre nagy szél kerekedett és az ő saját gyereket bedobták a konyhába és a váltott gyereket pedig ellopták. Így tudta meg az asszony, hogy ki volt cserélve a gyermek. Azután már a falubeliek gyertyát gyújtottak és rózsafüzért tettek az újszülött pólyavánkosára.”

Az ipolymenti palócoknál az újszülött levágott köldökét a következő holdtöltét követő pénteken, nyírfából rakott tűzön égetik el. Ugyancsak a nyírfatűz maradékából készítik a szenesvizet, melyben az újszülöttet megfürösztik. Ha a gyermeket megigézik, akkor annak ruhájából, vagy hajából, akitől az igézés származik, szerezni keil, majd a haját, vagy ruhadarabot a tűzre kell dobni és a füstjével a gyermeket megfűstöltni. A kis gyermek első alkalommal lenyírott haját is el kell égetni, hogy dús haja nőljön.

Mátyusföldön és az Ipoly-mentén, a lakodalmi szertartások keretében is él még az emléke a régi tűzáldozatoknak. Amikor a lakodalmas menet a menyasszonnyal a völgyházhoz megy, a menyasszonyt először a konyhába vezetik, ahol valamit az égő tűzhelyre vet és a felszálló füst után a kéménybe tekint. Hajnalban, amikor a menyasszony fejét bekötötték, volt szokásban a hajnaltűz gyújtása. Ilyenkor az egész vendégsereg az ujdonsült menyecskével és férjjel együtt kivonult az udvarra, vagy az utcára, ahol a násznagyok meggyújtották a hajnaltűzet, melyet zeneszó mellett körültáncoltak.

A hajnaltűzzel szoros kapcsolatot mutat a Szent Iván tüze, melyet a Napisten ünnepén, június 24-én hajnalban mutattak be. Ez a szokás még néhány évvel ezelőtt, elkorcsosult formájában a Csallóközben és Nyitra vidékén még dívott, az Ipoly vidékén már körülbelül 30—40 esztendővel ezelőtt eltiitotta a katolikus papság. A Szent Iván-tűzével kapcsolatban Telegdi Miklós egyházi beszédeiben a következőket mondja: „Szent János születésének örvendeznek vala, ennek az örömnék jelentésére szoktanak sz. Iván estin szerte szerent tűzekei rakni, mintha még most is örvendeznének, hogy sz. Jánost Isten e világra hozta.” Ezzel szemben a valóság az, hogy a Szent Iván-tűzek eredete a pogány mitológiában gyökeredzik, mégpedig a Napisten tiszteletére, a termés elejéből hozott hálaadó áldozat gyanánt. Ezt bizonyítják a Nyitra vidékéről megmaradt nyomok is, melyek szerint a tüzet négy szögűre rakták, melynek egyik szögén az öreg emberek, másik szögén az öreg asszonyok, harmadik szögén a legények és negyediken a lányok ültek. Ezek a szertartásnál meghatározott elhelyezkedések a régi pogány szertartásokra emlékeztetnek, ahol nemcsak nembelileg, hanem a kor szerint is külön-külön helyezkedtek el az áldozati tűz körül. (Erre vonatkozólag bő anyagot találunk Krohn Ilmari „A finnugor népek pogány istentiszteletei” c. munkájában is.)

A Szent Iván-tűzének áldozati jellege nemcsak hálaadó, hanem kérő is volt. Egy pereszlényi öregasszony elbeszélése szerint a tűzbe különféle növényeket is dobáltak, miközben azt mondogatták: „Kelés ne legyen a testemen, törés ne legyen a lábamon!” Ugyancsak ezen a tűzön füstölték meg azokat a növényeket, melyeket a különféle betegségek ellen orvosságul használtak.

Érdekes nyomai maradtak meg a tűzáldozatnak a szegények etetésénél. Az Ipoly-völgyében volt szokásban, hogy a halott tiszteletére a temetést követő nyolcad alatt a gyászoló házhoz meghívták a falu szegényeit és megvendégelték. Ilyenkor, imádkozás közben elégették a halottnak valamilyen megmaradt ruhadarabját, vagy eszközét, hogy a másvilágon nyugodtan várja a feltámadást.

Ennek a szokásnak rokonvonásával a voguloknál is találkozunk. A vogulok az eltemetett hozzátartozóik számára többször rendeznek halotti áldozatot, melynek legfontosabb kelléke a tűz. A Napisten tiszteletével is találkozunk északi rokonainknál Graan és Rehn közlései szerint Krohn erről a következőket írja: A nap imádásakor nyírfavesszőből egy kis karikát hajlítotnak, melyet állványra helyeztek bálvány gyanánt. A lappok áldozatairól Jessen a következőket írja: A napnak és a holdnak nem volt szabad fekete állatot bemutatni.

A tűzbedobással, illetve a tűzáldozat emlékével a karácsonyi népszokásokban is találkozunk. Egy ipolymenti öregasszony szerint, karácsony szent napján, hogy a tűz is vígan lobogjon, neki is kell adnia maradékból. Pereszlényben, Szécsénkén és Födemesen szokásban van, hogy a karácsonyi morzsa egy részét elégetik, úgyszintén az aprószentek egy része is tüzre kerül, mert a néphit azt tartja, hogyha ezt az áldozatot nem hozzák meg, a tűz veszedést szít a családban.

A pogány votjákok az áldozatoknál az áldozati állat nemesebb részeit, a vért, velőt, szívet és a májat szintén a tűz tiszteletére áldozzák fel, a tűzbe vetik. A könyörgő áldozatok alkalmával sört, pálinkát öntenek a tüzre. Hasonlóképpen egy darab kenyeret is a tűzbe vetnek. A tűzbevetést az áldozópapok végzik. Észtország délkeleti részén a családfő, aki maga végezte a Mihálynap

áldozást, kakast ölt s a tollát, lábát és beleit tűzbe vetette. Óvatosan ügyeltek arra, hogy a leölt kakas vére ne a földre, hanem a tűzre csurogjon.

Nálunk ilyen pozitív nyomok már nincsenek a tűzáldozatokra vonatkozólag, mint az északra került rokonainknál. Ez természetes is, mert nálunk a kereszténység évszázadokkal előbb kezdte meg térhódítását, mint a finnugor nyelvcsalád többi népeinél, akiknek egy része még egy-két évtizeddel ezelőtt is a pogány kultusznak áldozott. Azonban az eddig elmondottakból is könnyen megtaláljuk az összefüggést, ami a magyarok tűzáldozati szertartásaira fényt vet és a falusi öregasszonyok értelmetlen szokásai beszélő tényekké válnak.

A tűzszertartások abban különböznek a tűzáldozatoktól, hogy míg az előbbiek leginkább a tűz és a fény félelmetes hatalma előtti tiszteletét fejezték ki, addig a tűzszertartásoknak kimondottan kérő és védekező jellege volt. Nagyon jellemző erre a szamojéd hit, mely szerint a tűz az igazság diadala, mert a kísérteteknek és boszorkányoknak a fénynél nincsen hatalmuk. Ipolyi Arnold szerint a sanskrit dju mellett egy div szót is találunk, mely istenség és fény értelmében áll, ehhez hasonlóan mi is bírjuk a di, dij, div gyököt a potestas, valor pretium jelentéssel, honnét ismét nemcsak a diadal, a divja, dijja, divatos, de a diszes és az ezzel azonos tisz gyököt és a belőle képzett tisztés, tisztelet szavakat s értelmeiket származtathatjuk.

A tűztiszteletre jellemző az ipolymenti Gergely- és Luca napi járás, amikor a gyerekek a sok jókívánság mellett még azt is elmondják, hogy acélt hoztam, tüzet ütöttem magoknak. Nemrégiben egy Komárom-környéki barátom, V. dr. volt nálam. Beszélgetés közben egy közös barátunk az égő kályhába köpött. V. dr. a legnagyobb mebotránkozás hangján szólt rá barátunkra, aki szerinte nemcsak az illem szabályai ellen, hanem a tűztisztelet ellen is vétett. V. dr. aztán elmondta, hogy édesanyja mindig megihletődött tisztelettel hallgatta a tűz duruzsítását. A komárom-környéki nép hitében még ma is annyira erős a tűztisztelet, hogy az öregebbek a világért sem volnának hajlandók a tűzbe valamilyen tisztátalan dolgot, tárgyat dobni. Néhány évtizeddel ezelőtt pedig az is a szigorú neveléshez tartozott, hogy a gyermekeket leszoktassák arról az egyéb vidékeken szokásos gyermekcsínyekről, hogy a tűzbe vizeljenek, vagy piszkítsanak. A néphit szerint, aki a tűzzel, vagy tűzhellyel szemben nem viselkedik megfelelő tisztességgel, annak a testén nehezen vagy egyáltalán nem gyógyuló kiütések keletkeznek. A Csallóközben az öregebb asszonyok a botránkozás elkerülése céljából a tüzet liszttel vagy gabonával tisztelik meg. Az Ipoly vidékén a gólya fészket a legnagyobb tiszteletben tartják, védik, javítják, mert a gólya tüzet hord a szájában.

Különös meséinkben, kísértet- és boszorkányhistoriáinkban a tűzelem megszemélyesítései. Nincs az a boszorkánymese, amely ne sorakoztatna fel néhány tüzes rémet. Elek Juliarana 14 éves ógyallai leány mondta, hogy az ógyallai Tokaji-féle kastélyból minden éjjel, pont éjfélkor egy tüzes kocsi megy ki a temetőbe. A tüzes kocsit tüzes lovak húzzák. A boszorkánypróbák-nál mindenütt szerepelnek a tüzes bikák, tüzes lovak, tüzes hintók, és egyéb tüzes szörnyek. Az Érsekújvár és komárom-vidéki néphit szerint a földéken éjjel tüzes mérnökök járnak, akik elkárhoztak azért, mert rosszul mérték. Egy gyerkő (Ipolyság mellett) ember elbeszélése szerint a Berekben tüzes emberek járnak, akik elvezetik az embereket. Tüzes emberek alakjában járnak éjjelenként a meghalt fősvény emberek is, akik az elásott pénzüket őrzik.

A vogul néphit azt tartja, hogy a Halál fejedelem, aki a lelkeket kergeti át a tundrákon, tüzes csónakokat használ komp gyanánt. Az osztjások szerint

mielőtt a lélek a halottak igazi hazájába kerülne, tüzes folyón kell áthaladnia. Ezenkívül megtaláljuk náluk a magyar néphitben élő tüzes rémek összes fajait, ott is leginkább a rossz megszemélyesítőjeként.

A tüzes emberek és tüzes rémek a tűztiszteletnek elkorcsosult maradványai. Amíg a tűztisztelet a tüzet, mint az igazság diadalát állítja elének, addig a tüzes rémek már a rosszság megszemélyesítői. Ez a dualizmus az egykori sziklaszilárd tűztiszteletnek összeomlásából ered. Egy régi félig pogány, félig keresztény himnusz még össze akarja egyeztetni a régi vallást az újjal, amikor a következő dicséretet mondja: „Légy áldva a mi urunkbátyánkkal, a Tüzzel. Ó, mily szép, mily vidám, mily erős és hatalmas ő!” Később a Kajoni énekeskönyv egyik himnusza, mely a világ megvetéséről szól, világosan megveti a tüzet is és a tűztiszteletet:

„Ignis ad haec ingreditur,
is ita cor alloquitur:
„Sum vitalem dans ardorem, dans ardorem!”
Quidquid amabile Ignis dat,
cor Jesu minus aestimat.”

Az új körülmények, az új vallás irtóhadjáratot indítottak a tűz ellen és a tűz erejének döbbenetes szemléletéből fakadt tűzimádás az ő igazságát hirdető diadalával együtt az alvilág és a sötétség megszemélyesítőjévé vált. Ez a transfiguratio jellemzi a mátt is, mert ami még ma becsületes és jellemes; amiért ma még dicséretet kapunk, holnap már elítélendő és büntetendő cselekmény lehet.

DUKA ZÓLYOMI NORBERT:

VILÁGRÉSZEK CSAVARGÓ REGÉNY ÍRÓJA

B. Traven: A FEHÉR RÓZSA.

Kultúrcsömörök idejében jelentkeznek az exotikumok hirdetői, akik távol világrészek titkaival és a vadon borzongató hangjaival úgy bővölik meg a lelki szenzációkra vágyó közönséget, mint a fakir a fehér utazókat. A vallási miszticizmus hanyatlásával a műveltek számára a mese elvesztette vonzó erejét. Defoe Robinzonja idegingerlően süvített bele a XVIII. század barokk kultúrcsömörébe, Cooper indiánus történetei a biedermaier és restaurációs kor szelíd felkelt borzongatták meg és nemis olyan régen Pierre Loti exotikus regényei és Jack London hátborzongató elbeszélései jelentették a művelt olvasók éhségcsillapítóját. Többször megfigyeltem, hogy azok a szellemileg sokoldalú és művelt emberek, akiket a legsúlyosabban foglal el a köznapok száraz és fárasztó munkája, mennyi előszeretettel és hévvel vetik magukat Kipling dzsungel meséire és London farkashistóriáira. Ennek a kultúrcsömörnek a jegyében aratta Burroughs Tarzanja is halhatatlan sikereit.

A kultúrösömört nem szabad úgy értenünk, mintha a Londonok fantasztikus nemzetsége nem alkotott volna emberileg és művészileg kitűnő műveket. A téma és a felfogás teszi indokolttá, hogy az írók alkotásában és a közönség tomboló részvételében ott lássuk a mene-

külést. A menekülést a rendezett, civilizált társadalomból, a komplikált emberek finomkodó lelkivilágából a távoli világrészek és a világtengek titkaiba, a primitív lelkiiségek megnyrugtatóan vad környékébe.

Igy jelentkezett nem is olyan régen Jack London és így bukkant fel, álnéven és titokba rejtve, B. Traven: a világrészek legújabb csavargó regény írója. Ezen kultúrcsömör jegyében lett a világrészek csavargó regény írója divat, típus és jelkép. A kultúrmenekülés jelképe, a minden áron-érdekesiség típusa, a megcsömörlött közönség keresve-keresett divatja, melyről — még inkább Traven több hasonlító társával kapcsolatban — néha joggal feltehetjük a kérdést, ügyesen lepezett idegjáték vagy komoly művészet-e az alapja?

Mert kell, hogy gondolkodóba ejtsen a kérdésnek ilyen megfogalmazása: Volna-e Travennek és társainak akkor is olyan tömegsikerük, ha történetesen jéghegyek és vadonok, mexikói indiánusok és atavistikus farkasok helyett a mi öreg és kimerített Európánk eseményeiről írtak volna? A tétel világos: Az igazi művész a legigénytelenebb vagy mondjuk inkább legköznapiabb témából is ki tudja bányászni a szépség kincseit. — A másik kérdés még egyszerűbb. Hogy lehet az, hogy Traven és társainak sokszor kisméretű és egyszerűbb, de exotikus történetei nagyobb eredményeket könyveltek el, ha az eredményt a példányszámmal mérjük, mint Werfel, Zweig és Mann monumentális, örök emberi dokumentumai?

A kérdés annyival égetőbb lesz, mert nem csak néhány ilyenfajta műről van szó, hanem arról, hogy a regénynek ez az új felfogása úgy szivárgott be a regényirodalom egész területére, mint az esővíz a földbe és a nyomán olyan repedések támadtak, melyek a kipróbált régi regényirodalom arculatát mindinkább elváltoztatják. Megszületett a riportregény: félig egységes cselekmény, félig színes riport, érdekes epizod, vezércikk, közgazdasági és szociológiai elmélkedés. Ha nagyon analizálnók, még Földes Jolán „Halászó macska utcája” című regényében és még inkább sikerében, Axel Munthe San Michelei könyvében is megtalálhatnók a riportregény ízlés nyomait.

Tény, hogy ezek a regények szétesők, egység nélküliek, aránytalanok és teóriával és elmélkedésekkel tömöttek. B. Traven regényei: Aranyások, Gyapotszedők, még hírneves Halálhajó és a Fehér Rózsa, mellyel bővebben akarok foglalkozni, sem kivételek. Messze vannak a „Grand roman” feszes, monumentális hatásától, mely olyan, hogy az egységes cselekmény emléke még tíz évvel az elolvasása után is úgy él bennünk, mint egy tökéletes kompozíciójú plasztikus kép. Olvasás közben a részletek érdekessége megragad, leköt, siettet. Az őszinte, szókimondó megállapítások helyeslésre készítenek, de ha elkészültünk vele, alaktalan emlékké zsugorodik. Ahogy a cselekmény eltűnik, mert nem volt, úgy a szereplők típusa is elhalványodik. Traven és társai nem tudnak nekünk olyan kísérőket adni egész életünkre, mint ahogy Dickens emberei kitörülhetetlenek maradnak, olyanok — ahogy egyszer Benedek írta — mintha élő ismerőseink volnának.

A kultúrcsömör regényeinek élénk példája a Fehér Rózsa.

A Condor társaság petróleumföldjeitől körülveve terjed a Fehér Rózsa ősi, mexikói indiánus telepe. Tulajdonosa don Hacinto Yaniz idilliikus egyetértésben él a 150 telepessel, „apatársaival”. Így hívják Mexikóban az ilyen telepeken mindazokat, akiknek a tulajdonos volt a keresztapjuk.

A füstölgő kéményű amerikai petróleumföldek mesgyéin túl külön, ősi élet folyik. Don Hacinto nem csak a tulajdonos, hanem egész népének lelkiismeretes apja, bírja és legfőbb vezetője. Amikor Senor Perez, a Condor társaság ügyvédje nála járt, hogy aranyhalmok csillogtatásával rábírja a birtok eladására, don Hacinto gondterhelt arccal kijelenti: „nem lehet, Senor, mert mit szólnának apatársaim, ha egyszerre csak el kellene földjükről menni, ahol már dédapáik éltek és unokáik is élni fognak?” Mr. Collins, a Condor társaság főmozgatója nem azért selfmade man és petróleumkirály, hogy könnyű szerrel belenyugodjék. A társaság egyik gyanús jellemű és minden ocsmányságra alkalmas eszköztárát ráusztatja az üzletre. Mr. Abner mindenféle fortélyal don Hacinto San Franciskóba csábítja és amikor így sem akar megpuhulni és a legenergiusabban visszautasítja az eladási szerződés aláírását, meggyilkoltatja és közjegyzőt, ügyvédet és tanukat megvesztegetve, megszerkeszti a szerződést, melyet a halott helyébe egy hasonló nevű mexikói munkással írat alá.

A yalapai tartomány kormányzója humánus ember és jó hazafi. Mindenáron meg akarja akadályozni, hogy a Fehér Rózsa idegen kézre kerüljön és erős kézzel igyekszik Hacinto eltűnésének a körülményeit felderíteni. De közben a forradalom, melyet ugyancsak az amerikai tőke financiólt, az ügy feledésbe megy és don Hacinto telepét előzönlék az amerikai mérnökök, teherautók és petróleumfúrok. Azok pedig, akik egykor idilliikus nyugalommal uralkodtak a földön, mint piszkos és nincstelen petróleummunkások keresik meg a kenyérüket. „Minden csak petróleum!”

A mese, mely dramatikus fordulataival alkalmas lett volna feszes szerkezetű, monumentális regény kidolgozására, csak úgy mellékesen létezik a könyv egyes oldalain. A fősúly nem rajta van. A fősúly azonban a terjedelmes epizódokon és leírásokon van, melyekben Traven az amerikai élet és királyainak a fonákságát mutatja be. Nagyon érdekesek, nagyon bátrak, szókimondók és ironikusak. De a közbefűzött filozofálások nevelő értéküket lerontják. Traven élénk színekkel rajzolja meg Mr. Collins gazdaságait, de kijelenti, hogy ő nem is tehet rólok, hanem csak a rendszer, amelynek ő a szülőtte. Vonzó színekben festi meg a Fehér Rózsa nyugalmas földszaggal telített életét, de közben megállapítja, hogy a telepések élete tulajdonképpen céltalan és a végén úgy állítja be, hogy a Fehér Rózsa elpusztulása és petróleumteleppé való vedlése tulajdonképpen még használt is a telepéseknek. Megismerték az autót, a mozit, a cipőt és a civilizáció minden egyéb áldását. A történet főalakjai az elolvasás után úgy tűnnek el az alkatalanság homályában, hogy két hét múlva a nevüket is elfelejtjük.

A Fehér Rózsa jellemzetesen mutatja be az ilyenfajta új regényírás minden hibáját és erényét. Széteső részletezés, aránytalan cselekmény, homályosan rajzolt jellemekek, helyenkénti napilapstílus, viszont érdekesség, megragadó ironia, őszinteség és pergő, gyors előadás. Legnagyobb hibájuk a pesszimizmusba torkoló eszmei bizonytalanságuk. Nem adnak, csak visznek.

A világrések csavargó regényírása és minden egyébbb regényben felbukkanó nyoma a művészet és művésziatlenség határának borotvaéles pengéjén táncol. A világ szellemi fejlődésének hatalmas kialakulásában csak átmenetet jelent: a kultúrcsömör mindenkor visszatérő körforgását.

A Magyar Írás szerkesztősége:

Felelős szerkesztő és kiadó: dr. Simon Menyhért.
Szlovenszkói szerkesztő: Szombathy Viktor, Komárom-Komarno.

Ruszszkói szerkesztő: Rácz Pál, Ungvár-Užhorod.

Budapesti szerkesztőbizottság: Féja Géza, Marek Antal dr., Muhoray Elemér, Possonyi László dr., Szitnyay Zoltán és Vécsey Zoltán dr., képzőművészet: Artinger Imre. Szerkesztőségi adminisztráció: XI. Horthy Miklós út 15/c. III. Telefon 269099.

Erdélyi szerkesztő: Tamási Áron, Kolozsvár-Cluj, Strada Avram Jancu 46.

Amerikai szerkesztő: Reményi József, Cleveland-Ohio, USA.

A Magyar Írás kiadóhivatala és képvisellete:

Szlovenszkói kiadóhivatal: Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornafa.

Budapesti kiadóhivatal: XI. Horthy Miklós út 15/c. III. Telefon 269099.

Főbizományosok:

Romániában „Pallas” könyv- és lapterjesztő vállalat, Kolozsvár-Cluj.

Jugoszláviában: „Literária” könyv- és lapterjesztő vállalat, Subotica.

A Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet

a magyar írók eredeti és idegen írók fordított műveinek, szépirodalmi, tudományos, ifjúsági könyveknek és időszaki folyóiratoknak kiadására alakult. Könyvpártoló szerve a

Kazinczy Könyvbarátok Társasága,

amely évente 4—6 kötet eredeti művet (kb. 1200 oldal terjedelemben) és a MAGYAR ÍRÁS tíz számát (egyenként 128 oldal terjedelemben), adja tagjainak.

Tagsági díj fűzött sorozat megrendelése esetén Ké 120.—, Pengő 26.—, kötött sorozatnál Ké 150.—, Pengő 32.—.

Tagdíj negyedévenként fizetendő.

Fizetéseket továbbít a Magyar Írás minden szerkesztője, kiadóhivatala és bizományosa.

Részletes felvilágosítással szolgál a Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornafa Póstaírók 25.

A KAZINCZY KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ SZÖVETKEZET

kiadásában még kapható megjelent művek:

	bolti ára csehszlovák koronában	füzve	kötve
Brogyányi: Festőművészet Szlovenszón	25.—		30.—
Darkó István: Két ember, egy árnyék	10.—		
— Szép ötvöslegény. Ferdetoronny	10.—		
— Zuzmára	10.—		
— Szakadék	10.—		15.—
Dr. Bálint Aladár: MUDr. Darvas	15.—		20.—
Branecky-Marék: Frater Johannes	25.—		30.—
Darvas János: Hegyország hangja	20.—		25.—
Féja Géza: Élet és álom. Népmesék	25.—		30.—
Földes György: Kukkónia lelke	15.—		20.—
Gyalay Domokos: Vaskenyéren	15.—		20.—
Győri Dezső: Hol a költő?	15.—		20.—
Jaczkó Olga: Virágzó cseresznyék	15.—		20.—
Jarnó József: Magyar miniatűrök.			20.—
Máræi Sándor: Csutora	15.—		20.—
Mécs László: Az ember és árnyéka	25.—		30.—
— Vigasztaló	25.—		
Rácz Pál: Szomorú ember	15.—		20.—
Reményi József: Élni kell. I—II. kötet	25.—		30.—
— Lesz-e reggel?			20.—
Sárosi Árpád: Aldozom a napnak	15.—		
Sebesi Ernő: Megrugott emberek	15.—		20.—
Sinka István: Pásztorének	10.—		
Szabó Pál: Anyaföld	25.—		30.—
Sziklay Ferenc: Kazinczy évkönyv	15.—		20.—
— Világ ura	15.—		20.—
— A jöttment			20.—
Szitnyai Zoltán: Szeptemberi majális			20.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem	20.—		
Tamás Mihály: Mirákulum	15.—		20.—
Tamási Áron: Énekes madár	15.—		
Vécsey Zoltán: Az új Európa	15.—		20.—
Zerdahelyi József: Egy tőnek három fa- kadása	20.—		25.—

Megrendelhetők, míg a készlet tart, a Kazinczy Szövetkezet irodái és a Magyar Írás szerkesztőségeiben, kiadóhivatalaiban.

